

Green Line

เส้นทางสีเขียว

ในท่ามกลางวิกฤต
สิ่งแวดล้อมล้นการศึกษา
ต้องเร่งรีบทุกย่างก้าว
In the eye of a crisis
Green Education
Takes an Urgent Leap

เส้นทางสีเขียว • Green Line

ฉบับที่ 24 กันยายน – ธันวาคม 2551

No. 24 September - December 2008

ผู้พิมพ์/ผู้โฆษณา

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
49 พระราม 6 ซอย 30 ถนนพระราม 6 กรุงเทพฯ 10400
โทรศัพท์ 0 2298 5628 โทรสาร 0 2298 5629
www.deqp.go.th, www.environnet.in.th

PUBLISHER

Department of Environmental Quality Promotion
Ministry of Natural Resources and Environment
49 Rama VI Soi 30, Rama VI Rd., Bangkok 10400
Tel. 0 2298 5628 Fax. 0 2298 5629
www.deqp.go.th, www.environnet.in.th

บรรณาธิการที่ปรึกษา

อรพินท์ วงศ์ชุมพุก
จตุพร บุรุษพัฒน์
ริชนี เอมะรุจิ

Editorial Advisers

Orapin Wongchumpit
Jatuporn Buruspat
Ratchanee Emaruchi

บรรณาธิการอำนวยการ

สากล ชูินกุล

Editorial Directors

Sakol Thinakul

บรรณาธิการบริหาร

สาวิตรี ศรีสุข

Executive Editor

Savitree Srisuk

กองบรรณาธิการ

ศรชัย มุสคำ
ภาวินี ณ สายบุรี
จริยา ชื่นใจชน
นันทวรรณ เหล่าฤทธิ
พภาพรณ์ ยอดปลอด
นุชนารถ ไทรสุวรรณสาร

Editorial Staff

Sornchai Moonkham
Pavinee Na Saiburi
Jariya Chuenjaichon
Nantawan Lourith
Pagaporn Yodplob
Nuchanard Kraisuwanan

บรรณาธิการภาษาอังกฤษ

วสันต์ เทชะวงศ์ธรรม

English Edition Editor

Wasant Techawongtham

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

แม้นวาท กุญชร ณ อยุธยา
กัสน์วดี ศรีสุวรรณ

Assistant Editor

Maenwad Kunjara Na Ayuttaya
Patwajee Srisuwan

ผู้จัดทำ

ทศก.สำนักพิมพ์ทางช้างเผือก
22/1020 ถนนรามคำแหง แขวงหัวหมาก
เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240
โทรศัพท์/โทรสาร 0 2379 5938
e-mail: milkywaypress@gmail.com

Producer

Milky Way Press Limited Partnership
22/1020 Ramkhamhaeng Rd., Hua Mark,
Bangkapi, Bangkok 10240
Tel./ Fax. 0 2379 5938
e-mail : milkywaypress@gmail.com

ลิขสิทธิ์บทความ สงวนลิขสิทธิ์โดยกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ลิขสิทธิ์ภาพถ่าย สงวนลิขสิทธิ์โดยผู้ถ่ายภาพหรือเจ้าของภาพ
การพิมพ์หรือเผยแพร่บทความซ้ำโดยไม่ใช่เพื่อการพาณิชย์
สามารถทำได้โดยอ้างอิงถึง กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม
การพิมพ์เพื่อเผยแพร่ภาพถ่ายซ้ำ ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของ
ลิขสิทธิ์ก่อนเท่านั้น

บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารนี้ เป็นความคิดเห็นของผู้เขียน
เพื่อเผยแพร่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่หลากหลาย

Text copyright by the Department of Environmental Quality Promotion,
Ministry of Natural Resources and Environment.
Photographs copyright by photographers or right owners.

Articles may be reproduced or disseminated for non-commercial
purposes with cited credit to the Department of Environmental Quality
Promotion. Reproduction of photographs must be by permission of right
owners only.

Opinions expressed in the articles in this journal are the authors' to
promote the exchange of diverse points of view.

บรรณาธิการ • EDITORIAL

คงจะไม่เกินเลยไปนักหากจะพูดว่าโลกเรารวันนี้กำลังเผชิญกับหายนะด้านสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง เมื่อนักวิทยาศาสตร์ทั่วโลกต่างก็ยอมรับและแสดงความกังวลอย่างใหญ่หลวงต่อภาวะโลกร้อนที่กำลังรุมเร้าอยู่ บางท่านถึงกับพยากรณ์ว่าโลกเราจะประสบกับภัยพิบัติอย่างรุนแรงชนิดที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนเป็นเวลานับล้านปีในอีกไม่กี่ทศวรรษข้างหน้า

อะไรเล่าเป็นสาเหตุให้ความเสี่ยงต่อสิ่งแวดล้อมวิวัฒนาการจนกระทั่งเป็นวิกฤตเลวร้ายถึงเพียงนี้?

เป็นเพราะการพัฒนาการทางอุตสาหกรรมจนเกินความสามารถของธรรมชาติที่จะรองรับอย่างนั้นหรือ? จะพูดเช่นนั้นก็ถูก เป็นเพราะประชากรมนุษย์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและใช้ยาฆ่าพยาครธรรมชาติจนเกินขอบเขตอย่างนั้นหรือ? ก็ถูกอีก เป็นเพราะลัทธิบริโภคนิยมที่ต่างคนต่างก็บริโภคอย่างไม่บันยะบันยังใช้หรือไม่? ก็ใช่

แต่หากจะวิเคราะห์เจาะลึกลงไปจริงๆ แล้ว คำตอบที่น่าจะตรงที่สุดก็คือ การขาดความเข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริงที่ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั่นเอง เพราะถ้าเรามีความรู้ความเข้าใจธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเพียงพอ เราก็คงไม่กระทำในสิ่งที่จะนำความหายนะมาให้กับตัวเองดังที่เป็นอยู่ทุกวันนี้

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ความรู้อย่างแท้จริงในเรื่องสิ่งแวดล้อมจึงจะสามารถนำพาเราให้รอดพ้นจากวิกฤตนี้ได้ ข้อที่น่าวิตกก็คือว่าแม้ว่านานาประเทศต่างยอมรับว่าการพัฒนา “สิ่งแวดล้อมศึกษา” เป็นเรื่องสำคัญและเร่งด่วนมาได้กว่า 35 ปีแล้ว แต่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์กลับเป็นไปอย่างล่าช้า

มาบัดนี้ โลกกำลังเสียสมดุลอย่างรุนแรงและความหายนะอย่างใหญ่หลวงกำลังรออยู่ข้างหน้า การพัฒนาสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาที่เราถอขึ้นจึงเป็นเรื่องเร่งด่วนของมนุษยชาติที่ไม่สามารถรอได้อีกต่อไป ■

TO SAY THAT OUR WORLD TODAY IS FACING A DEADLY ENVIRONMENTAL CRISIS is probably not over-stated, considering the fact that scientists around the world have acknowledged and expressed grave concerns over the rapid warming of Earth. Some of them even predict that the world is facing a calamity such that has not happened in millennia within a short period of decades.

What is the cause or are the causes for the environmental deterioration to progress to the point where it has become such a nightmarish crisis?

Is it the industrial development that has exploited nature beyond its carrying capacity? We can say that. Is it the rapid human population growth that has over-spent natural resources? We can say that as well. Is it consumerism that encourages each and every one of us to shop and consume until we drop? That, too, is correct.

But if we make critical analysis of the matter,

we will find that the reason is precisely our lack of genuine understanding of the environment that has led to the above-mentioned human behaviors. For if we have sufficient knowledge and understanding of nature and the environment, we would not have done things that will bring calamity upon us like what is happening today.

As such, true knowledge of the environment should be able to get us out of this crisis. The worrisome fact is that even though nations have accepted that development of “environmental education” is important and urgent for over 35 years, action to reach the goal has been woefully slow coming.

Now that Earth is losing its equilibrium badly and disasters are just around the corner, environmental education development leading to action to solve the problems that we have created is an urgent task of the whole humankind that can wait no more. ■

ในท่ามกลางวิกฤต: 6
 สิ่งแวดล้อมศึกษาต้องเร่งรับทุกย่างก้าว

**IN THE EYE OF A CRISIS:
 GREEN EDUCATION TAKES AN URGENT LEAP**

ว่ากันว่า ที่ผ่านมา งานสิ่งแวดล้อมศึกษายังเป็นจุด “ของเล่นเด็ก” ที่จำกัดอยู่
 แต่ในรั้วโรงเรียน โจทย์สำคัญจึงอยู่ที่ว่า จะทำอย่างไรให้ “ของเล่นเด็ก” ขึ้นนี้
 เข้าถึงบ้านทุกหลัง ชุมชนทุกชุมชน

*Environmental education is like a toy. It is useless if we only
 look at it. Despite the fact that it relates to all of us, it is often
 confined within classrooms. The challenge is how to make this
 toy a household item.*

**9 งานสิ่งแวดล้อมศึกษา “ไม่น่าเบื่อ”
 Green Education Can be Fun**

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา – เรียนรู้และร่วมทำ

เปิดประสบการณ์ จากร้านหนังสือเล็ก ๆ ของคนรักสิ่งแวดล้อมและ
 ชุมชนสู่โครงการสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ควรค่าแก่การศึกษาเพื่อนำมา
 เป็นแม่แบบ

Rak Khao Chamao Group: Learning and Doing

*From a small book store run by a group of environmentalists
 to an environmental education project that is worthy of
 study as a model*

ลอดรั้วริมทาง THROUGH THE FENCE 20

เมื่อธรรมะและธรรมชาติก้าวออกไปด้วยกัน

When Dharma and Nature Take a Walk Together

เส้นทางสีเขียว GREEN LINE 25

แม่น้ำโขงคือผู้ให้ *Our Beloved Mekong the Giver*

เส้นทางสายใหม่ ON A NEW PATH 31

“มะขามป้อม” เวิร์คคราะห์ทอนสังคม

“Makhampom” : Mobile Theatre for Society

เส้นทางเดียวกัน ON THE SAME PATH 36

โรงเรียนชาวนา – เรียนรู้วิถีดั้งเดิม

Farmers School: Relearning the Old Way

สัมภาษณ์พิเศษ: ดร.สรณรัชฎ์ กาญจนะวณิช 44
“โลกจะพลิกถ้าความคิดคนไม่พลิก”

INTERVIEW: DR. SARANARAT KANJANAVANIT
“Calamity Awaits If Man Fails to Change”

ข้ามฟ้า ACROSS THE SKY 54

แนวทางและวิสัยทัศน์ใหม่ทางการศึกษา เพื่ออาเซียนยั่งยืน
*Forging a New Education Vision and Direction
for a Sustainable ASEAN*

เสียงชุมชน COMMUNITY VOICE 59

เปิดใจ...2 นักสิ่งแวดล้อมศึกษา “นอกหลักสูตร”
Environmental Educators Speak Their Minds

สี่แยกไฟเขียว GREEN INTERSECTION 65

รายการสิ่งแวดล้อมศึกษาในโทรทัศน์
‘ยุคทองที่ยังไม่หวนกลับมา’
Green TV Programming: The Bygone Golden Days

มหิงसान้อย...นักวิจัยวัยเยาว์ 70

SMALL MAHINGSA...Young Researchers

นักสำรวจแห่งสันเขื่อนฟ้า
Investigators of San Krue Fa

เรื่องจากผู้อ่าน FROM THE READERS 72

มองสิ่งแวดล้อมด้วยเมตตาธรรม
Treat the Environment with Kindness

กิจกรรมกรม DEPARTMENT ACTIVITIES 74

กฎหมายองค์กรอิสระกำลังก่อร่าง
Independent Body Law Gets Hearings

ล้อมกรอบ VIEWFINDER 78

ตุ๊กแกกินตับ *Tukkaekin Tab*

44

54

65

72

78

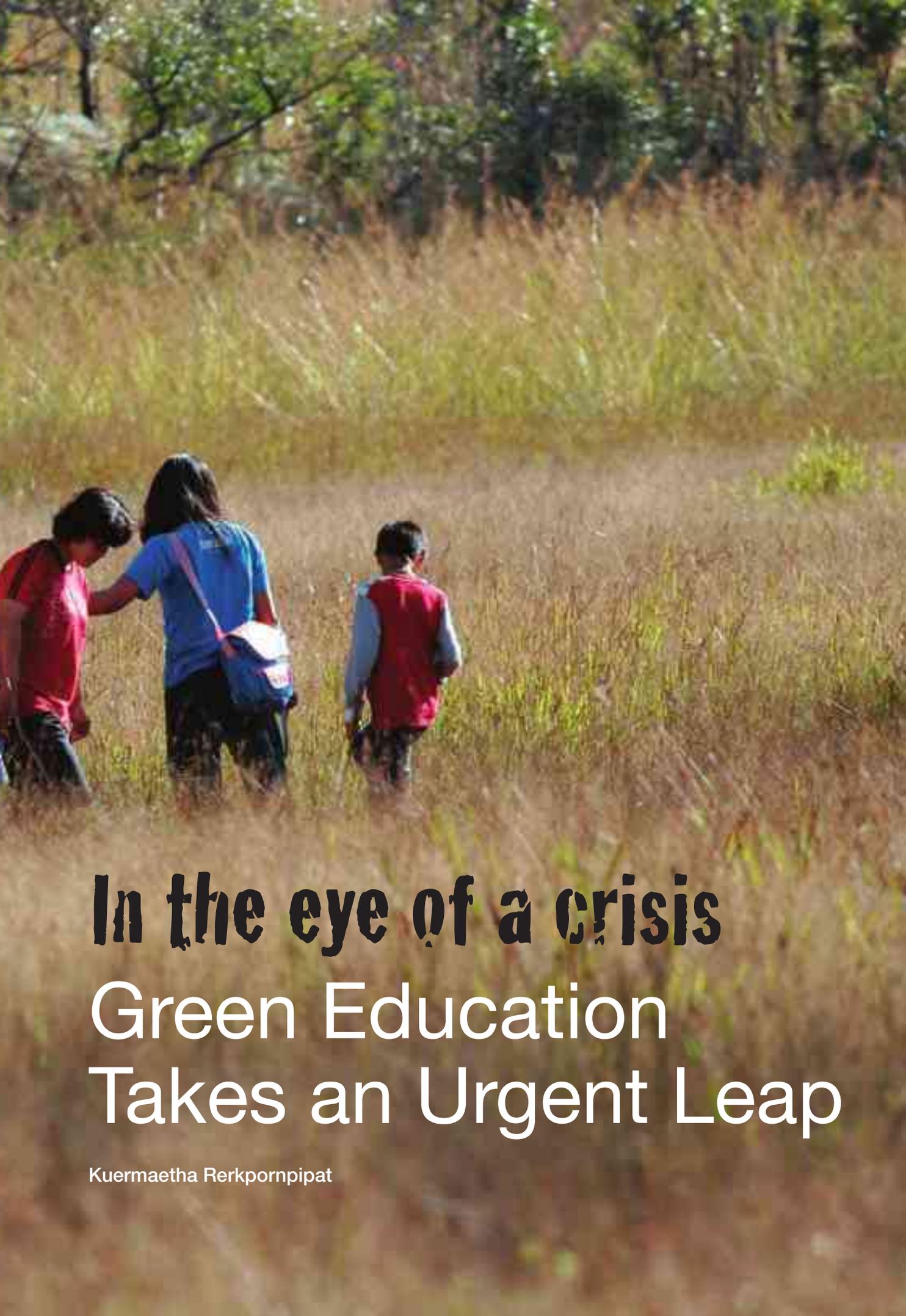

ในท่ามกลางวิกฤต

สิ่งแวดล้อมเสื่อมศึกษา

ต้องเร่งรับมือทุกอย่างก้าว

เกื้อเมธา ฤกษ์พรพิพัฒน์

In the eye of a crisis Green Education Takes an Urgent Leap

Kuermaetha Rerkpornpipat

หากจะเปรียบเทียบ สิ่งแวดล้อมศึกษาที่
เหมือนกับของเล่นเด็ก เรียกว่ามองดูเฉยๆ คงไม่ได้
ประโยชน์ แต่ต้องลองหยิบจับขึ้นมาสัมผัส-เล่น เพราะไม่เพียงแต่
จะได้รับความเพลิดเพลินแล้ว ยังก่อให้เกิดพัฒนาการทั้งทักษะและ
ความรู้ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และ
สิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่ทางออกที่คนจะอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมได้
อย่างยั่งยืน

กล่าวอย่างตรงไปตรงมา สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นเรื่องของการ
สร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้กับพลเมือง ผ่านการให้ความรู้และ
เสริมสร้างทักษะ จนถึงขั้นลงมือทำหรือมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนทุกคน แต่ที่ผ่านมา โดยมากการ
ส่งเสริมงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษายังจำกัดอยู่แต่ในรั้วโรงเรียน ซึ่ง
นั้นยังไม่เพียงพอ โจทย์ที่สำคัญกว่าจึงอยู่ที่ว่า จะทำอย่างไรให้ของ
เล่นชิ้นนี้ไปอยู่ในบ้านทุกหลัง ชุมชนทุกชุมชน

จุดกำเนิด

สิ่งแวดล้อมศึกษาถูกยกระดับจากการเป็นหลักสูตรการเรียน
การสอนในชั้นเรียน มาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขสิ่งแวดล้อมระดับ
นานาชาติเมื่อคราวการประชุมระหว่างประเทศเรื่อง สิ่งแวดล้อมของ
มนุษย์ ที่กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน เมื่อปีพ.ศ. 2515

สามปีถัดมา จึงมีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษา
ขึ้นที่เมืองเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย ที่ประชุมในครั้งนั้นเห็นว่
การเติบโตทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีได้สร้างปัญหาสังคม สิ่ง
แวดล้อม และความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนจนและคนรวยขึ้น
มาก และเสนอว่าควรมีการปฏิรูปแนวทางการศึกษาทั้งระบบ โดย
กำหนดเป้าหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ว่า เพื่อพัฒนาประชากร
โลกให้มีจิตสำนึกและห่วงใยสิ่งแวดล้อม มีความรู้ ทักษะ เจตคติ
ความตั้งใจจริง และความมุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ และ
ป้องกันปัญหาใหม่ ทั้งด้วยตนเองและร่วมมือกับผู้อื่น

ต่อมาในการประชุมระหว่างประเทศเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษาที่
เมืองทปิลิซี ประเทศสหภาพโซเวียต ในปีพ.ศ. 2520 ที่ประชุมก็ได้
ตกลงกันชัดอีกครั้งว่า สิ่งแวดล้อมศึกษาไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติ
เท่านั้น แต่เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และ
การเมือง

ส่วนการประชุมที่สร้างแรงสะเทือนไปทั่วโลกได้มากกว่าครั้ง
ใดๆ คือการประชุมว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา หรือเอิร์ธ ซัม
มิต ที่เมืองริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อปีพ.ศ. 2535 ใน
การประชุมดังกล่าว ผู้แทนจากประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทย
ได้ร่วมลงนามแผนปฏิบัติการศตวรรษที่ 21 (Agenda 21) ซึ่ง
เปรียบได้เหมือนกับแผนแม่บทของโลก โดยสาระตอนหนึ่งระบุว่า
การศึกษาควรมีการบูรณาการทั้งเรื่องสิ่งแวดล้อมกายภาพและ
ชีวภาพ สิ่งแวดล้อมด้านสังคมและเศรษฐกิจ และการพัฒนามนุษย์

อิทธิพลของการประชุมเอิร์ธ ซัมมิต ทำให้เกิดการบูรณาการ
หรือสอดแทรกสิ่งแวดล้อมศึกษาในหลักสูตรการเรียนการสอนของ
หลายประเทศ ซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย กระทั่งในปี 2545 ที่
ประชุมสหประชาชาติก็ได้มีมติประกาศให้ปีพ.ศ. 2548 - 2557
(ค.ศ.2005-2014) เป็นทศวรรษแห่งการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่าง
ยั่งยืน ขณะที่กลุ่มประเทศอาเซียนก็ได้จัดทำแผนปฏิบัติการสิ่ง
แวดล้อมศึกษาแห่งอาเซียน เพื่อขับเคลื่อนงานด้านสิ่งแวดล้อม
ศึกษาสู่ผลสำเร็จ

อย่างไรก็ตาม งานสิ่งแวดล้อมศึกษาจะประสบผลสำเร็จหรือ
ไม่ ย่อมขึ้นกับการดำเนินงานว่ามีความจริงจังและเข้มข้นเพียงใด

ส่องกล้องประเทศไทย

เชื่อหรือไม่ว่า คำว่า “สิ่งแวดล้อม” ที่ทุกวันนี้เราพูดกันจน
ติดปาก เพิ่งได้รับการบรรจุอยู่ในบทเรียนวิชาสร้างเสริม
ประสบการณ์ชีวิตในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น
เมื่อประมาณ 3 ทศวรรษที่แล้วนี่เอง แต่นั่นก็เป็นการเรียนรู้อัน
ห้องเรียนเสียเป็นส่วนใหญ่ การเรียนรู้อย่างไม่ได้ก้าวพ้นนอกนอก
ห้องเรียน

งานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษามาเริ่มคึกคักและเป็นจริงเป็นจังมาก
ขึ้น เมื่อองค์กรยูเสดจากสหรัฐอเมริกาได้สนับสนุนงบประมาณแก่
รัฐบาลไทยในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 2530 โดยส่วนหนึ่งสนับสนุน
ให้มีการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
ซึ่งมีการพัฒนาหลักสูตร สื่อการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อม อัน
นำไปสู่การจัดทำแผนแม่บทสิ่งแวดล้อมศึกษา (พ.ศ. 2534 -
2539) หลังจากนั้นงานสิ่งแวดล้อมศึกษาก็ค่อยๆ แรกหน่อเติบโต

หน้า 6-7: “โรงเรียนในทุ่งกว้าง” การเรียนรู้ของจริงจากธรรมชาตินอกรั้วโรงเรียนให้
ทั้งความรู้และความสนุกสนาน - ภาพเอื้อเฟื้อโดยมูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์
Page 6-7: “School in the meadow” – Learning from nature
outside school is both fun and informative. – Photo courtesy of
Rabbit in the Moon Foundation

“โรงเรียนชาวนา” การเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มเด็ก ๆ - ภาพเอื้อเฟื้อโดยมูลนิธิข้าวขวัญ
“Farmers School” – Environmental education is not confined to children only. – Photo courtesy of Khao Kwan Foundation

ENVIRONMENTAL EDUCATION IS LIKE A TOY. It is useless if we only look at it. Once you try your hand at it, you have a good time and at the same time sharpen your skills and better your social, political, economic and environmental knowledge. It will eventually lead to peaceful and sustainable coexistence with nature.

All in all, environmental education is about raising awareness through knowledge and skill enhancement, resulting in actions or behavioral changes. Despite the fact that it relates to all of us, it is often confined within classrooms. The challenge is how to make this toy a household item.

When It Began

Environmental education was upgraded from a curriculum to an international tool to fight environmental woes following the UN Conference on the Human Environment in Stockholm, Sweden, in 1972.

Three years later, the International Environmental Workshop in Belgrade, Yugoslavia, resolved that economic and technological advance-

“Basically, the Thai state still focuses on schools. It needs to figure out what end result it wants. It is pointless to keep pushing school projects while behaviors of people in the society have not changed,” – Prasan Tangsikbutr

ments have triggered social and environmental problems as well as widened income disparity. The meeting proposed that the entire educational system be reformed, aiming at educating the world population to have awareness of and concern for the environment as well as have the knowledge, skills, attitudes, motivations, and commitment to work individually and collectively toward solving existing problems and preventing new ones.

Later in 1977 the International Congress on Environmental Education held in Tbilisi, Georgia, USSR, stressed that environmental education concerns much more than just nature but is intertwined with social, cultural, economic and political affairs.

The earth-shattering gathering was the Earth Summit in Rio de Janeiro in Brazil, in 1992, where world leaders, including Thailand's, inked the 21st century action plan, the Agenda 21, which is tantamount to a global master plan. The plan calls for education integration of physical and biological environment, social and economic environment, and human development.

The Earth Summit resulted in environmental education being integrated in educational curricula in many countries, including Thailand. The United Nations General Assembly in 2002 declared the years 2005-2014 as the UN Decade of Education for Sustainable Development. ASEAN countries have formulated the ASEAN Environmental Education Action Plan, a landmark in regional cooperation.

Nevertheless, success depends on serious and active implementation of the action plan.

Zooming in on Thailand

Believe it or not, the term “environment” which has become a buzzword today has been a part of the “Life Experience” subject in primary and secondary levels for the past three decades. But it has never wandered off classrooms.

Environmental education activities boomed around 1987 when the United States Agency for International Development (USAID) extended financial support for curriculum development, giv-

“เป้าหมายของรัฐไทยส่วนใหญ่ยังเน้นทำใน
โรงเรียนเป็นฐาน ต้องมองด้วยว่าปลายทางจะ
เป็นอย่างไร ไม่ใช่เต็มไปด้วยโครงการของ
นักเรียน แต่พฤติกรรมของคนในสังคมไม่
เปลี่ยน” – รศ. ประสาน ตั้งสิขบุตร

ไปสู่ภาคส่วนต่างๆ ของสังคมมากขึ้น แต่ก็ยังเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกับโรงเรียนเสียเป็นส่วนใหญ่

งานสิ่งแวดล้อมศึกษาที่เด่นๆ ในยุคแรกนี้ เช่น โครงการพัฒนากระบวนการจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาด้วยวิธีการศึกษาปทุมชนอย่างมีส่วนร่วม ลักษณะเด่นคือการนำเรื่องราวปทุมชนและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ โครงการการเรียนรู้อะบบนิเวศในนาข้าวและสารกำจัดศัตรูพืชอันตรายของมูลนิธิการศึกษาไทย จุดเด่นคือสร้างกระบวนการเรียนรู้ระบบนิเวศเกษตรให้กับครูและชาวบ้านด้วยการทำเกษตรแบบไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ มีการจัดตั้งศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาจังหวัดโดยกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการยังมีคำสั่งให้ปรับปรุงเนื้อหาวิชาวิทยาศาสตร์ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเมื่อปีพ.ศ. 2539 โดยเพิ่มรายวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมเป็นวิชาบังคับ จากที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน แต่จุดเปลี่ยนที่สำคัญจริงๆ คือการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้มีการปรับปรุง และประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 ตามมาตรา 27 ของ พ.ร.บ.ฉบับนี้ โดยให้สถานศึกษานำรายละเอียดสาระการเรียนรู้แกนกลางเป็นแนวทางจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ในสัดส่วนประมาณร้อยละ 70 และให้สถานศึกษากำหนดสัดส่วนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นอีกร้อยละ 30 เงื่อนไขนี้เองที่ทำให้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนขยายผลและเติบโตอย่างรวดเร็ว อีกทั้งมีรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลาย ตั้งแต่กิจกรรมรณรงค์ประหยัดน้ำ ประหยัดไฟ คัดแยกขยะ กระทั่งออกไปเรียนรู้นอกห้องเรียน เช่น ดำรวจลำน้ำ อนุรักษ์ป่า ฟันฟูป่าชายเลน เรียนรู้วิถีเกษตร เป็นต้น

ในรั้วโรงเรียน

ที่ผ่านมา สิ่งแวดล้อมศึกษาในรั้วโรงเรียนได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนอย่างเห็นได้ชัด

จากรายงาน “ถอดรหัสสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนจากงานวิจัย” ซึ่งจัดทำโดยกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2549 โดยสำรวจสถานศึกษาทั้งสิ้น 11,664 แห่ง พบว่า ร้อยละ 76 มีนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมศึกษา และเกือบครึ่งหนึ่งของสถานศึกษาซึ่งงบประมาณของตนเองในการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมศึกษา

ข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ในเชิงปริมาณแล้ว สถานศึกษาส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับเนื้องานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา แต่ในเชิงคุณภาพกลับพบว่ามีแก่นการจัดการเรียนการสอนที่สอดแทรกเข้าไปในวิชาเรียนปกติ เช่น วิชาวิทยาศาสตร์ วิชาสังคมศึกษา วิชาศาสนาและวัฒนธรรม หรือไม่มีกิจกรรมของชุมชน เช่น กิจกรรมของลูกเสือ-เนตรนารี เป็นต้น หรือในอีกลักษณะหนึ่ง ก็มักเกิดจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาทำโครงการในโรงเรียน แต่การจัดการเรียนการสอนในลักษณะสร้างหลักสูตร

“ความหมาย” และ “หัวใจ” ของ สิ่งแวดล้อมศึกษา

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมกล่าวว่า เราพยายาม
ไม่ตีกรอบว่าอะไรใช่หรือไม่สิ่งแวดล้อมศึกษา แต่หัวใจของ
สิ่งแวดล้อมศึกษาคือกระบวนการ “พัฒนา” คนให้เติบโต
เป็นประชากรโลกที่ “มีความสำนึกและห่วงใยในปัญหาสิ่งแวดล้อม
รวมทั้งปัญหาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง มีความรู้ เจตคติ
ทักษะ ความตั้งใจจริง และความมุ่งมั่นที่จะหาทางดำเนินการ
แก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ และป้องกันปัญหาใหม่ ทั้งด้วย
ตนเองและด้วยการร่วมมือกับผู้อื่น” ดังนั้นสิ่งแวดล้อม
ศึกษาจึงถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงชีวิตทั่วไป เป็น
องค์ความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพในทุกสาขา และเป็น
ความรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชน สังคม ประเทศ แลโลก

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

งานสิ่งแวดล้อมศึกษาระบบรัฐสภาเป้าหมายในการพัฒนาคนได้
กระบวนการนั้นจะต้องทำให้ประชาชนเกิด

■ **ความรู้ความเข้าใจ** เกี่ยวกับระบบนิเวศ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สาเหตุการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม พลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำของน้ำมือมนุษย์ รวมถึงแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหา เพราะความรู้เป็นพื้นฐานสำคัญมาก และทำให้เราวิเคราะห์ปัญหาและเลือกวิธีการแก้ไขได้อย่างเหมาะสม

■ **ความตระหนัก** หากความรู้คือเชื้อ ความตระหนักก็เป็นเหมือนไฟ ดังนั้นงานสิ่งแวดล้อมศึกษาจำเป็นต้องสร้างความตระหนักให้คนเห็นถึงปัญหาและพลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงมีความรู้สึกห่วงหาพัน มีจิตสำนึกและเห็นคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

■ **เจตคติและค่านิยมที่ดี** รู้และตระหนักเท่านั้นยังไม่พอ ต้องมีความตั้งใจจริงและมุ่งมั่นที่จะรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้คงสภาพที่ดี แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่และป้องกันปัญหาใหม่ที่จะเกิดขึ้น อาจกล่าวได้ว่าเจตคติที่ดีจะสร้างพลเมืองที่มีสำนึกรับผิดชอบและอาจพัฒนาไปจนถึงระดับ “จริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อม”

■ **ทักษะ** ทักษะเป็นเหมือนเคล็ดวิชา กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาจะต้องฝึกหรือให้ประชาชนมีความสามารถในการลงมือแก้ไขและป้องกันปัญหา ทักษะที่สำคัญเหล่านี้ได้แก่ ทักษะการสังเกต ทักษะการบ่งชี้ปัญหา การเก็บข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล แปลความ วิเคราะห์ข้อมูล วางแผน แก้ปัญหา และทักษะการตัดสินใจ

■ **การมีส่วนร่วม** พุดต่างๆ ก็คือต้องลงมือปฏิบัติ เรียกว่ารู้สึก นึก คิด ยังไม่พอ ต้องประพฤติจริง ทั้งในระดับบุคคลและสังคม ■

เด็กๆ เรียนศิลปะจากวัสดุธรรมชาติ -- ภาพเอื้อเฟื้อโดยมูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์
Children learn about art from natural materials. – Photo courtesy of
Rabbit in the Moon Foundation

ing rise to the first Environmental Education Master Plan (1991-1996). The subject matter has since gradually been integrated in various sectors in the society but most activities remained confined within school compounds.

Prominent among the activities in the early days included a project to develop environmental education management for primary and secondary education involving the study of community forests by participatory process, focusing on the local use of natural resources. Another project was initiated by the Thai Education Foundation to create a learning process about the agricultural ecosystem for teachers and farmers through non-chemical farming. Other projects included the setting up of provincial environmental education centers by the Department of Environmental Quality Promotion.

A significant development happened in 1996 when the Education Ministry added environmental science as a compulsory subject for high school students. But the watershed was made possible by the 1999 National Education Act, which prescribes 30% local contents. It gave rise to diverse activities, including water and energy conservation, garbage sorting and recycling, and outdoor classrooms such as survey of waterways, forest conservation, mangrove forest restoration and agricultural study.

Inside schools

Environmental education has so far received strong backing from both public and private organizations.

A report “Decoding Environmental Education in Schools from Researches” by the Department of Environmental Quality Promotion in 2006 found that 76% of the surveyed 11,664 schools had environmental policies and offered environmental education. Half of them spent their own budgets to fund environmental education and activities.

However, the study also found that interest among schools in environmental education was only quantitatively

The Heart of Environmental Education

The Department of Environmental

Quality Promotion prefers that no frame is put around the meaning of environmental education. Rather, it says, the heart of environmental education is the process of “developing” human beings as world citizens who “are aware and concerned about all environmental problems and associated problems and who have knowledge, skills, attitudes, motivations, and commitment to work individually and collectively toward solving existing problems and preventing new ones”. Environmental education is therefore a fundamental tool for everyday’s living and basic knowledge for the practice of all occupations and for the coexistence of all in community, society, country and the world.

FIVE STEPS TO SUCCESS

For environmental education to achieve the ultimate goal of human development, there must be a process that helps:

■ **Create understanding** about the ecosystem, the relationship between man and the environment, causes of environmental problems and effects of the problems as a result of human activities as well as possible paths toward solution and prevention. That is because knowledge is an essential foundation which enables us to analyze problems and choose appropriate solutions.

■ **Raise awareness** about impact of human activities on the environment that will instill love and concern for natural resources and the environment.

■ **Instill good values and attitudes** because knowledge and awareness alone are not enough. There must be a strong will and commitment to conserve the environment, solve existing problems and prevent new problems from happening.

■ **Develop skills** to enable the public to solve and prevent problems. Important among them are the skills to observe and identify problems, collect, evaluate, interpret and analyze information, plan, solve problems, and make decisions.

■ **Encourage participation** because all else is pointless if there is no action, individually or collectively. ■

“โลกเขียวด้วยมือหนู” เด็กๆ รวมพลังปลูกต้นไม้ –
ภาพเอื้อเฟื้อโดยมูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์

ท้องถิ่นยังมีน้อย มิพักต้องพูดถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้
ประเด็นสถานการณ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนด้วยประสบการณ์ตรง
อย่างลึกซึ้งและพัฒนาทักษะการวิเคราะห์ทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหา
งานสิ่งแวดล้อมศึกษาในลักษณะนี้ พบว่ายังมีน้อยมาก ชำร่วยมี
โรงเรียนจำนวนไม่น้อยมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาสิ่ง
แวดล้อมทางกายภาพ เช่น จัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนและจัด
ภูมิทัศน์ให้เขียว สะอาดและสวยงาม โดยเข้าใจว่าเป็นภาพสะท้อน
ความสำเร็จของสิ่งแวดล้อมศึกษา หากทว่าละเลยการจัด
กระบวนการเรียนรู้ซึ่งนำไปสู่การให้ความรู้ สร้างเจตคติที่ดี และ
ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในระยะยาว

ที่สำคัญ ในมุมมองของนักการศึกษาหลายท่าน ยังเห็นตรงกัน
ด้วยว่า อุปสรรคต่อความสำเร็จของสิ่งแวดล้อม คือการขาดความ
เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้และวิถีชีวิตของนักเรียนในสถานศึกษา
กับนอกสถานศึกษา เช่น ขณะที่นักเรียนเรียนรู้และทำกิจกรรม คัด
แยกขยะในโรงเรียน แต่ที่บ้านและสังคมโดยรวมยังไม่เห็นความ

9 งานสิ่งแวดล้อมศึกษา “ไม่น่าเบื่อ”

สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นเรื่องของการเรียนรู้ตลอดชีวิต
กิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาจึงมักปรากฏอยู่นอกตำราและ
นอกห้องเรียนสี่เหลี่ยม ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างงานสิ่งแวดล้อม
ศึกษาน่าสนุกที่อาจกระตุ้นต่อมอยากมีส่วนร่วม
ของใครหลายคน

นักสืบสายน้ำ ... สนุกสุดคุ้ม

แน่นอนว่าการคุ้ยสัตว์ในน้ำย่อมสนุกกว่าเขย่าหลอดทดลองใน
ห้องแล็บ เริ่มต้นจากมูลนิธิโลกสีเขียวร่วมกับครูและนักเรียนกว่า 50
แห่งสำรวจสภาพลำน้ำบึง แต่แทนที่จะเก็บน้ำมาเติมสารเคมีแล้วเขย่าใน
ห้องทดลอง กลับใช้วิธีการสังเกตสังเกตสัตว์เล็กๆ ที่อาศัยอยู่ในลำน้ำ
เพื่อบ่งชี้คุณภาพน้ำ ที่สำคัญคือได้พัฒนาชุดเครื่องมือเพื่อตรวจสอบ
คุณภาพน้ำที่ทั้งง่ายและสนุก จนคนในกลุ่มน้ำอื่นๆ ต้องเอาอย่าง
กลายเป็นปรากฏการณ์นักสืบสายน้ำแพร่ระบาดไปทั่วทุกภูมิภาคของ
ปรโลก

โรงเรียนเรื่อรักเจ้าพระยา ... ห้องเรียนเคลื่อนที่

โรงเรียนนี้มีลักษณะประหลาดลำไม่เหมือนแห่งไหน เพราะเป็น
ห้องเรียนที่ล่องไปตามแม่น้ำเจ้าพระยา นักเรียนจะถูกปลูกสำนึก สอนให้
รู้จักคิดและวิเคราะห์ผ่านเกมสนุกสนาน ได้สำรวจแม่น้ำ เก็บตัวอย่างน้ำ
มาทดสอบ เรียนรู้สิ่งมีชีวิตผ่านพิศวัตบนขวา หัวดวงฟ้าไปจ่ายตลาดเพื่อ
เรียนรู้เรื่องขยะ ศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมตามรายทางที่น้ำ
ล่องผ่าน ปัจจุบันโรงเรียนเรื่อรักเจ้าพระยาอยู่ภายใต้การดูแลของ
โรงเรียนนานาชาติปรบรม เซ็นเตอร์

ดร. สรณรัชฎ์ กาญจนะวณิชย์ เลขาธิการมูลนิธิโลกสีเขียว อธิบายการทดสอบ
คุณภาพน้ำให้กับเด็กในโครงการนักสืบสายน้ำ -- ภาพเอื้อเฟื้อโดยมูลนิธิโลกสีเขียว
Dr. Saranarat Kanjanavanit, secretary-general of Green World
Foundation, explains how to test water quality to a group of
children in the Stream Detectives Project. – Photo courtesy of
Green World Foundation.

“Our green world” – Children help a reforestation project.
– Photo courtesy of Rabbit in the Moon Foundation

significant. Qualitatively, environmental education was made merely a part of main subjects, such as science, social study, religion and culture. Activities were mostly conducted during boy and girl scouts practice session, or activities run by state agencies or non-governmental organizations (NGOs). Curricula with local contents remained woefully lacking. Worse, the learning process about local environmental problems through direct experience and the development of analytical skills were almost non-existent. Many schools mistook environmental education for physical beautification of school compounds and thus failed to raise awareness, instill good values and encourage proper behavioral changes.

Many educators fretted over the lack of connection between classroom learning and the stu-

Green Education Can Be Fun

ENVIRONMENTAL EDUCATION IS A LIFELONG LEARNING EXPERIENCE. MOST OF THE TIME, IT TAKES PLACE OUTSIDE TEXTBOOKS AND CLASSROOMS. HERE ARE SOME ACTIVITIES YOU MIGHT FANCY TO JOIN:

Stream Detectives ... The Sherlock Holmes experience

Scouting for aquatic animals sounds more exciting than shaking a glass tube in the lab. It started off with the Green World Foundation taking a group of teachers and students on a tour to explore the Ping River in northern Thailand. Instead of collecting water samples for a chemical test in a lab, participants were told to keep a close watch at tiny creatures which are a great indicator of water quality. The foundation has also developed an easy and fun kit to test water quality. The tour has become immensely popular and widely adopted throughout the country.

Love Chao Phraya Floating School ... A classroom on the move

This extraordinary classroom plies the Chao Phraya River where students are guided to raise their awareness and sharpen their analytical thinking through fun and games. They collect water samples for testing, learn about creatures which make water hyacinth their home, carry cotton bags to shop and learn about waste, and study history and cultures along the route. The floating school is currently under the care of Prem Center International School.

Energy Ashram ... A compilation of knowledge

The Appropriate Technology Association's energy ashram produces energy for their own consumption, including charcoal making, charcoal-power generation, bio-diesel production from plants and vegetable oil and

สำคัญ และไม่มีการจัดการกับขยะที่คัดแยกแล้วอย่างเป็นระบบ ความตระหนักและเจตคติทางด้านสิ่งแวดล้อมก็เกิดขึ้นได้ยาก

เปิดประตูรั้วโรงเรียน

รศ.ประสพ ตังสิกันบุตร อาจารย์คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กล่าวว่า งานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาทั่วโลก ไม่ได้เน้นที่โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา แต่ทำกับชุมชน เนื่องจากมองไปที่ความอยู่รอดของชุมชน ดังนั้นจึงเน้นไปทำงานกับกลุ่มผู้หญิง เพราะมีความใกล้ชิดกับทรัพยากรธรรมชาติมาก กับกลุ่มเกษตรกร เพื่อสร้างสำนึกของชุมชน ซึ่งจะช่วยให้กลไกหลายอย่างขับเคลื่อนไปได้

“เป้าหมายของรัฐบาลส่วนใหญ่ยังเน้นทำในโรงเรียนเป็นฐาน ต้องมองด้วยว่าปลายทางจะเป็นอย่างไร ไม่ใช่เต็มไปด้วยโครงการของนักเรียน แต่พฤติกรรมของคนในสังคมไม่เปลี่ยน” รศ.ประสพ กล่าว

คงต้องยอมรับความจริงว่า งานสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ดำเนินการภายนอกสถานศึกษานั้น ยังไม่เป็นที่รับรู้หรือได้รับความสนใจมากนัก มีเพียงไม่กี่หน่วยงานเท่านั้นที่มีเงินงานชัดเจนโดยตรงว่ากำลัง

กลุ่มเด็กใช้หนังสติ๊กยิงเมล็ดพันธุ์พืชไปยังพื้นที่สำหรับปลูกป่า - ภาพเอื้อเฟื้อโดย มูลนิธิกระจกเงาในดวงจันทร์

Youngsters joining a reforestation project use slingshots to spread seeds in a deteriorated forest. Photo courtesy of Rabbit in the Moon Foundation

อาคารพลังงาน ขุมพลังความรู้

ที่อาคารพลังงานของสมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม เขาผลิตพลังงานไว้ใช้เอง เช่น ผลิตน้ำร้อน เตาถ่าน ผลิตไฟฟ้าจากถ่าน ผลิตไบโอดีเซลจากต้นไม้และน้ำมันพืช การทำเกษตรธรรมชาติ ฯลฯ เรียกว่าบรรจุองค์ความรู้เรื่องพลังงานไว้เต็มพิภพ อาคารแห่งนี้จึงมีหน่วยงานราชการ โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานเอกชน ส่งเจ้าหน้าที่มาดูงานปีละ 2 - 3 พันคน

นิเวศเกษตร ... ปลูกจริง เก็บเกี่ยวจริง

ถือเป็นโครงการเปิดตัวของมูลนิธิการศึกษาไทยที่ทำกันมานานเกิน 1 ทศวรรษ ครอบคลุมพื้นที่ดำเนินการ 4 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย นครสวรรค์ อุทัยธานี และตาก โดยจัดทำหลักสูตรอบรมเรื่องนิเวศเกษตรให้กับครูและชาวบ้านเพื่อเป็นทางเลือกในการเลือกหรือลดการใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงทั้งในแปลงผักและนาข้าว ผู้เรียนต้องเรียนรู้จริงในแปลงตั้งแต่เตรียมดิน เตรียมเมล็ดพันธุ์ การปลูก การจัดการเรื่องหญ้าเรื่องแมลง ไปจนถึงขั้นตอนการเก็บเกี่ยว

เทศบาลท่าข้าม ... ไม่เอาขยะ

ขยะมักเป็นปัญหาหนักอกของเทศบาล ขณะที่ประชาชนก็มักคิดว่าเป็นหน้าที่ที่เทศบาลต้องกำจัด ปัจจุบันปริมาณขยะจึงพุ่งพรวด แต่เทศบาลเมืองท่าข้าม จังหวัดสุราษฎร์ธานี จะแก้ปัญหาด้วยการสร้างบ่อขยะหรือเตาเผา กลับเน้นที่การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักต่อปัญหาและผลกระทบทั้งในระดับ

โรงเรียนและชุมชน เช่น การจัดตั้งธนาคารขยะในโรงเรียน มีกิจกรรมถนนปลอดถังขยะ กิจกรรมขยะแลกไข่ สอนทำปุ๋ยหมักชีวภาพจากเศษอาหาร และอีกมากมาย

ศูนย์ธรรมชาติศึกษาม่อนแสงดาว

บนเนื้อที่ 97 ไร่ที่จังหวัดเชียงรายของสมาคมสร้างสรรค์ชีวิตและสิ่งแวดล้อม หรือม่อนแสงดาว ไร่ยล: 60 ถูกจัดสรรให้เป็นป่าเพื่อใช้เป็นห้องเรียนธรรมชาติ ไร่ยล: 30 ถูกจัดสรรให้เป็นไร่สวนเกษตรอินทรีย์ที่มีกระบวนการผลิตปลอดสารพิษ และที่เหลืออีกไร่ยล: 10 เป็นบ้านพัก อาคารเรียน ห้องประชุม ห้องสมุด หอศิลป์ และสิ่งปลูก

สร้างอื่นๆ เพื่อรองรับเด็กชนเผ่าที่ยากไร้และด้อยโอกาส ที่สำคัญที่ม่อนแสงดาวนี้มีการจัดหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อผู้นำท้องถิ่น เกษตรกรสตรี ยาวชน และองค์กรชุมชนต่างๆ โดยทีมวิทยากรผู้เชี่ยวชาญมืออาชีพภายใต้ความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงหลายแห่ง

ศิลปะธรรมชาติของเด็กรักป่า

ศิลปะไม่ใช่แค่สิ่งสวยงามเอาไว้อวด แต่กลุ่มเด็กรักป่า จังหวัดสุรินทร์ ใช้ศิลปะแขนงต่างๆ เช่น การวาดรูป ถ่ายภาพ แสดงละคร และผลิตหนังสือ เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมและปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ นอกจากนี้ยังใช้พื้นที่ป่าชุมชนใกล้ๆ สำหรับทำกิจกรรมเส้นทางสำรวจธรรมชาติ มีการสนับสนุนกลุ่มแม่บ้านในการกอบฟ้าย้อมสีธรรมชาติ ขณะทีกลุ่มแม่บ้านก็จะเป็นผู้นำในการปลูกป่าและดูแลต้นไม้

มะขามป้อม ร้อง เล่น เต้น สิ่งแวดล้อม

ใครที่เคยดูละครของมะขามป้อมย่อมต้องเคยหัวเราะเฝ้านกขรรค์กร่าง กลุ่มละครมะขามป้อมหรือมูลนิธิสื่อชาวบ้านใช้การเล่นละครเพื่อรณรงค์การแก้ไขปัญหามาและพัฒนาชุมชน แม้ความสนใจของกลุ่มจะไม่ได้เฉพาะเจาะจงที่ประเด็นสิ่งแวดล้อมเป็นพิเศษ แต่หลายครั้งก็มีการสอดแทรกเรื่องราวของสิ่งแวดล้อมเข้าไปด้วย เช่นโครงการละครเพื่อลดการใช้พลังงานในเด็กเล็กที่ตระเวนแสดงตามโรงเรียนกว่า 100 รอบทั่วประเทศ

ทุ่งแสงตะวัน

เป็นงานสิ่งแวดล้อมศึกษาที่คนทั่วไปสามารถเข้าร่วมได้ง่ายที่สุด เพียงเปิดเครื่องรับโทรทัศน์ของท่านไปที่ช่อง 3 ตอนเช้าตรู่ของวันเสาร์ จุดเด่นของรายการคือการถ่ายทอดวิถีชีวิตของผู้คน โดยเฉพาะชาวชนบทที่มีการจัดการสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ธรรมชาติ และอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างกลมกลืน แล้วก็นำรักไปก่อนนั้นคือการบอกเล่าเรื่องราวผ่านมุมมองของเด็กๆ ทุ่งแสงตะวันถือเป็นรายการที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองได้อย่างดี...รวมทั้งในวัยเด็กของกรมด้วย ■

เด็กนักเรียนส่องกล้องดูฝูงกระทิงที่กลับมาซึ่งป่าที่เขาแมงมา ใกล้อุทยานเขาใหญ่ ที่ได้
รับการฟื้นฟูจากสภาพเสื่อมโทรม - แม่นวาท กุญชร ณ อยุธยา

A group of students look through a telescope at a herd of guars that again roam Khao Phaeng Ma forest that has been restored from its deteriorated state. - *Maenwad Kunjara na Ayuttaya*

organic farming. The ashram is a complete source of energy knowledge and has thus welcomed more than 2,000 visiting guests from government agencies, schools, grassroots bodies and private agencies each year.

Integrated Pest Management ... A true farming experience

The curtain-raising project of the Thai Education Foundation has been ongoing for over a decade, now covering four provinces of Chiang Rai, Nakhon Sawan, Uthai Thani and Tak. The Integrated Pest Management training is offered to teachers and villagers as an alternative farming to reduce or abandon the use of chemicals and pesticides in vegetable beds and paddy fields. Participants try their hand at preparing soil and seed, planting, weeding, pest controlling and harvesting.

Tha Kham Municipality ... Say no to garbage

Garbage gives every municipality a real headache. Residents take it for granted that the task of garbage disposal rests with the local body. With garbage volume on the rise, Tha Kham municipality in the southern province of Surat Thani has gone against the grain by shunning garbage landfills and incinerators. The municipality has instead raised understanding and awareness among schools and communities about garbage problems and its impacts. Activities include the setting-up of garbage banks in schools, campaigns for garbage-free roads, an exchange of garbage for eggs and a course on bio-fertilizer production, among others.

Mon Saeng Dao Nature Study Centre

The Association for Community and Ecology Development (ACED) or Mon Saeng Dao has turned 60% of a 97 rai plot of land in the northern province of Chiang Rai into a forest which serves as a nature classroom and 30% into an organic farm. The remaining 10% is set aside for accommodations, classrooms, seminar rooms, library, gallery and other buildings to meet

dents' life outside schools. For example, while the pupils learnt about garbage sorting, their families and communities failed to appreciate the practice. Without supportive environment, it is hard to raise awareness.

Getting out of schools

Assoc. Prof. Prasarn Tangsikabutr, an education lecturer at Chiang Mai University, said environmental education in other countries did not focus on educational institutions but communities. The focus was usually on women's and farmers' groups because of their close association with natural resources and their concerns for their communities, which were the key drivers to advance mechanisms in raising community consciousness.

"Basically, the Thai state still focuses on schools. It needs to figure out what end result it wants. It is pointless to keep pushing school proj-

the need of poor and underprivileged hilltribe children. Mon Saeng Dao, in association with leading universities, offers training courses for local leaders, farmers, women, youths and community organizations with professional guest speakers.

Arts by Dek Rak Pa

Arts is more than a feast for the eyes for a group of forest-loving children in the northeastern Surin province. All forms of arts, including painting, photography, drama and short documentary are tools for environmental education and instilling green thinking. They also survey forest trails for nature study in nearby community forest. A group of housewives is encouraged to use natural dyes for textile and clothes and take a leading role in reafforestation and forest protection.

Makhampom ... Sing, perform and dance about the environment

Makhampom Foundation guarantees to paint a smile on your face. The theatre troupe is part of the Grassroots Media Foundation which, through performing arts, campaigns for community development and conflict management. Although environment is not the troupe's main message, it has been blended in many performances, such as mobile drama shows to encourage young children to save energy, which have been performed at over 100 schools throughout the country.

Thung Saeng Tawan

Perhaps, the easiest way to learn more about the environment is simply by tuning in to Channel 3 on early Saturday morning. The show's strength is its ability to show the rural folks' ways of managing their environment, conserving nature and living in harmony with the natural environment. What's more, stories are told through children's eyes. *Thung Sang Tawan* has successfully inspired people to go green and take pride of local livelihood ... including myself as a child. ■

“คุณ” กิจกรรมยอดฮิตของสิ่งแวดล้อมศึกษา -- ภาพเอื้อเฟื้อโดยกลุ่มรักษ์เขาชะเมา

ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา ภายใต้ความกระจัดกระจายและขาดการเชื่อมประสานอย่างเป็นระบบ แต่ก็มีจุดแข็งที่รูปแบบ เนื้อหา พื้นที่การทำงาน และกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งมักเป็นกลุ่มที่ริเริ่มและพัฒนาแนวคิดใหม่ๆ ด้านการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้ทั้งในการเรียนการสอน การเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่น และบุคคลทั่วไป เช่น กระบวนการน้กสืบสายน้ำโดยมูลนิธิโลกสีเขียว การเรียนรู้ระบบนิเวศในนาข้าวโดยมูลนิธิการศึกษาไทย อาศรมพลังงานของสมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม การเรียนรู้ธรรมชาติผ่านกระบวนการทางศิลปะโดยศูนย์ศิลปะธรรมชาติเด็กกรีกป่า จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น

ส่วนภาคธุรกิจเอกชนนั้น ในปัจจุบันมีการนำแนวคิดเรื่องการค้าในธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม หรือซีเอสอาร์ (CSR – Corporate Social Responsibility) มาใช้สร้างภาพลักษณ์ หลาย

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา เรียนรู้และร่วมทำ

เรื่อง/ภาพ บุบพาทิพย์ ไช่มณี
ผู้ประสานงานกลุ่มรักษ์เขาชะเมา

เมื่อปี 2537 หรือกว่ายี่สิบปีแล้วกลุ่มรักษ์เขาชะเมาได้ก่อตั้งขึ้นจากร้านหนังสือเล็ก ๆ ชื่อ “ร้านน้ำใจ” ที่มีอดีตนักกิจกรรมจากชมรมค่ายพัฒนาหาวิทยาลัยรามคำแหง (ค่าย มส.) เป็นพี่ดูแล นำสมาชิกร้านหนังสือเข้าที่รักธรรมชาติจำนวน 4-5 คนไปเรียนรู้จักอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา-เขาวง ที่อยู่ห่างออกไปเพียง 17 กิโลเมตร

ในช่วงเวลานั้นสังคมของตำบลทุ่งควายกิน อ.แกลง จ. ระยองซึ่งเป็นที่ตั้งกลุ่มได้เปลี่ยนสภาพจากวิถีชนบทเกษตรกลายเป็นวิถีชนบทกึ่งเมืองอันเป็นผลพวงของการพัฒนาประเทศในนามการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก สิ่งที่มาพร้อมกับการพัฒนาคือชุมชนที่ขาดความสัมพันธ์ต่อกัน ทุกคนอยู่แบบตัวใครตัวมันไม่พึ่งพากัน วิถีการผลิตมุ่งสร้างรายได้โดยการผลิตเพื่อขาย ทำให้ต้องพึ่งสารเคมีทุกอย่าง ซึ่งเป็นที่มาของการเกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและบนหนทางของความไม่พอพอกกับวัฒนธรรมที่มาจากการพัฒนาอย่างการบริโภคนิยมก็นำพามาซึ่งสังคมที่กลายเป็นปมปัญหของชุมชนอย่างชัดเจน

จากกรณนี้ เกิดขบวนการปลุกต้นไม้ สรรายชืดเขียนในถ้ำ ประกอบกับความสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ ซึ่งตอนนั้นได้รับความกรุณาจากหัวหน้าสุรชัย โอมอกกัญญาทำให้เริ่มพัฒนาเป็นการจัดค่ายศึกษารัฐธรรมนูญ ภายใต้ชื่อ “สวนฝันสู่ป่าสวย” ที่มีสมาชิกตัวเล็กตัวน้อยทยอยกันเข้าร่วมกิจกรรมอยู่เป็นเนืองนิจ ภายใต้กระบวนการที่ทำให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติ อาทิ การรู้จักดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่า ต้นไม้ พืชสมุนไพรและความสัมพันธ์ของพืชกับและธรรมชาติ ผ่านกิจกรรมสื่อความหมายธรรมชาติ ก่อเกิดเป็นขบวนการที่เด็กและเยาวชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในด้านการดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากขึ้น และพัฒนาไปสู่การจัดทำโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อีกด้วย

“พวกเรามาบรรยายชืดเขียนในถ้ำครับ”
“We are here to help clean up graffiti on cave walls.”

ทางกลุ่มเริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ปัญหาคนกับช้างในเขตเขาชะเมาด้วยการปลูกต้นไม้ในโครงการ “คืนแผ่นดิน สร้างถิ่นอาหารช้าง” เพื่อเพิ่มอาหารให้แก่วัวป่า และเมื่อเกิดเหตุการณ์ช้างป่าตายในเขตหมู่บ้านเพราะความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง กลุ่มรักษ์เขาชะเมาก็ได้ทำการสตัฟฟ์ช้างเพื่อนำไปเป็นเครื่องมือสื่อความหมาย รวมถึงการสตัฟฟ์ถาวรเพื่อรณรงค์ให้หยุดล่าสัตว์ป่าในเขตป่าเขาชะเมา

ต่อมาจากการวิเคราะห์ร่วมกันกับหลายองค์กรถึงรากเหง้าปัญหาในการแย่งชิงพื้นที่ระหว่างคนกับช้างได้ลงความเห็นว่าการเปิดพื้นที่หากินของช้างให้กว้างขึ้นอาจเป็นการแก้ปัญหาที่ยั่งยืนได้ จึงได้มีการจัดทำโครงการต่างๆ เช่น การฝึกอบรมให้ชุมชนรอบป่าเข้าใจถึงพฤติกรรมของช้าง การสนับสนุนการเพาะเลี้ยงช้าง รวมถึงโครงการ “ทางช้างพ่าน” เพื่อเชื่อมป่าเขาชะเมาและเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเข้าด้วยกันให้ช้างสามารถข้ามไปหากินได้กว้างขึ้น ซึ่งเป็นความพยายามที่กลุ่มรักษ์เขาชะเมาช่วยจัดทำกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน (ขณะนี้กำลังอยู่ระหว่างการดำเนินการพจนกป่าของภาครัฐ)

จากค่ายสวนฝันสู่ป่าสวย ทางกลุ่มรักษ์เขาชะเมาได้เพิ่มทักษะและความรู้ด้านต่างๆ เช่น การอบรมน้กสืบสายน้ำที่ได้รับความอนุเคราะห์จากพี่ๆ มูลนิธิโลกสีเขียว หรือการเรียนรูกระบวนกรการทำบ้านดิน ก็

Bird watching is a favorite activity of environmental education.
– Photo courtesy of Rak Khao Chamao Group

ects while behaviors of people in the society have not changed,” the lecturer said.

It is a fact that the public has little knowledge of or interest in environmental education outside formal schooling. Only a handful of organizations have clear goals about environmental education. Yet their works lack coordination even though their contents, processes, target areas and groups are clear and diverse. NGOs, particularly, often introduced great innovations that can be applied to individuals and communities, such as the Green World Foundation’s Stream Detectives project, the Appropriate Technology Association’s energy ashram, and the Dek Rak Pa Group’s natural art center in Surin province.

สมาชิกกลุ่มรักษ์เขาชะเมาช่วยสร้างห้องสมุดดิน
Young group members help build a library made of clay.

Rak Khao Chamao Group:

Learning and Doing

Story/photos Bupphathip Chaemnil,
Coordinator of Rak Khao Chamao Group

MORE THAN 20 YEARS AGO, A SMALL GROUP OF FORMER STUDENT ACTIVISTS from Ramkhamhaeng University ran a small bookshop called “Ran Nam Jai” in Klaeng district of the eastern province of Rayong. Not content with just running a business, they initiated a project that started out by taking a small group of bookshop members on a study trip to Khao Chamao-Khao Wong National Park that was situated only 17 kilometers away. That activity became the seed for the formation of the Rak Khao Chamao (Love Chamao Mountain) Group.

At that time, Tambon Thung Khwai Kin in Klaeng district was being transformed from an agriculture-based rural area into a semi-rural semi-urban community as a result of the Eastern Development Project. The project brought along a drastic change in the way community people relate to one another; everyone is on their own. Commercially-oriented production led to increased dependence on agricultural chemicals which subsequently brought about environmental degradation. Resultant insatiable desires brought on by the new culture of consumerism caused serious social problems for the community.

From that first field trip, the group expanded its activities to cover bird watching, garbage cleanup, tree planting, and graffiti cleanup in caves. With active support from Surachai Omapinya, the national park chief at the time, the group organized “San Fun Soo Pa Suay” (In Pursuit of a Dream of Beautiful Forests) nature camp program. Under the program, young children get to learn about nature and the relationship of all living and non-living things. This has become a process that lets children take part in environmental protection and conservation and draw up plans to solve problems.

The group later took part in solving a problem between wild elephants and people in the community by planting trees as food for elephants. When an elephant died in a clash with villagers, the group had the elephant stuffed. The stuffed elephant was used together with a stuffed deer as part of the group’s no-hunting campaign in the Khao Chamao forest.

An analysis with various other groups of the man-elephant conflict led to the conclusion that widening areas for elephants to forage for food should provide a sustainable solution. Several projects have been initiated, including training of villagers to understand elephants’ behaviors, launching of an elephant alert system, and building of an elephant trail between Khao Chamao forest and the Khao Ang Ruenai Wildlife Sanctuary to provide more areas for elephants in their search for food. These projects are joint efforts between the Rak Khao Chamao Group and state and private organizations.

More activities followed to gain better skills and

องค์กรจึงสนใจให้การสนับสนุนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งถือเป็นภาคส่วนที่มีบทบาทอย่างมากในการดำเนินงานพัฒนาท้องถิ่น ปัจจุบันหลายแห่งก็เริ่มปรับบทบาทมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน รวมทั้งจัดสวัสดิการสังคม จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่า จะดึงภาคส่วนต่างๆ เหล่านี้มาพัฒนางานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาได้อย่างไร

ดร.อรทัย มูลคำ ผู้เชี่ยวชาญด้านกาววิจัยและพัฒนาคุณภาพการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้ความเห็นว่า เราจำเป็นต้องมองไปที่ทุกภาคส่วน เช่น พระเป็นผู้นำของชุมชน ถ้าพระสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อม วัดก็สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้หญิงและเยาวชนได้ ส่วนภาคเอกชนก็ประชาสัมพันธ์กันเอง สื่อมวลชนก็เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ส่วนต่างๆ เหล่านี้จึงน่าที่จะทำงานร่วมกัน

ด้านมีทนา ถนอมพันธุ์ อดีตเลขาธิการมูลนิธิสร้างสรรค์ไทย (ตาวีเศษ) มองว่า แต่ก่อนเราไม่มีแนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา คำว่าสิ่งแวดล้อมศึกษาเริ่มเข้ามาพร้อมกับการให้งบประมาณสนับสนุนทำโครงการจากองค์กรต่างชาติ มันจึงไม่ใช่รากเหง้าของสังคมไทย แต่รากของสังคมไทยคือถ้าธุรกิจไม่ดูแลสิ่งแวดล้อม ก็พัง ชาวบ้านเข้าป่า ไม่มีของป่าให้เก็บ ก็แย่ รัฐจะสร้างเขื่อนก็จำเป็นต้องเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วม ดังนั้นทุกฝ่ายต้องร่วมกันแก้ปัญหา งานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาจึงควรพัฒนาจากฐานความรู้และประสบการณ์เหล่านี้ ■

สามารถนำไปสู่การสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเคียงรวมกับทุกผู้ที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาเรียนรู้อย่างมากมาย ข้อสำคัญคือสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างแท้จริง

ถึงเมื่อครั้งที่ในชุมชนเกิดปัญหาเกี่ยวกับน้ำในลุ่มน้ำโขงโพส ซึ่งเป็นการนำที่ชาวบ้านในภาคเกษตรใช้สำหรับการทำสวนผลไม้ ต่อมาเกิดการค้นพบว่าน้ำเสียปล่อยออกมาจากโรงงานอาหารแช่แข็งของบริษัทยักษ์ใหญ่ที่ตั้งอยู่ในชุมชน โดยทำให้ปริมาณความเค็มของน้ำในลำน้ำเพิ่มขึ้นจนมีผลกระทบต่อสุขภาพเมื่อนำไปใช้ในภาคเกษตร ทำให้เกิดเป็นความขัดแย้งในชุมชนและก่อให้เกิดความแตกแยกในชุมชน กลุ่มรักษ์เขาชะเมาได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการนำทีมนักสืบสายน้ำตัวน้อยๆ ไปเก็บข้อมูลเพื่อวัดคุณภาพน้ำจากสัตว์เลื้อยน้ำจืด ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ จนถึงปลายน้ำ ซึ่งการใช้กระบวนการตรวจสอบทางชีวภาพเหล่านี้สามารถบ่งบอกคุณภาพของน้ำได้ระดับหนึ่ง ข้อสำคัญคือทำให้เด็กและเยาวชนในกลุ่มมีทักษะและมีส่วนร่วมในการช่วยแก้ไขปัญหาน้ำในชุมชนตนเอง โดยนำข้อมูลจากการศึกษาและสำรวจแหล่งน้ำไปจัดเวทีด้านสิ่งแวดล้อม มีการเชิญผู้รู้และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้สรุบทันทีและหาทางออกร่วมกันเพื่อเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเกิดกิจกรรมดูแลลำน้ำร่วมกันด้วยนักสืบชีวภาพและฟื้นฟูลำน้ำลุ่มน้ำโขงอย่างต่อเนื่อง

ถึงวันนี้ สมาชิกกลุ่มเยาวชนในอดีตของกลุ่มรักษ์เขาชะเมาได้เติบโตขึ้นแล้วพัฒนาตนเองไปเป็นนักพัฒนาในชุมชน โดยขออนุญาตสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เพื่อจัดหางบประมาณมาสนับสนุนให้ชุมชนได้มีการจัดการตนเองตามแนวทางพึ่งตนเองด้วยวิถีพอเพียง เกิดเป็นกระบวนการสร้างสุขโดยคนในชุมชนเอง ซึ่งปัจจุบันกลุ่มรักษ์เขาชะเมาที่มีพื้นที่ทำงานครอบคลุม 22 หมู่บ้าน (3 ตำบล) ซึ่งมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง พลักดันให้คิดเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านต่าง ๆ เช่น กลุ่มทำปุ๋ยชีวภาพ/กลุ่มทำน้ำปลา/

เด็กฯ เรียนรู้ลำน้ำในป่าเขาชะเมาใกล้บ้าน -- ภาพเอื้อเพื่อโดยกลุ่มรักษ์เขาชะเมา
A group of children get a close look at a stream in the nearby forest of Khao Chamao. – Photo courtesy of Khao Chamao Group

ฯลฯ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง สิ่งก็ตามมาก็คือองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ที่ถูกส่งผ่านกลับมาถึงลูกหลานในชุมชนกลายเป็นห้องเรียนชุมชนถ่ายทอดภูมิปัญญาต่าง ๆ ของปู่ย่าทวด เป็นการศึกษาออกห้องเรียนอันทรงคุณค่ามากมาย

นอกจากนี้กลุ่มรักษ์เขาชะเมายังมีศูนย์การเรียนรู้การทำงานด้านเด็กและเยาวชนภายใต้ชื่อ “โรงเรียน – โรงเรียน” พื้นที่สาธารณะที่เต็มไปด้วยเรื่องราวต่าง ๆ มากมายที่ถ่ายทอดผ่านกระบวนการ “พูดให้ฟัง ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” มีการสรุปบทเรียนเป็นหลักสูตรการสร้างคนทำงานอาสาสมัครทางสังคม โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม การเมืองและนำไปสู่การทำกับต่อชุมชนที่เปลี่ยนแปลง

ด้วยความพยายามเผยแพร่วิธีคิดของกลุ่มรักษ์เขาชะเมาโดยนำเสนอเรื่องราวผ่านสื่อต่าง ๆ อาทิ สื่อละครสั้นจรสานพื้นที่มีทั้งละครคน/ละครหุ่น จุลสารเล่มน้อยชื่อหนอนกรรอน วิถีดี รวมทั้งการใช้ตัวเองเป็นสื่อบุคคลตามคำขวัญของกลุ่มที่ว่า “ห่วงใยโลกกว้าง สรรค์สร้างบ้านเกิด” ทางกลุ่มมุ่งหวังให้เด็กและเยาวชนที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ กลายเป็น “คนต้นแบบ” ที่พร้อมจะช่วยเหลือสังคมต่อไปในวันข้างหน้า โดยมีการกำกับทิศทางการทำงานภายใต้วิถีทัศนคติกลุ่มรักษ์เขาชะเมา คือ “พัฒนาเยาวชนไปสู่การสร้างชุมชนทางเลือก ให้สามารถพึ่งตนเอง ส่งเสริมการเรียนรู้และฟื้นฟูทุนทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชน ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานเทคโนโลยีสร้างสรรค์ให้เกิดสุขภาวะชุมชนและสังคม” ■

ติดต่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมที่ กลุ่มรักษ์เขาชะเมา
45/3 ม.1 ต.ทุ่งควายกิน อ.แก่ง จ.ระยอง 21110
โทรศัพท์/โทรสาร 038-669091 / 081-8701042
E-mail: jaodokmai@gmail.com

“โอบกอดต้นไม้” กิจกรรมที่เด็กสัมผัสกับต้นไม้เพื่อสร้างความรักความผูกพัน --
ภาพเอื้อเฟื้อโดยมูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์

Children are encouraged to hug trees to feel the love of nature.
– Photo courtesy of Rabbit in the Moon Foundation

With more and more corporates adopting Corporate Social Responsibility (CSR) works to shore up their public images and local administration organizations actively working on human development and improving citizens' quality of

knowledge in various areas, including training in the Stream Detectives project under the helpful hands of the Green World Foundation and building of earth houses. With experience gained, the group has been able to pass on its knowledge to youths, children and other interested people as well as to help solve community problems in more concrete ways.

For example, the tool and knowledge derived from the Stream Detectives project had helped a community deal with pollution in Klong Phlo, a canal that villagers depend on to water their fruit orchards. It was suspected that wastewater from a food processing plant nearby increased the saline content in the water and caused damage to orchards, leading to conflicts between the community and the plant.

A team of young “Stream Detectives” was recruited to help investigate the water quality throughout the entire length of the canal by observing various types of invertebrates in the water. The collected data was later presented in a public forum in which community residents had a chance to express their opinions and exchange information with academics and other concerned parties. As a result, joint activities have been carried out to improve the quality of the water and rehabilitate Klong Phlo. The project also provided a concrete example of the involvement of young people in helping solve an environmental problem.

TODAY, MANY OF THE YOUNG MEMBERS OF THE RAK KHAO CHAMAO GROUP have grown up and become community development workers. They have applied for funding from several agencies including the Thai Health Promotion Foundation (THPF) to enable their communi-

life and welfare, the question is how to draw their attention to environmental education.

Dr. Orathai Moolkham, an expert in education development and research at the Office of the Basic Education Commission (Obec), agreed that all parties should play their parts. For example, if monks who are community leaders are interested in the environment, temples could become environmental education centers. Private enterprises are good at public relations and the media can be great tools for information dissemination. All sectors could work together to achieve the goal, she said.

Mattana Thanomphan, formerly secretary-general of Magic Eyes or the Thai Environment and Community Development Association, said environmental education arrived in Thailand as a result of financial support from foreign organizations and therefore was not of Thai origin.

She said to develop Thai root in environmental education, businesses have to take care of the environment and the state must allow the people to participate in environmental management.

Everyone must have a hand in developing environmental education from the society's knowledge base and experiences, Mrs. Mattana concluded. ■

ties to carry out activities for self-reliance and sufficiency, thus creating a process of creating happiness by communities themselves. The group's working area now covers 22 villages in three tambons. It has originated several learning centers, including groups of bio-fertilizer and fish sauce makers. Emphasis has been placed on participation by members of communities, who can pass their knowledge to their children and become sources of local wisdoms, thus creating a form of non-formal education.

The Rak Khao Chamao Group has set up a learning center for youth and children, including the “rong rian-rong len” (learning and playing ground) project which disseminates practical lessons learned through experience. With emphasis on the environment, culture and politics, the project has helped increase the number of social volunteers and awareness of the social changes.

The group has disseminated its line of thinking through various media such as mobile theatre with both live performance and puppet shows, a journal, videos, and participation in various discussion forums. The group wishes youth and children to become “models” for society in the future under a vision: “Develop youth towards building an alternative community of self-reliance, promote learning, restore social values and community culture, and apply local wisdom in combination with technology to create a balanced well-being in communities and society.” ■

FOR INFORMATION: Contact Rak Khao Chamao Group, 45/7 Tambon Thung Khwai Kin, Klaeng district, Rayong 21110, telephone/fax 038-669-091, 081-8701042, e-mail: jaodokmai@gmail.com

ลอดริ้วริมาทาง • THROUGH THE FENCE

เมื่อธรรมะและธรรมชาติ ก้าวเข้าไปด้วยกัน

สุวีโรภิกขุ

When Dharma and Nature Take a Walk Together

Suweero Bhikkhu

พระอาจารย์ไพศาล วิสาโล แกนนำสำคัญของขบวนการธรรมยาตรา
ขณะเดินร่วมกับขบวนสงฆ์

Revered monk Phra Paisan Wisalo, a Dharma Yatra

โลกนี้ไม่ได้มีความสมดุลหมุนเวียนถ่ายเทตามปกติอย่าง
เป็นธรรมชาติเหมือนแต่ก่อน ตรงกันข้าม มันมีสิ่งที่ไม่ดี มีสิ่ง
เหลือใช้ตกค้างที่ไม่จำเป็นสำหรับชีวิตมากมาย มันไม่ได้เป็นที่
ต้องการและกำจัดได้ยากเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่เดียวกัน
ทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่อย่างเช่น อากาศ น้ำ ผืนดิน พืชพรรณไม้
และสัตว์ป่าก็ยิ่งถูกคุกคามต่อไป เราแย่งชิงหาประโยชน์ นำ
ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้มาใช้มากขึ้น และนั่นวันมีแต่จะหมดไป

เรามีชีวิตอยู่ยาวนานกว่ายุคปฏิวัติอุตสาหกรรมแล้ว ความไม่สมดุลที่
จะเอาชนะธรรมชาติ คือครอบครองและเป็นนายของธรรมชาติก็ได้
สอนบทเรียนให้กับมนุษย์อย่างเราๆ แล้ว ใ้ว่าเราจะสามารถทำ
อย่างไรต่อธรรมชาติก็ได้ตามใจนึก กิจกรรมของมนุษย์ที่ผ่านๆมา
กำลังนำความหายนะมาสู่ชีวิตและโลกใบนี้

“ป่าไม่ร้องไห้ แม่น้ำล้นบ่วย แผ่นดินเป็นอัมพาต อากาศเป็น
พิษ หลวงพ่อจะขอเป็นตัวแทนของธรรมชาติเหล่านี้ สมัยก่อนฝนก็
ไม่มากไม่น้อย เมื่อเทียบกับสมัยนี้เกินกันไม่เท่าไร แต่ทำไมน้ำก็
ไม่ท่วมมากเหมือนทุกวันนี้ ดินก็ไม่ถล่มเหมือนทุกวันนี้ ก็เพราะดิน
สมัยก่อนยังไม่ตาย เวลาฝนตกลงมา ดินก็ดูดซับน้ำได้ สามารถเก็บ
น้ำไว้ใต้ผืนดินได้ เพราะคนเราฆ่าดินกัน ฉีดยาเคมี ปรอบหญ้าอะไร
ต่างๆ หลายอย่างที่ทำให้ดินมันตาย เดี่ยวนี้ลูกปลาไม่มีแล้ว ต้นไม้
บางประเภท ลูกไม้บางประเภทไม่เกิดลูกแล้ว ต่อไปคน นกก็จะเป็น
หมันอีก เพราะอะไร เพราะคนเราทำลาย...”

**...“Let us join forces and
do something to help. Don't
leave it to others. If you ask
where the forest is, it's in
us. Where's a good man? It's
in us. Don't look elsewhere.
If you haven't thought about
it, look at our environment
now.” ...**

**NATURAL EQUILIBRIUM IS NOT WHAT IT
WAS.** There are excessive left-over things for life.
They are unneeded and increasingly hard to be
disposed of. Meanwhile, existing resources such as
air, water, soil, plants and animals continue to be
overly exploited.

The Industrial Revolution – the desire to win
over Nature, to possess and dominate Nature – has
given man an expensive lesson that we cannot do
what we please with Nature. Man's activities are
bringing calamity to life and this earth.

“The forest is crying, the river falls ill, the soil is
infertile, the air is toxic. I wish to speak for Nature.
In the past, there is no more or no less rain than the
present. Yet, there were not as frequent floods or

“เราจัดเดินธรรมยาตราเพื่อตีฆ้องร้องป่าว บอกให้ชาวบ้านมา
ดูทิศเหนือทิศใต้ มันเหมือนเมื่อก่อนไหม ภูเขาหัวโล้นหมดแล้ว
ห้วย หนอง คลอง บึง เขินดินหมดแล้ว อากาศเป็นพิษหมดแล้ว
สารพิษตกค้างในดินในน้ำ ก็บอกไป บอกกล่าวป่าวร้องกันไป เรามา
ช่วยกัน อย่าไปมอบให้เป็นใครคนใดคนหนึ่ง เมื่อถามว่าป่าคืออยู่ที่ไหน
อยู่ที่เรา คนคืออยู่ที่ไหน อยู่ที่เรา อย่างที่ไปทีใด...ถ้าใครยังไม่
คิดก็ลองดู ดูสิ่งแวดล้อมเวลานี้ดู” หลวงพ่อคำเขียน สุวณฺโณ เจ้า
อาวาสวัดภูเขาทองวนาราม บ้านท่ามะไฟหวาน ผู้ริเริ่มให้มี
ธรรมยาตราเพื่อฟื้นฟูลุ่มน้ำลำปะทาวเมื่อหลายปีก่อน กล่าวปรารภ
เอาไว้เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2550

ณ ศาลาวัดกลางหา โดยปกติหลังชาวบ้านมาจ้งหัน (ถวายอาหาร
เช้า) เสร็จ เมื่อล้างจานชามถ้วยแก้ว เก็บกวาดเอาภาชนะทั้งหมด
กลับบ้านเรียบร้อยแล้ว คณะพระสงฆ์ สามเณร เจริญ ก็จะมา
ลงมือออกแรงไถยขยะและโลดไม่ดูพื้นกันอย่างสนุก จนกว่าไม้
กระดานศาลาจะเป็นมันวาวไปถึงจะพอใจ ทว่าวันนี้แม้เป็นวัน
ธรรมดาวันหนึ่ง แต่ทางวัดถือเอาเป็นโอกาสพิเศษที่จะหยุด
พฤติกรรมการทำเล่นๆ และไม่ได้อำนาจจริงจังของเหล่านักบวช
บรรพชิตทั้งหลาย ทุกคนได้รับการอนุญาตจากหลวงพ่อกำหนดให้มา
นั่งเฉยๆ เพื่อปรึกษาหารือหรือจะพูดคุยกันจ้อกแจ้กก็ได้ (ปกติ
ทำความสะอาดไปด้วยคุ้ยไปด้วย) เพื่อเตรียมตัวต้อนรับชาวคณะ
ธรรมยาตราที่จะเดินมาถึงที่ศาลาวัดกลางหาแห่งนี้ในวันรุ่งขึ้น

landslides as now. That's because the soil then was
alive. When rain fell, it absorbed water. But now,
we kill the soil with all sorts of chemicals. Now few
fry can be found. Some trees don't bear fruits any
more. Pretty soon, birds and people would become
infertile. Why? Because we destroy.

“We hold a Dharma Yatra (Dharma walk) to tell
the people to take a look how it is now. The moun-
tains are all denuded. The waterways become all
shallow. The air has become toxic and the soil is
laced with toxins. We will tell them: Let us join forces
and do something to help. Don't leave it to others. If
you ask where the forest is, it's in us. Where's a good
man? It's in us. Don't look elsewhere. If you haven't
thought about it, look at our environment now,”
Luangpho (senior monk) Khamkhan Suwanno,
the abbot of Phukhao Thong Wanaran Temple, Ban
Tha Mafai Wan, who founded the Dharma Yatra
for Lam Pathao River Basin Restoration said on
November 17, 2007.

AT THE PAVILION OF KLANG HAO TEMPLE,
normally after the villagers finished offering food
and everyone finished their breakfast, monks, nov-
ices and nuns would help clean up the place with
joy and fun. But today was an exception. Luangpho
Khamhao allowed everyone to lay back and discuss
preparations to welcome the Dharma Walk partici-
pants who were set to arrive the next day.

หลวงพ่อดำหวา : นานมาแล้ว มีเพื่อนคนหนึ่งเคยเล่าให้หลวงพ่อดำหวา รู้สึกดีอย่างไรเวลาเห็นโหลโคลย์ย้อยตอนไปดับไฟไหม้ต้นไม้ในป่า ตอนนั้นเราทุกคนต่างได้ยินเสียงร้องของตนไม่ดังก้องทั่วทั้งป่า

สามเณรล้าลอง: ใครว่าต้นไม้ร้องขอความช่วยเหลือไม่เป็น พวกมันกำลังร้องระงมไปด้วยความรอนใจอยู่นี่ไง ได้ยินไหม?

แม่ชีอ่วม: ถ้าพวกมันเดินได้มันคงถอนรากเดินหนี หรือไม่ก็วิ่งไปไกลแล้วละเน้อ

หลวงพ่อดำหวา: นานๆ สุมหัวคุยกันสักที พวกเองนี่ดูมีสาระขึ้นนะ (ชาววัดกลางหาวยิ้มตาหยีหนึ่งที) ก่อนเริ่มมีธรรมยาตราเพื่อฟื้นฟูผืนน้ำลำปะทาว หลวงพ่อดำหวาเขียน สุวิณโณ ท่านมักจะปรารภอยู่บ่อยๆว่า “หลวงพ่อดีใจที่ตัวเองเป็นตัวแทนของธรรมชาติ ขอพูดแทนต้นไม้ แม่น้ำ และป่าเขาที่ยังหลงเหลืออยู่” หลวงพ่อดำหวาบอกว่า “เราไปอยู่ป่า ไม่ใช่จะไปรักษาป่า รักษาสัตว์ ไปอยู่เพื่อบำเพ็ญภาวนา ชวนกันไปอยู่เพื่อหาที่ปลีกวิเวก แต่ไปแล้วมันมีปัญหาเกิดขึ้น ไฟไหม้ป่า คนลักลอบตัดไม้ ล่าสัตว์ตัดชีวิต เราก็กทำทุกอย่างเพื่อรักษาธรรมชาติเหล่านี้” พวกเราที่นี่ก็ควรทำตามท่านด้วยเหมือนกัน

แม่ชีอ่วม: โยมได้ยินมาว่า พระอาจารย์ไพศาล วิสาโลท่านก็พูดคล้ายๆหลวงพ่อดำหวาเหมือนกันเจ้าคะ...ว่า ธรรมยาตราครั้งนี้จะต้องมีขึ้น เพื่อกระตุ้นให้ผู้คนได้ตื่นตัวในเรื่องของธรรมชาติที่กำลังเสื่อมโทรมไปทุกที ไม่ว่าจะเป้นป่าไม้ เป็นแหล่งน้ำ และที่ดินทำกินเราก็ควรดูแล ถ้าพวกเรามุ่งแต่จะตัดทวงจากธรรมชาติเพียงฝ่ายเดียว ธรรมชาติก็จะยิ่งย่ำแย่ลงไปอย่างรวดเร็ว เมื่อใดที่เราได้สัมผัสธรรมชาติภายในใจจากการเดินและกิจกรรมต่างในธรรมยาตรา จะพบเห็นเองได้ว่า เรื่องของธรรมชาติแวดล้อมตัวเรานี้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับเรื่องของจิตใจ

หลวงพี่ชาลาเปา: ท่านยังบอกว่าการฟื้นฟูธรรมชาติควรทำควบคู่ไปกับการฟื้นฟูธรรมชาติภายใน ความสุขที่แท้จริงสามารถพบได้ในจิตใจเราเอง การเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย การใช้ชีวิตอย่างสันโดษทำให้เราสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ จำแม่นมัยสามเณรล้าลอง?

สามเณรล้าลอง: เณรจำไม่ได้ขอรับ ท่านหลวงพี่ชาลาเปา...มีความจำแหลมยิ่ง...แหลมนักขอรับ

หลวงพี่ชาลาเปา: หลวงพ่อดีใจ...ทำไมพระสงฆ์ถึงต้องออกมารณรงค์ปกป้องผืนป่า ต้นไม้ สัตว์ป่า และแหล่งน้ำด้วยล่ะครับ?

หลวงพ่อดำหวา: หลวงพ่อดีใจจะเล่าให้ฟัง จำแม่นไม่ใช่วี?...ไฟร้อนข้างนอกถ้าช่วยกันดับได้...มันก็ดี เวลาอากาศร้อนมันไม่ได้ร้อนคนเดียวนี้ คนอื่นเขาก็ร้อนเหมือนกัน มันให้ผลกระทบบต่อกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง พระก็ต้องอาศัยอยู่ในธรรมชาติเดียวกัน เพราะธรรมชาติคือชีวิตทั้งปวง มันต้องอิงอาศัยกันและกันเสมอ

สามเณรล้าลอง: เราก็เลยมานั่งฟังเสาคู่กันแบบนี้ไงหลวงพี่เรามาเป็นตัวแทนของธรรมชาติ...

หลวงพี่ชาลาเปา: น้องเณร...อิงอาศัยครับ อิงอาศัย ให้ธรรมชาติเตือนสติเราให้ย้อนดูใจตนเอง จำได้แล้วครับ

ทายกผิว: ขออนุโมทนาด้วยคนครับ การเดินหนึ่งครั้งในธรรมยาตราเพื่อฟื้นฟูลำปะทาวทำให้ท่านทั้งสองเปลี่ยนไปจริงๆด้วย

เส้นทางธรรมยาตราที่บางครั้งก็แห้งแล้งและสูงชัน

แม่ชีอ่วม: ทำจะจริงนะ เปลี่ยนจากเล่นลิ้น กลายเป็นเล่นสำนวนแทน ไซ้หมอน้องเณร

(สามเณรยิ้ม)

หลวงพ่อดำหวา: เอาล่ะๆ...ไหน ดูสิว่า บ้านเราจะต้องเตรียมอะไรกันบ้างสำหรับพรรุ่งนี้

แม่ชีอ่วม: มีเรื่องอาหาร น้ำดื่มเจ้าคะ แล้วก็ ล้างเช็ดจานชามทำความสะอาดห้องน้ำ ปลูกเสื่อ ตัดตั้งเครื่องเสียง เตือนให้ผู้ใหญ่ประกาศหอรกระจายข่าวซ้ำอีกครั้ง

หลวงพ่อดำหวา: ไหน ใครจะดูเรื่องอะไร? ใครจะตามเรื่อง?

ทายกผิว: กระผมรับเองขอรับหลวงพ่อดำหวา ส่วนเรื่องครัวพรรุ่งนี้คงต้องให้คุณแม่ชีช่วยครับ

(แม่ชีพยักหน้า)

สามเณรล้าลอง: แต่...พรรุ่งนี้...ฉันต้องลาก่อน...พรรุ่งนี้...ฉันต้องจากเธอไป...ไม่รู้จะอีกนานสักเท่าไร...

แม่ชีอ่วม: เณรมาช่วยกันก่อน...จะไปไหน?

สามเณรล้าลอง: ก็ไปกับคณะธรรมยาตราไงเล่า แม่ชี แล้วหลวงพี่ชาลาเปาก็หันไปเร่งเสียงจากบันทึการประชุมของชาวคณะธรรมยาตราให้ได้ยินทั่วถึงกัน

“ธรรมยาตราในปี๒๕๕๓นี้ ชาวคณะจะเดินเข้าไปถึงในตัวเมืองจังหวัดชัยภูมิเป็นที่หมายปลายทางในวันสุดท้าย ปีนี้เราณรงค์ให้ชาวเมืองตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติภายใต้คำขวัญ ‘สิ่งแวดล้อมดีได้ด้วยตัวเรา’ ถ้าชาวบ้านรู้จักถามตัวเองก่อนอื่น หนทางที่จะเริ่มต้นแก้ไขมันคงไม่ยากเท่าไร นอกจากคนในตัวเมืองชัยภูมิ

The Dharma Yatra route sometimes turns arid and steep.

Luangpho Khamhao: Once upon a time, a friend of mine told me how good he felt the sweat running down his body as he helped put out a forest fire. Everyone then heard the cry of the trees throughout the forest.

Sammanen (novice) Lamlong: Who said trees cannot cry for help? We can hear them crying with dismay now. Can you hear it?

Maechee (nun) Uam: If they could walk, they would have uprooted themselves and run away.

Luangpho Khamhao: When you all get together to have a conversation, you seem to make more sense. (Smile all around.) Before the Dharma Yatra for Lam Pathao River Basin Restoration was initiated, Luangpho Khamkian Suwanno often said, "I wish to represent Nature and speak for the trees, rivers and mountains that still remain.... We stay in the forest, not to heal the forest or wildlife, but to meditate and to seek solitude. But then there were problems – there were forest fires, people felling trees and poaching wildlife. We will have to do everything to save Nature." All of us here should follow his words.

Maechee Uam: I heard Phra Ajarn (revered monk) Paisan Wisalo said the same thing that Dharma Yatra must be organized to raise people's awareness of the deterioration of nature, be it for-

est, water or land. If we think only of taking from nature, it will rapidly worsen. But if we reach out to Dharma in our heart from the walk and various activities of Dharma Yatra, we will see that the environment is directly intertwined with our mind.

Luangphi (young monk) Salapao: He also said that natural restoration should be done together with Dharma revival in our heart. True happiness can be found within our mind. Living simply and in solitude help us live in harmony with nature.

Sammanen Lamlong: You have such good memory.

Luangphi Salapao: Luangpho, why do monks have to campaign for nature conservation?

Luangpho Khamhao: Didn't I just tell you? If we help extinguish a fire, it would be good for all. Everything relates to one another. Monks, too, live in the same nature, and nature concerns all lives who depend on one another.

Sammanen Lamlong: That's why we are talking now. Let's be representatives of Nature.

Luangphi Salapao: Well, brother, we are dependent on Nature. Let Nature remind us to look into ourselves.

Layman Phiew: May I join in the conversation? A walk in Dharma Yatra to restore Lam Pathao has really changed the two of you.

Luangpho Khamhao: Alright, let's see what to prepare for tomorrow.

Maechee Uam: Food and drinks, then all of the cleaning like dishes, restrooms, including laying the mats, setting up audio equipment and reminding the village headman to announce the event on the community broadcast system.

Luangpho Khamhao: Who will be responsible for these?

Layman Phiew: I will, but Maechee Uam will oversee cooking.

Sammanen Lamlong: But I must wave goodbye.

Maechee Uam: Wait a second. Where do you think you're going?

Sammanen Lamlong: To join the Dharma Yatra.

Luangphi Salapao then turned on the sound recording of the Dharma Yatra meeting.

"For the 2008 Dharma Yatra, the participants will reach Chaiyaphum Province as the final destination. We would campaign to raise people's awareness of the importance of Nature under the slogan 'The Environment Can Be Good If We Are.'

"If people are aware of themselves, the path toward solutions would not be hard to reach. Young students would be an important supporting force, who will absorb peaceful and joyful feelings and

พระสงฆ์และฆราวาสร่วมขบวนธรรมยาตราเพื่อเผยแพร่คำสอนและจิตวิญญาณของธรรมะและธรรมชาติ

Monks and laymen join this year's Dharma Yatra walk to spread the words and spirit of Dharma and Nature.

แล้ว เด็กน้อยนักเรียนก็เป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะเป็นกองทุนสำคัญยิ่งในการซึมซับเอาความรู้สึกสงบ ร่าเริงและความรู้จากการทำงานกิจกรรมที่ดีเหล่านี้แปรไปเป็นพลังแห่งการดำเนินชีวิตที่ดีงามในรุ่นของตัวเองและในรุ่นต่อไป กิจกรรมอย่างเช่น การเดินอย่างมีสติ เป็นแถวเป็นขบวน, การฝึกความอดทนต่อสภาพอากาศที่ไม่เป็นใจ, การรู้จักรับฟังผู้อื่น, การพบเห็นความเปลี่ยนแปลงตามรายทาง และการสำรวจสายน้ำ ทั้งหมดเป็นกระบวนการแห่งการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ที่เราทุกคนสัมผัสรับรู้ได้

“เมื่อสิ่งเหล่านี้ได้ประทับลงในใจแล้ว มันก็จะคงอยู่ในความทรงจำตราบนานเท่านาน เพราะว่ามันไม่ใช่แค่ภาพอดีตที่ปรากฏในรูปถ่ายเพียงเท่านั้น แต่มันคือการปลูกฝังหล่อหลอมและสั่งสมสิ่งที่มีความหมายมีคุณค่าลงในหัวใจแห่งวัยเยาว์ที่จะส่งผลต่อการเติบโตในวันข้างหน้า” ■

transform the knowledge gained from performing beneficial activities into an energy to live in virtue in their own and next generations. Activities, such as walking with mindfulness, practicing patience to cope with increment weathers, learning to be good listeners, observing changes along the way and investigating waterways, are all a process of learning through experience.

“When these things are impressed upon the mind, they will remain in the memory for eternity because they will not be just pictures of the past that appear only for a fleeting moment but will cultivate, mould and accumulate valuable meanings in the young hearts, which will be beneficial to their growth.” ■

เส้นทางสีเขียว • GREEN LINE

แม่น้ำโขงคือพี่ให้

เรื่อง/ภาพ คำปิ่น อักษณ กลุ่มเด็กรักบ้าน

Our Beloved Mekong the Giver

Story/photos Khampin Aksawn,
Dek Rak Ban Group

ชาวประมงกำลังปลดตะขอเบ็ดจากปลาตัวใหญ่ วันนั้นมีรายได้ เย็นนี้มีอาหาร
A fisherman unhooks a big fish from the Mekong that has provided him with income and food.

...“ลูกหลานเอ๊ย คนที่นี้หากิน
ง่าย ไม่ต้องเข้าเมืองบ่อย
เจ็บป่วยก็จึงจะเข้าเมือง ใน
แต่ละปีชาวบ้านเขาจะเก็บเมล็ด
พันธุ์ไว้ปลูกสำหรับปีต่อไป
อยู่อย่างนี้มานานแล้ว”...

หน้า 25: เด็กๆ ลูกหลานชาวประมงหมู่บ้านตามุย ตั้งท่าให้ถ่ายรูป
ริมฝั่งแม่น้ำโขงที่เป็นแหล่งหาปลาของชาวบ้านมาหลายชั่วอายุคน
Page 25: Children of Ta Mui fishermen pose for a
photograph by the Mekong river that has been a
major fishing ground for village folks for generations.

การออกค่ายที่บ้านตามุย ต.ห้วยไผ่ อ.โขงเจียม เป็นกิจกรรมที่
เรา เยาวชน “กลุ่มเด็กรักบ้าน” จังหวัดอุบลราชธานี ให้ความสนใจ
เป็นพิเศษ เมื่อรู้ข่าวว่ามีการดำเนินการสำรวจจนกำหนดพื้นที่สร้าง
เขื่อนบ้านกุ่มห่างจากหมู่บ้านตามุยไปเพียง 5 กม. ส่วนบ้านท่าลั้ง ที่
น้องของบ้านตามุย อยู่ห่างจากจุดสร้างเขื่อนหรือที่เรียกว่าบริเวณ
หัวงานเพียง 1.5 กม. เท่านั้น

จากกรณีเขื่อนปากมูล ภาพความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและ
การต่อสู้อย่างยาวนานของผู้ใหญ่ในบ้านเกิดยังฝังใจ ทำให้พวกเราที่
ส่วนใหญ่เป็นเด็กในเมืองเริ่มพูดคุยกันถึงบทบาทของตนเองใน
การสร้างสรรค์กิจกรรมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกลุ่ม แล้ว
ลงมติร่วมกันจัดค่าย “เที่ยวโขง ส่องแก่ง กินผักหวานที่บ้าน
ตามุย...เรียนรู้วิถีชีวิตคนฝั่งโขง” ในอนาคตอันใกล้ พวกเราอยาก
ร่วมกันทำกิจกรรมกับเยาวชนของบ้านตามุยด้วย

เราออกแบบกิจกรรมให้มีโอกาสได้สัมผัสกับวิถีชีวิต ความ
งดงามของธรรมชาติ ได้ทดสอบความสามารถด้านป็นปัญญาเขาเพื่อ
หาผักหวานที่วัดระดับความสูงได้จากอากาศที่พวกเขาได้ๆ เรียกว่า
“เหน้อยแบบมหาหอบ” ได้ส่องเรือจับปลาและชมวิถีชีวิตของ
แม่น้ำโขงเรื่อยไปจนถึงจุดที่จะสร้างเขื่อน ...คนขับเรือซึ่งเป็น
เจ้าของพื้นที่ เป็นผู้อธิบายรายละเอียดบวกกับการตอบข้อสงสัย
ของพวกเขา รวมถึงการเข้าไปเยี่ยมเยือนหมู่บ้านที่มีเจ้าของบ้านเป็น
วิทยากรถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญาสาขาต่างๆ ที่สะท้อนว่าอาชีพ
ของชาวตามุยล้วนแล้วแต่พึ่งพาทรัพยากรในพื้นที่เป็นหลัก

แม่ใหญ่พ่อใหญ่จากบ้านแต่ละหลังเล่าเรื่องของชาวตามุยที่มี
ที่ติดตามริมโขง พวกเขาจะปลูกฝ้ายในช่วงเดือนพฤษภาคมไป
จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ได้ดอกฝ้ายขาวฟูสุดเต็มที่ เก็บฝ้าย ตากฝ้าย
ดัดฝ้าย (ทำให้มีเนื้อละเอียดเหมือนสำลี) และฝ้ายเส้น (ทำเป็น
เส้นด้าย) แล้วทอเป็นผ้าตามแต่ใครถนัด ไม่ว่าจะเป็ผ้าหมหรือผ้า
ขาวม้า ส่วนใหญ่เก็บไว้ใช้เอง หรือใช้ต้อนรับแขกบ้านต่างเมืองที่มา
เยี่ยมเยือน

ที่นี่สานเสื่อที่ใช้ปูนั่งหรือนอนได้เอง ใช้ “ต้นเตย” วัสดุจาก
ธรรมชาติที่ต้องป็นไปตัดบนภู แม้ต้องลำบากกันหน่อยเพราะต้นเตยมี
หนามแต่ก็ไม่ยากเกินไปสำหรับคนบ้านนี้ ข้อดีของเสื่อที่สานจาก
เตยคือนิ่มกว่าเสื่อกกหรือเสื่อที่ทอด้วยวัสดุอื่นๆ บ้านแทบทุกหลัง
จะมีเสื่อเตยไว้ต้อนรับแขก

ในฤดูแล้ง ต้นมันเทศถูกตัดเป็นท่อนเสียบไว้บนพื้นทรายดูไม่
เป็นระเบียบ ส่วนต้นถั่ว (ชาวตามุยตั้งชื่อว่า “ถั่วนายพราน”) ปลูก
กันมากในช่วงน้ำลดหรือฤดูแล้ง พวกเราเดินเที่ยว หยิบถั่วใส่ปาก
เคี้ยวเพลินไปเลย เพราะไม่ต้องกลัวสารพิษ ปลูกทิ้งไว้ไม่ต้องรดน้ำ
ไม่ต้องใส่ปุ๋ย ดินที่นี่อุดมสมบูรณ์มากแบบที่ดินใส่ปุ๋ยราคากระสอบ
ตั้งเป็นพันต้องอาย เพราะในช่วงน้ำหลากสายน้ำจะพัดพาตะกอน
ต่างๆ ไหลยวเป็นสายมากองทับถมรวมกัน พอถึงฤดูแล้งชาวบ้าน
จะลงมาใช้ประโยชน์กันทุกๆ ปี

ภาพนาข้าวถือเป็นเรื่องปกติสำหรับพวกเรา แต่ที่นี่เราต้อง
แปลกใจกับภาพที่ไม่เคยพบมาก่อนคือภาพนาข้าวที่อยู่เกือบกลาง
โขง ชาวบ้านที่กำลังเดินผ่านไปไขข้อข้องใจพวงท้ายด้วยเกร็ดความ
รู้พอหอมปากหอมคอว่า ที่เห็นอยู่นี้เป็นข้าวนาแซง เป็นข้าวที่ปลูก
ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ เก็บเกี่ยวเดือนพฤษภาคม ก่อนที่น้ำจะไหล

วิถีชีวิตของคนริมโขง ที่ได้เรียนรู้ ปรับตัวในการทำการเกษตรหรือการประมง ให้สอดคล้องกับฤดูกาลของธรรมชาติ

Farmers and fishermen living by the Mekong know how to adapt themselves to seasonal changes.

...“Children, people here lead simple life. We don’t need to go to town frequently. We go only when sick. Each year the villagers keep rice seeds for next year’s cultivation. This has long been our way of life.” ...

AS WE LOOKED OVER THE MIGHTY RIVER trying to see as much of it as we could, we discovered the many striking features of the Mekong including beaches, islands, whirlpools, cliffs and rapids. Calmed by the water that flowed slowly yet powerfully, we felt an urge to learn more about the river, though many of us looked at the river with forlorn.

An excursion in the Mekong river was part of camping activities of children of the “*Dek Rak Ban*” (Home-loving Children) group at Ta Mui village in Khong Chiam district of northeastern Ubon Ratchathani province. The news that a survey had been carried out for the construction of a dam across the river at Kum village, only five kilometers south of Ta Mui village, has piqued our interest. The construction site is only 1.5 km from Tha Long village, a sister village of Ta Mui.

After the construction of the Pak Mun dam, we saw changes in the way of life of the local people and witnessed their persistent struggle for their survival. Once we learned of the planned construction of a new dam, we, who were mostly urban children, decided to take a field trip to learn the way of life of people along the Mekong. We also wanted to conduct joint activities with youths of Ta Mui village in the near future.

In this activity, we had an opportunity to get in touch with natural beauty, to test our rock climbing ability to look for *phak wan*, a local plant suitable for eating, at the height that took away our breath, to fish, to take in the view of the Mekong, and to look

แม่บ้านกำลังนั่งเก็บถั่วที่ปลูกไว้บนหาดทรายยามน้ำโขงลด และเก็บเกี่ยวก่อนน้ำโขงจะขึ้นอีกครั้งในฤดูกลางหน้า

A housewives pick beans that grow on the beach when water in the Mekong river is at a low ebb. Once the Mekong rises next rainy season, the land will be under water

มาท่วมอีกครั้ง ซึ่งเป็นปกติของฤดูกาล การปลูกข้าวลักษณะนี้ ไม่ต้องไถ ปลูกได้ระดับน้ำที่ลดลงไปเรื่อยๆ เนื่องจากปลูกไม่พร้อมกัน ข้าวจึงสุกไม่พร้อมกัน และเมื่อเกี่ยวผ่านไปได้ 1 -2 อาทิตย์ ก็จะเวียนกลับมาเกี่ยวได้อีกครั้ง ซึ่งกว่าน้ำจะไหลมาท่วมในฤดูต่อไป สามารถเก็บเกี่ยวได้ถึงสามครั้ง ที่สำคัญไม่ต้องเสียเงินซื้อปุ๋ยอีกด้วย

“ลูกหลานเอ๊ย คนที่นี่หากินง่าย ไม่ต้องเข้าเมืองบ่อย เจ็บป่วยที่จึงจะเข้าเมือง ในแต่ละปีชาวบ้านเขาจะเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกสำหรับปีต่อไป อยู่อย่างนี้มานานแล้ว” แล้วแกก็เดินจากไปทิ้งไว้เพียงรอยเท้าบนผืนทราย ซึ่งไม่นานคงจะลบเลือนไปในที่สุด

สำหรับพวกเรา นี่เป็นการเรียนรู้ที่คุ้มค่าจริงๆ เพราะนอกจากภูมิทัศน์บ้านตามุยจะงามในความรู้สึกของกลุ่มผู้มาเยือนอย่างเราแล้ว คนที่นี่ยังคงงามด้วยมิตรภาพ และน้ำใจที่แบ่งปันให้ผู้อื่นได้มากมาย เมื่อกลับไปแล้ว เราคงอดคิดถึงคนที่นั่นไม่ได้ โดยเฉพาะภาพการพึ่งพาอาศัยของคนกับแม่น้ำอย่างกลมกลืน พิษฝักริมโขงทำหน้าที่ของมันอย่างเต็มที่ ดูแลเจ้าของให้อุ้มหน้าสำราญ บางครั้งกินไม่หมดจนต้องเอาไปฝากเพื่อนพ้องที่อยู่กันคนละหมู่บ้าน จากน้ำใจกลายเป็นข้าว แลกเปลี่ยนกันไปมาจนกลายเป็นมิตรภาพที่ยั่งยืนระหว่างคนต่างถิ่นต่างที่...

กิจกรรมที่ทำร่วมกันทำให้พวกเราเด็กเมืองได้เรียนรู้วิถีชีวิต ความรู้พื้นบ้าน และระบบนิเวศที่ผูกพันแม่น้ำ คน และทรัพยากรเข้าไว้อย่างกลมกลืน

แม้คนทั่วไปจะคิดว่าภาคอีสานเป็นภาคที่แห้งแล้ง แต่ก็มีแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขา คือ แม่น้ำพอง แม่น้ำชี แม่น้ำมูล และแม่น้ำสงคราม (แม่น้ำมูลและแม่น้ำชีจะไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม จ.อุบลราชธานี) คอยหล่อเลี้ยง ระดับน้ำในฤดูแล้งและฤดูน้ำหลากของแม่น้ำโขงฝั่งไทยจะแตกต่างกันถึง 20 เมตร กลายเป็นฤดูกาลที่นำไปสู่วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชนที่พึ่งพาแม่น้ำทั้งสาย เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการตั้งหลักแหล่งของชุมชนมานับพันปี

กำเนิด “เด็กรักบ้าน”

เมื่อปี 2542 ชุมชนลับแลมีปัญหาระยะยาว เสพติดและที่อยู่อาศัย กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่จึงรวบรวมเยาวชนมาร่วมทำกิจกรรม มีเป้าหมายหลักเพื่อช่วยกันแก้ปัญหาระยะยาว หนักของยาเสพติดในพื้นที่ ทำให้เกิดเป็นกลุ่ม “เด็กรักบ้าน” แล้วพัฒนาเป็นกลุ่มที่ใหญ่ขึ้นจากหลายชุมชน อาทิ ชุมชนหนองพำ ชุมชนวังสว่าง ชุมชนกุศลแสนตอ บ้านกุดลาด บ้านปลาตุ๊ก

ที่ผ่านมากิจกรรมของ “กลุ่มเด็กรักบ้าน” จะอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนเมืองเป็นส่วนใหญ่ คือ ในเขตเทศบาลเมืองวารินชำราบ เป้าหมายเป็นกลุ่มเยาวชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีปัญหาระยะยาวที่อยู่อาศัย การทำกิจกรรมเยาวชนเกิดจากความคิดที่ว่าให้ “เด็กเป็นผู้นำ” ภายใต้การดูแลของ เครือข่ายชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี

ทางกลุ่มได้จัดกิจกรรมต่อเนื่องทุกปี ในเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมและภาวะความเปลี่ยนแปลงยุคปัจจุบัน รวมถึงกระแสโลกเรื่องภาวะโลกร้อน รูปแบบของกิจกรรม ได้แก่ จัดค่ายเยาวชน การรณรงค์การใช้สิทธิเลือกตั้ง การปลูกต้นไม้ภายในชุมชน รณรงค์เรื่องการทิ้งขยะและลดการใช้พลังงานอย่างสิ้นเปลือง และงานเผยแพร่ที่พัฒนาจนกลายเป็น “กลุ่มประสานเสียงเด็กรักบ้าน” มีผลงานชุดแรกในปี 2550 ชื่อ “บ้านฉันอยู่ที่นี่” ซึ่งได้เข้าร่วมแสดงในงานมหกรรมต่างๆ มาจนถึงปัจจุบัน

ทางกลุ่มกำลังเขียนโครงการของงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) (ผูกพันด้วยปัญญา) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จะต่อยอดจากการไปลงพื้นที่ตามุย รายละเอียดกิจกรรมมีดังนี้

- จัดค่ายตามหาบั้งไฟพญานาค (ภาค 2)
- เก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน สายตระกูล ประเพณีความเชื่อต่างๆ และฐานทรัพยากรของชาวชุมชน
- ทำแผนที่ชุมชน แผนที่ทรัพยากรบุคคล แผนที่แหล่งทำมาหากิน แผนที่ประวัติศาสตร์และความเชื่อ แผนที่แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ-แหล่งอารยธรรมโบราณและการท่องเที่ยว
- ทำคู่มือเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนและทุนยัข้อมูลข่าวสารในชุมชน
- จัดเวทีแสดงผลงานเยาวชนเผยแพร่สู่สาธารณชน: (จัดที่อุบลฯ) ■

at the planned dam construction site. The local boat operator served as our guide and answered all our questions. We visited Ta Mui village and listened to several knowledgeable people talk about their skills, revealing the fact that the Ta Mui villagers relied mainly on local resources for their living.

The elders of Ta Mui told us how the villagers make use of the land along the river bank to grow cotton from November to February, when its flowers are in full bloom. They explained they harvested, dried and processed cotton into kapok, thread and fabric for making blankets and clothes for their own use and as gifts for visitors.

The villagers make their own mats from stems of *toey* or screw pine which are brought from mountains, although doing so is rather difficult as the stems of the plant are thorny. Mats made of *toey* are softer than those made of papyrus or other materials. Every household has *toey* mats for receiving guests.

In the dry season, sweet potato stems are chopped into pieces and planted in the sand and allowed to grow naturally. A type of bean, called *thua nai phran*, is usually planted in the dry season when the water level in the Mekong is low. We picked them and put in our mouths as we strolled in the village without worry as they are pesticide-free. They usually need no watering and no fertilizer as the river bank soil is very rich. The rich soil is usually brought ashore by water currents in the rainy season.

Paddy fields were common sight to us. But we were puzzled to see rice fields in the middle of the Mekong. A passing-by villager filled in the blank for us. He said the rice we saw being grown on the land in the middle of the river was called "*na saeng*." Na saeng saplings are usually planted in February when the Mekong's water begins to recede and the grown rice is harvested in May. As the water level lowers, more land appears and more rice is grown. Growing and harvesting thus take place three times each dry season.

No ploughing is needed, the villager said. Even better, there's no need for fertilizer because the sediment carried over by the water provides sufficient nutrient.

"Children, people here lead simple life. We don't need to go to town frequently. We go only when sick. Each year the villagers keep rice seeds for next year's cultivation. This has long been our way of life," said the villager before departing, leaving behind footprints in the sand which were soon wiped away.

For us, what was learned was truly valuable. Apart from the beauty of Ta Mui village, the people are friendly and full of hospitality. We can't help but miss them when we left the village. What have stuck in our mind are scenes of the people and the river existing in harmony. Plants and vegetables on the bank of the Mekong were abundant so much so that there is often enough left to give to people in other villages. Reciprocity has brought about long-lasting friendship between people of different localities.

THROUGH OUR ACTIVITIES WE URBANITE CHILDREN got to learn the rural ways of life and an ecological system

How It Began

In 1999 the Lap Lae community had had drug and housing problems. A non-governmental organization organized activities for youths as a way of solving the drug problem. Thus, the "Dek Rak Ban" group was formed and subsequently grew to include Nong Pham, Wang Sawang, Kut Saen To, Kut Lat, and Pla Duk communities.

The group carries out its activities mainly in urban areas, particularly Warin Chamrap Municipality. The group's target groups are youths living in localities with housing problems based on the principle of "letting youths be the torch-bearer" under the supervision of the Community Network of Ubon Ratchathani.

Focusing on cultural conservation and global changes such as global warming, the group has conducted activities continuously, including youth camps, campaigns to encourage voters to exercise voting rights, tree planting, anti-littering, and energy-saving. The "Dek Rak Ban Chorus Group" has produced the first set of songs entitled "My Home Is Here" in 2007 and has since made several appearances.

The group is now applying for funding from the Office of the Thai Health Promotion Fund (THPF) for a project that would turn experiences gained from the Ta Mui and Ta long field trip to new activities as listed below:

- An In-Search-of-the-Naga-Fireballs Camp;
- Compilation of information on history, ethnic origins, cultures, beliefs, and natural resources of local communities;
- Making of maps of communities, human resources, occupational opportunities, history and beliefs, natural resources, ancient sites of civilization and tourism;
- Setting up of community cultural study and information center;
- Organization of exhibitions of youths' activities in Ubon Ratchathani. ■

เส้นทางสายใหม่ • ON A NEW PATH

ศิลปะแห่งการพัฒนาที่สนุกสนานและกลมกลืนของเยาวชนทุกศาสนาบนเวทีละครมะขามป้อม
Religion is no barrier to these youngsters' enjoyment of performance art.

“มะขามป้อม” เร่ละครสะท้อนสังคม

แมนवाद กุญชร ณ อยุธยา และ ศิริรัตน์ ศิวาลัย ภาพอื้อเฟื้อโดยมะขามป้อม

Makhampom Mobile Theatre for Society

Maenwad Kunjara na Ayuttaya and Sirirat Siwilai
Photos courtesy of Makhampom

1 จากจุดเริ่มต้นเมื่อ 35 ปีที่แล้ว ใน เดือนตุลา 2516..

... 7 ปี หลังจากนั้น อาสาสมัครนักศึกษากลุ่มเล็กๆ ละทิ้งเมือง
เที่ยวรอนแรมผ่านไปตามชุมชนอันห่างไกล ใช้ศิลปะการแสดง
สื่อสารกับผู้คนที่อาจไม่เคยได้ยินคำว่า “ละครเร่” มาก่อนในชีวิต

พหุทัส พหลกุลบุตร ผู้อำนวยการฝ่ายละครการศึกษา มูลนิธิ
สื่อชาวบ้าน เล่าย้อนถึงยุคต้นของละครเร่ที่ใช้ชื่อว่า “โครงการสื่อ
ชาวบ้าน” ว่าแม่ดูเฒ่าๆ อาจเหมือนอารมณ์โรแมนติกของหนุ่มสาว
ที่เฝ้าฝันถึงการเดินทางไปทำงานยังดินแดนบริสุทธิ์ที่สวยงาม แต่
ด้วยอุดมการณ์ที่บ้านสะพรั่งในยุควิกฤตการเมือง เนื้อหาผ่าน
ละครจึงแฝงไว้ด้วยความรู้ในเรื่องรัฐธรรมนูญ ประชาธิปไตย ลี้
แหวดล้อม คุณภาพชีวิต รวมทั้งยังนำความเชื่อ วิถีชีวิตของชุมชนใน
ท้องถิ่นนั้นๆ มาผสมกันได้อย่างม่วนคร่ำเคล้าฮา สร้างสรรค์ ...และ
แบบเนียน

“คนดูอินไปกับสำนวนที่เราส่งไปแบบไม่รู้ตัว มันมีการผูกเรื่อง
มาจากเรื่องของพวกเขาเอง มีตัวละครที่เป็นคนในหมู่บ้าน มี
ทั้งดราม่า มีการสื่อสารกันไปมาของตัวละคร นางเอกตัวอิจฉามีการ
แสดงสีหน้าอารมณ์ของตัวละคร ...การเล่นละครสดเป็นเครื่องมือที่
ตรึงเด็กๆ กับชาวบ้านให้จดจ้องสายตากับละครได้ตลอดเวลา
ไม่มีสื่อใดที่สามารถสื่อสารกันทางอารมณ์ได้ถึงกันแบบตัวต่อตัว
แบบนี้อีกแล้ว”

พหุทัสเล่าว่าในยุคแรกคณะละครได้ผลสำเร็จที่เข้าถึงพื้นที่
และคนดูเข้าถึงละคร หลายปีของการทำไปเรียนรู้กันไปได้สร้าง
กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมขึ้นผ่านศิลปะ
ละครที่รวมศาสตร์และศิลป์แขนงต่างๆ ไว้ สามารถนำเสนอข้อเท็จ
จริง จุดประกายแง่มุมของปัญหาเพื่อสะท้อนต่อสังคม และมีการ
เสนอแนวทางในการแก้ไข โดยการขับเคลื่อนงานร่วมกับเยาวชน
และชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ที่ละครเข้าไปถึง

ละครเริ่มระดมป้อมในยุคซีพอร์ลงเท้า แม้ไม่เป็นที่รู้จักหรือ
ปรากฏในสื่อกระแสหลักเช่น ทิว หรือหนังสือพิมพ์ แต่ถ้าถาม
ชุมชนเกือบทั่วประเทศ ละครเร่เป็นสื่อที่ชาวบ้านรู้จักและคุ้นเคย
สนิทสนม

2

ผ่านตัวละครที่โลดแล่นในทุกมุมเมืองมาอีก 7 ปี พหุทัสบอก
ว่าในตอนนั้นคณะละครคิดว่าเครื่องมือชิ้นนี้คือการสื่อสารเพื่อ
พัฒนาชุมชนได้อย่างแท้จริงแล้ว แต่ในปี 2530 กลับถูกตั้งคำถาม
จากอาจารย์เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ว่า การขับเคลื่อนงานต่างๆ เกิดจาก
ความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้าน ชุมชน หรือคณะละครกันแน่?

เด็กๆ ในชุมชนบ้านไร่กำลัง
ใจจดใจจ่อกับเหล่าเพื่อนฝูง
ผู้แสดงละครอยู่บนเวที

Children in Ban
Rai community
pay rapt attention
to their friends'
performances.

พหุทัส พหลกุลบุตร
Paluehat
Phahonkulbut

คำถามอันหนักอึ้งใหญ่หลวงนี้เองที่ทำให้คณะละครปรับ
เปลี่ยนกระบวนการความคิด บทบาท และการปฏิบัติงานมาจนทุกวันนี้

“เมื่อก่อนเราคิดตามประสานชนชั้นกลาง เรามีการศึกษา ได้
รับข่าวสารข้อมูลมากกว่า มีความรู้ เราไม่รู้เลยว่าเราเอาความคิด
ของเราเข้าไปสอน เข้าไปชี้นำชาวบ้าน ถึงเราจะฟังชาวบ้าน ทำงาน
ร่วมกัน แต่เราก็มีชุดความคิดในใจของเราอยู่แล้ว เมื่อฟังอาจารย์
เจิมศักดิ์ เราถึงเจอวิธีที่ต้องฟังชุมชนมากขึ้น เราต้องเข้าไปเรียนรู้
ไม่ใช่เข้าไปเป็นผู้สอน หลังจากนั้น เวลาเราไปที่ไหนเราไม่มีเนื้อหา
เข้าไป แต่เราเอากระบวนการที่คิดว่าเราเข้มข้นเข้าไป แล้วเราก็ไป
เอาเนื้อหาจากคนในท้องถิ่นจากสิ่งที่เค้ามีมาช่วยในการใช้
ประโยชน์” พหุทัสเล่า

1 October 1973, 35 years ago, was the beginning...

...SEVEN YEARS LATER, A SMALL GROUP OF STUDENT VOLUNTEERS LEFT THE CITY, wandering around in remote communities and employing performing arts to communicate with the people who might not have heard of “travelling theatre” before.

Looking back at the early period of the travelling theatre under the Grassroots Media Project, Paluehat Phahonkulbut, Education Performance Program Director of Makhampom Foundation, said

the venture seemed like a romantic vision of young people who dreamt of journeying to a beautiful and innocent land. But as idealism bloomed following a political crisis, the plays that they staged were peppered with information on the constitution, democracy, the environment and quality of life blended in nicely with local beliefs and way of life.

“The audience was often quite immersed in our story line because it was produced out of their own stories. The characters were taken from the villagers. There was drama and dialogue. The characters expressed facial emotions. Live performance was a tool to capture the attention of kids and adults. No other media could communicate emotionally face-to-face like it.”

Paluehat said the theatre was successful in gaining access to remote areas and the people. Years of practice and learning has resulted in a process of participation in social development through the performance arts. The team was able to present facts and illuminate on social problems as well as suggest solutions through working with young people and communities.

The Makhampom Theatre Troupe during its wandering era was little known and rarely featured on mainstream media. But it was well known among the rural folks.

2

Another seven years passed, and Paluehat said the troupe thought it had found a perfect medium to carry the message of community development. But in 1987 Dr. Chermesak Pinthong, an economist and a media professional himself, questioned whether the movement was driven by the need of villagers or of the troupe itself.

The question weighed heavily on the troupe and led it to realign its thought process, role and operation to this day.

“Previously, we thought like middle-class people that we were better informed and educated. We had no idea we injected our own biases into our plays and led them along. True, we listened to the villagers and worked with them. Still, we had our own set of ideas,” said Paluehat.

“Once we listened to what Ajaan Chermesak had to say, we realized we need to listen to the community more. We need to go there to learn, not to teach. From then on, we went without any prepared content, only a process that we developed and which was our strength. Then we developed the content with help from people in the localities.”

Since then, local people were involved in every step of the play making. Each issue to be presented

นับจากปีนั้นมา ละครของมะขามป้อมก็ดึงดูดผู้คนทุกเพศทุกวัยในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมกับการทำกิจกรรมละครตั้งแต่นั้นจนจบ การหยิบยกประเด็นแต่ละเรื่องขึ้นมาเพื่อทำละครจะผ่านทริแควเรทซ์ โดยคนในพื้นที่ เด็กจะเป็นผู้นำเสนอปัญหาในชุมชน เพราะเด็กคือผู้มองเห็นถึงปัญหาและสามารถนำเสนอปัญหาได้โดยไม่เกิดความขัดแย้งหรือความแตกแยกก่อนจะเชื่อมโยงไปสู่ผู้ใหญ่

ละครทำให้เด็กและชุมชนหันกลับมามองชุมชนของตนเองในมุมมองใหม่ๆ ที่น่าสนใจขึ้นทุกวัน มีการแลกเปลี่ยน ตั้งคำถาม หาคำตอบ และเกิดการรวมตัวกันเพื่อพูดคุยประเด็นต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสืบสานพื้นฟูภูมิปัญญา วัฒนธรรม ความเชื่อต่างๆ อันทรงคุณค่า รวมถึงการสร้างคุณธรรมและคุณค่าของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

หลังละครแต่ละเรื่องจบ จากเรื่องเล็กๆ ก็เกิดผลกระทบทางใจที่ยิ่งใหญ่ “สำหรับผม ปกาเกอญอ (กะเหรี่ยง) เป็นชนเผ่าผู้ร่ายปัญหา โรแมนติก มีเรื่องเล่ามากมาย อย่างเพลงร้องหรือนิทานเรื่องหน่อหม้อเอ ที่มีงูใหญ่เลื้อยมากินคนในหมู่บ้าน เชื่อมโยงกับความเจริญด้านวัตถุนิยม เมื่อนำมาเป็นละคร มันสะท้อนให้เด็กกะเหรี่ยงมีความภาคภูมิใจในบ้านเกิด ไม่คิดที่จะย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่น ละครทำให้เขาเห็นถึงวิถีชีวิต เห็นความเป็นอยู่ที่เขาเกิดมา และมีความสุขที่จะอยู่ต่อไปในอนาคต และจากเด็กชนเผ่าที่ซื่อๆ ไม่กล้าแสดงออกเพราะเขารู้สึกไม่มีศักดิ์ศรี ไม่มีคุณค่าในความเป็นมนุษย์ ไม่มีบัตร ไม่มีใครยอมรับ เขาได้แต่งชุดชนเผ่าในละคร เขาสามารถลุกขึ้นมาแต่งชุดชนเผ่าได้อย่างภูมิใจ ไม่อายใคร แต่นี่เราก็ภูมิใจแล้ว” พลุ่สยักตัวอย่าง

3

ในที่สุดจากที่เคยเป็นผู้ผลิตและเป็นผู้สื่อสารกับสังคม มะขามป้อม ก็ได้เติบโตขึ้นเป็นผู้นำเสนอสัญลักษณ์สังคมหนึ่งสู่สังคมหนึ่งอย่างแท้จริง ขณะนี้ชุมชนก็เริ่มพัฒนาขึ้นจนเป็นผู้ผลิตและสื่อสารระหว่างคนในชุมชนตามแนวคิดและวิธีการของตนเองได้ ทั้งยังเชื่อมโยงตนเองกับเครือข่ายและสังคมภายนอกด้วยตัวเองด้วย

แตกหน่อขยายสาขา มะขามป้อมได้ตั้งโรงละครศูนย์เชิงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อพัฒนาและขยายความรู้ทุกแง่มุมที่ได้จากกระบวนการละคร เช่น อบรมกระบวนการทำงานกลุ่ม การลงพื้นที่เก็บข้อมูล พัฒนาบทละคร ฝึกทักษะละคร การผลิต และการแสดงละครให้กับชาวบ้านหรือกลุ่มสนใจต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นชาวเผ่าปะห่อง (ดาระอั้ง) ที่หมู่บ้านปางแดงในอำเภอเชียงดาว ชาวกะเหรี่ยงในค่ายอพยพ ตลอดจนเยาวชน พ่อแม่เด็กฯ ครู อาจารย์ และนักเรียน นักศึกษา เอนจีโอ และองค์กรหน่วยงานอื่นๆ

ทุกวันนี้ แนวคิดของละครมะขามป้อมก้าวหน้าขึ้นไปอีกขั้น ด้วยการเริ่มทำหลักสูตรท้องถิ่นที่บ้านทุ่งหลุก อ.เชียงดาว ปัจจุบันมีเด็กในโรงเรียนประมาณ 90 คน โดยเด็กจะได้เรียนเรื่องชุมชนศึกษา มีการสอนให้ทำประวัติชุมชน ถ่ายรูป ทำหุ่น วาดรูป เรียนปลูกข้าว เกี่ยวข้าว ทอผ้า ทำอาหาร หรือศึกษาวิถีชุมชน ฯลฯ การเรียนการสอนจะปลูกการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ให้เด็กฯ ได้เห็นบ้านที่เขาอยู่ในมุมมองใหม่ทุกวันๆ รวมทั้งยังจัดค่ายเยาวชนหรือ

การแสดงละครของเด็กกะเหรี่ยงผู้ซื่อๆ แต่วันนี้พวกเขาภูมิใจในการถ่ายทอดเรื่องราวของชนเผ่าตนเองให้ผู้ชื่นชม

ค่ายโรงเรียน เพื่อสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชั้นระหว่างเยาวชนในเรื่องวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชนเผ่าปกาเกอญอและดาระอั้งด้วย

“โดยธรรมชาติแล้ว ละครคือการรวมเอาทุกสิ่งทุกอย่างเข้ามาในรูปของศิลปะ การออกแบบ ครีเอทีฟ สถาปัตยกรรม ทำฉาก มันต้องมาพร้อมกับอาร์ต รสนิยม มันอาจเป็นทางเลือกแบบที่ไม่มีการเรียนการสอนในโรงเรียน เพราะการมองแบบแยกส่วนในหลักสูตรของรัฐที่แข็งเกินไป จึงมักจะสอนเด็กให้ได้รับข่าวสารข้อมูลในรูปแบบของเอกสารวิชาการมากมาย หลายเรื่องก็กลายเป็นขยะที่ไม่มีประโยชน์ในสมองของเด็ก แต่กลับลึมนึกถึงพื้นเพ ประเพณี ความเชื่อ ที่สืบทอดกันมา หลักสูตรของรัฐบาลความศรัทธา และการให้คุณค่ากับสิ่งเหล่านี้พอสมควร ความจริงหลักสูตรของรัฐที่มีสัดส่วนหลักสูตรท้องถิ่น 30% ก็ถือว่าเพียงพอถ้าทำอย่างจริงจัง คือทำอย่างไรให้เรื่องเหล่านี้มีความหมายมากขึ้น ทุกวันนี้มีเครือข่ายที่ทำหลักสูตรท้องถิ่นอยู่หลายเครือข่าย ถ้าเราเชื่อมโยงกันมีการแลกเปลี่ยนข่าวสารและความคิดเห็นกันก็น่าจะผลักดันหลักสูตรท้องถิ่นที่แท้จริงให้เกิดขึ้นได้

“ถ้าเรามั่นคงในจุดยืน ก็ไม่ต้องกังวล

“ถ้าเราชัดเจนในสิ่งที่เราจะทำ ก็ลงมือทำตามจุดยืนของเราแค่นั้นเอง” พลุ่สยักทิ้งท้ายด้วยคิดของการก้าวผ่านอุปสรรคต่างๆ ที่มะขามป้อมเคยผ่านมา ■

ติดตามผลงานของกลุ่มมะขามป้อมได้ที่ www.makhampom.net

Young Karens leave their usual shyness behind when they act out a story about their tribe on stage.

in a play would be analyzed by the local people. Children played an important role in presenting their community's problems as they could do so without provoking any conflict.

Stage plays help children and locals to gain new perspectives about their own communities through information exchange, search for answers to questions raised, and formation of groups to discuss various issues including natural resources and environmental conservation, local wisdoms, culture and traditional beliefs and human rights.

After each play, a little story usually ends up having a great emotional impact, Paluehat said.

"To me, the Karen is a tribe rich in knowledge and romance. They have many tales to tell. For example, a song or a folklore about a big serpent that devours people in a village is an allegory of present day's materialism. When it was made into play, it helped convince young Karen people to take pride of their homeland and abandon the thought of leaving their homes to live and work elsewhere.

"Plays open their eyes to their own way of life and help them to appreciate where they were born and be happy to stay on. They used to be afraid to express themselves because they didn't feel the

pride in their own humanity nor feel belonged. Now they get to put on their traditional costumes in the plays and take pride of that. It's a little achievement we're proud of."

3

From play producer and social communicator, Makhampom has grown to become a social messenger while the communities it has reached have developed into producer and communicator in their own right as well as reached out to other social networks.

Meanwhile, Makhampom has established a theatre in Chiang Dao district in the northern province of Chiang Mai. There it continues its development and experiment to cover such areas as teamwork process, field research, play writing, performing, and production. It also continues to stage plays for the locals including hilltribe communities, schools, NGOs as well as other interested organizations.

Now, the theatre group has taken up a new and bold venture of developing a curriculum for a local school with 90 pupils at Ban Thungluk in Chiang Dao. The pupils are to be taught about their own community through writing local history, taking photography, drawing, planting and harvesting rice, weaving, cooking and learning community way of life. Youth camps will also be organized to support cultural exchanges between various different hilltribes.

"Basically, plays take in everything in a form of art. Designing, creativity, architecture, prop making, they all are part of arts. They are an alternative education, not generally found in schools which usually are under rigid state-designed curriculums that teach children to absorb information in the form of academic papers, much of which becomes garbage that clog the children's brain," said Paluehat.

Under such formal education, children become alienated from their own cultural roots, traditions and beliefs passed on through generations.

"State curriculums lack the faith and assign little values to these things," he lamented.

While the state curriculums incorporate 30% of local contents, there have been little serious efforts to make them meaningful. Paluehat said all networks engaging in advancing local curriculums should band together and push to see them implemented.

"If we are confident in our standpoints and clear in what we want to do, then we should just do it," Paluehat concluded ■

More information about Makhampom can be found at www.makhampom.net.

โรงเรียน ชาวนา เรียนรู้วิถีตั้งเดิม

สุเจน กรรพฤทธิ์ ภาพ มูลนิธิข้าวขวัญ

1

“ชาวนาคือกระดูกสันหลังของชาติ”

นานเท่าใดแล้ว ที่ประโยคนี้ติดตรึงอยู่ในความทรงจำของคนไทย

สำหรับคนเมืองอย่างผม เมื่อโตก็รู้เพิ่มขึ้นว่า กระดูกสันหลังของชาติต้องแบกรับภาระมากมาย อาทิ ปลูกข้าวเลี้ยงคนทั้งประเทศ ผลผลิตสินค้าส่งออกสำคัญ ต้องเผชิญภัยธรรมชาติต่าง ๆ นานา ไม่นาน้ำท่วม ฝนแล้ง ผลผลิตขายไม่ได้ราคา ราคาปุ๋ยแพง ฯลฯ แทบจะปีเว้นปี

ท่ามกลางสภาพเช่นนี้ ชาวนาหลายคนต้องขายที่ขายทางอพยพเข้ามาทำงานในเมือง คนที่ยังอยู่ก็ต้องเช่าที่ดินที่ตกเป็นของนายทุนเพื่อดำรงอาชีพเดิมของตนไว้

“โจ้ จน เจ็บ” กับ “ชาวนาไทย” กลายเป็นของคู่กันโดยปริยายและมันก็เป็นเช่นนั้นตลอดหลายสิบปีที่ผ่านมา

จนสายของวันต้นเดือนสิงหาคม 2551 ขณะที่สัญจรไปสุพรรณบุรี ผมพบว่า แสงสว่างของชาวนาไทยยังเหลืออยู่ที่กลางทุ่งนา สถานที่ซึ่งรวงข้าวออกจากดิน แล้วออกรวงเป็นเม็ดพราว สร้างวัฒนธรรมข้าวขึ้นบนโลก

2

“ที่ผ่านมาเราทอดทิ้งแม่ 3 คน คือแม่โพสพ แม่คงคา และแม่ธรณี นานในเมืองไทยส่วนมากคือที่นาไร้ชีวิต เต็มไปด้วยสารเคมีตกค้าง น้ำที่ไหลออกมาจากนาก็เป็นน้ำเสีย ต้นข้าวก็กินแต่สารพิษเข้าไป” ในช่วงพักบรรยายเรื่องข้าวที่โรงแรมกีฬาจังหวัดสุพรรณบุรี เดชา ศิริภัทร ประธานมูลนิธิข้าวขวัญเปรยถึงสาเหตุที่มูลนิธิข้าวขวัญทำโครงการ “โรงเรียนชาวนา” ขึ้นมา

ผมมาพบคุณเดชาเพื่อดูกิจการโรงเรียนชาวนา ที่ชาวนาหลายคนบอกว่า เป็นแห่งแรกที่เปิดสอนวิชาที่ครั้งหนึ่งบรรพบุรุษคุ้นเคย

“นักเรียนชาวนา” ศึกษาลักษณะรวงข้าว
“Student farmers” examine rice sprouts.

มากที่สุดคือ “วิชาทำนาอินทรีย์” โรงเรียนซึ่งสอนชาวนาไทย ที่ปัจจุบันผูกพันกับการ “ซื้อ” ทุกอย่าง อาทิ เมล็ดพันธุ์ข้าว ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ฯลฯ ให้กลับสู่วิถีทำนาแบบเดิมที่อิงแอบกับธรรมชาติอย่างแท้จริง

หลังจากกิ่งพุดธกาล (หลังปี 2500) เป็นต้นมา นโยบายพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งริเริ่มเมื่อปี 2501 ในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตั้งธงพัฒนาภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก และมีนโยบายสำหรับชาวนาคือ สร้างผลผลิตให้มากที่สุดด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ส่งเสริมให้ชาวนากู้เงินซื้อเทคโนโลยีและสารเคมี อาทิ ควายเหล็ก ยาฆ่าแมลง และสารพัดสารเคมีมาแทนที่ควายจริงและภูมิปัญญาปลูกข้าวแบบดั้งเดิม จนสภาพแวดล้อมในนาวิกฤติและชาวนาเป็นหนี้กันงอมแงมถ้วนทั่วกันทั้งประเทศ

วิกฤติเพียงใด เห็นได้จากช่วงที่ผ่านมาก็ที่แม้ว่าราคาข้าวจะขึ้นถึงเกวียนละ 1.2 หมื่นบาท แต่ชาวนาทั้งประเทศก็ตกอยู่ในภาวะปากกัดตีนถีบจากราคาน้ำมันและค่าปุ๋ยที่พุ่งสูง ไม่นับความเดือดร้อนจากภัยธรรมชาติ การกดราคาของพ่อค้าคนกลางและบรรดาโรงสี ชาวนาไทยส่วนมากจึงแทบไม่มีกำไรใดๆ เนื่องจากข้าวตกอยู่ในมือพ่อค้าคนกลางไปเสียแล้วในช่วงที่ราคาตกต่ำ

Farmers School: *Relearning the Old Way*

Sujane Kanparit

Photos Khao Kwan Foundation

1

“Farmers are the backbone of our country.”

This motto has been around for so long.

For a city dweller like me, I have learned more as I grew up that this backbone shoulders many burdens. Their produce feeds the whole country and abroad while they struggle with natural disasters, low prices and expensive fertilizers, year in, year out.

Under such pressures, many farmers sold their lands to clear debts and moved to work in the city. Those who stayed put had to rent farmland that had fallen into the hands of investors.

“Stupidity, poverty and hurt” and “farmers” have become inseparable.

But during my visit to Suphan Buri in August, I found hope in a golden rice field.

2

“We have neglected our mothers: Mother Rice (*Mae Phosop*), Mother River (*Mae Khong Kha*) and Mother Earth (*Mae Thoranee*). Most paddy farms have been made lifeless by chemicals. Water released from the farm is polluted and the rice plants have taken in toxins,” Daycha Siribhatra, the chairman of Khao Kwan Foundation, said when asked why the foundation launched its “Farmers School” project.

I came to tour the school, which is the first to offer what farmers in the past knew by heart – “organic farming”. Farmers today get used to “buying” everything from rice seeds, chemical fertilizers to pesticides. The school wants to bring them back to the old way of farming close to nature.

The Field Marshal Sarit Dhanarajata administration in 1958 introduced the national economic and social development plan, which boasted industry as a growth driver. Under the plan, farmers were to raise output with advance technology. They were urged to take out loans to acquire technology and chemicals, such as ploughing machines or so-called iron buffalos and pesticides, replacing buffalos and traditional practice. This eventually led to an environmental crisis in the paddy fields and farmers were up to their necks in debts.

Even early this year when rice prices skyrocketed to 12,000 baht (about US\$340) a *kwian* (approximately one ton), farmers have not much left in their pocket, with runaway oil and fertilizer prices, natural disasters and the downward pressures on prices from middlemen and rice mills. Many

...“วันหนึ่งเจ้าหน้าที่มูลนิธิข้าวขวัญมาชวน
เรียนวิธีทำนาแบบไม่ใช้สารเคมี ยังคิดว่า
พวกนี้เป็นคอมมิวนิสต์กินชีพหรือเปล่า
ปฏิสนธิวิธีสมัยใหม่ เป็นไปได้ยังไง ในที่สุดก็
พบว่าสิ่งที่เขาสอนคือการย้อนไปหาวิถี
ธรรมชาติ”...

ไม่นับปัญหาสุขภาพซึ่งเกิดจากการพ่นยาปราบศัตรูพืช ซึ่ง
ชาวนาหลายคนมีอาการ “นี่อกยา” อันเป็นผลข้างเคียงจากการใช้
ยาปราบศัตรูพืช คือ คอแห้ง ปวดเมื่อยเนื้อตัว บางคนเสียชีวิต ที่
สำคัญคือ พวกเขาไม่มีทางเลือก ต้องยอมใช้สารอันตรายเหล่านี้ต่อ
ไปเรื่อยๆ

ภูมิปัญญาที่ได้รับสืบทอดมานับพันปีจากบรรพบุรุษเกี่ยวกับ
ประเพณีข้าว อาทิ ทำขวัญข้าว ลงแขกเกี่ยวข้าว รวมถึงวิธีทำนา
โดยอาศัยหลักธรรมชาติที่ล้วนอันตรายจนหมดสิ้น

ถึงกระนั้นทุกวันนี้ชาวนาไทยก็ยังคงปลูกข้าวเลี้ยงตัวเอง
เลี้ยงคนทั้งประเทศ และเลี้ยงคนทั้งโลก ซึ่งมีข้อมูลว่าเป็นคน
เอเชียกว่า 3 พันล้านคน นอกเอเชียอีกหลายร้อยล้านคน ชาวนา
กลายเป็นกลไกหนึ่งในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยการทำเงินเข้า
ประเทศนับหมื่นล้านบาท จากการผลิตข้าวสำหรับเป็นสินค้าส่งออก
เฉลี่ยปีละ 8-9 ล้านตัน

ทว่าวันนี้ ชาวนาไทยหลายคนมองไปข้างหน้าแล้วต้องรำพึงว่า
จะทำอย่างไรกับหนี้สินที่พอกพูนและศักดิ์ศรีของอาชีพที่ตกต่ำอย่าง
น่าใจหาย...ตกต่ำกระทั่งชาวนาหลายคนอยากเลิกทำนา ชายที่ และ
บอกลูกหลานว่า อย่าทำนา!

3

“ไม่มีอะไรจะเสีย” คุณลุงชาวนาท่านหนึ่งเอ่ยถึงสาเหตุที่เข้า
เรียนในโรงเรียนชาวนา เขาทำนาด้วยปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงมากกว่า
30 ปี ผลที่ได้คือดินเสีย ปลูกพืชหายหน้าไปจากนาข้าว หนี้สินเพิ่ม
ทุกปี และหนี้จางจอร์ปัญหาไม่ได้

“วันหนึ่งเจ้าหน้าที่มูลนิธิข้าวขวัญมาชวนเรียนวิธีทำนาแบบไม่
ใช้สารเคมี ยังคิดว่าพวกนี้เป็นคอมมิวนิสต์กินชีพหรือเปล่า ปฏิสนธิ
วิธีสมัยใหม่ เป็นไปได้ยังไง ในที่สุดก็พบว่าสิ่งที่เขาสอนคือการย้อน
ไปหาวิถีบรรพบุรุษ”

วิธีที่คุณลุงกล่าวถึงนี้ คุณเดชาหนึ่งในผู้วางหลักสูตรคนสำคัญของ
โรงเรียนชาวนาเล่าว่า เกิดจากการทำงานหนักของทุกคนใน
มูลนิธิที่มองปัญหาชาวนาจากระดับมหภาคลงสู่ระดับจุลภาค

“ชาวนาถูกกำหนดให้เปลี่ยนแบบแผนการผลิตจากทำนาเพื่อ
บริโภค เป็นการทํานาสมัยใหม่ที่เน้นใช้เทคโนโลยีที่เรียกว่า ‘การ
ปฏิวัติเขียว’ เปลี่ยนแปลงวิธีการปลูกข้าวอย่างสิ้นเชิง ในที่สุด
กลายเป็นพื้นที่ของตัวเล็กๆ ที่ถูกขับเคลื่อนไปตามกระแสเศรษฐกิจ
โลก กำหนดชะตากรรมตัวเองไม่ได้ และถูกเอาเปรียบ ดุจง่าย ๆ
เฉพาะสุพรรณบุรี พื้นที่ทำงานของมูลนิธิฯ ปริมาณหนี้สินต่อ
ครอบครัวชาวนาสูงมาก ตอนนี้ 1 ครอบครัวมีหนี้ 6 แสนบาท ไม่

ข้าวในฤดูเก็บเกี่ยวออกรวงเหลืองอร่ามทั้งท้องทุ่ง

นับปัญหาอื่น ตั้งแต่พันธุ์ข้าวมีตัวเลข ที่ทางราชการส่งเสริมให้ปลูก ก็
ล้วนปรับปรุงพันธุ์ให้เหมาะกับสภาพแวดล้อมที่ต้องใส่ปุ๋ยเคมีพ่นยา
ฆ่าแมลงอย่างเต็มที่ จึงจะให้ผลเต็มที่ ซึ่งเป็นการบังคับให้ชาวนาใช้
เทคนิคทำลายธรรมชาติและสุขภาพ ต้องซื้อปัจจัยการผลิตทุกอย่าง
ตั้งแต่พันธุ์ข้าว ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช แลในเวลาขายก็โดนกดราคา
ครั้งจะหันไปหาเกษตรกรอินทรีย์ก็ต้องเข้าสู่ตลาดเฉพาะที่มีซื้อกำหนด
มากมาย เช่น ต้องได้รับการรับรองจากสถาบันนั้นนี้ค่าใช้จ่ายมากมาย
บางที่ไม่คุ้ม

“เป็นแบบนี้ ต่อไปพอหมดชาวนารุ่นปัจจุบันจะไม่มีใครเป็น
ชาวนาอีก คนทำนาจะกลายเป็นบริษัทใหญ่ที่ครอบครองที่ดิน แล้ว
จ้างชาวนาเป็นแรงงาน เราจะไม่มีความมั่นคงด้านอาหารเหลืออยู่”

ดังนั้นมูลนิธิข้าวขวัญจึงมองที่การแก้ปัญหาต้นน้ำ คือตัว
ชาวนาและระบบการผลิต ซึ่งน่าจะได้ผลและง่ายกว่าจุดอื่นๆ

“เราตั้งใจที่ละจุด เรื่องศัตรูพืช เราไม่ใช้ยาปราบศัตรูพืช
เพราะมองแล้วว่าเสียเวลาพ่น เปลืองแรงงาน อันตรายต่อสุขภาพ
นอกจากนี้ยังฆ่าแมลงดี ๆ ที่ควบคุมแมลงศัตรูข้าวด้วย เคยมีงาน
วิจัยว่ายาปราบศัตรูพืชฆ่าแมลงที่ไม่ดีแค่ร้อยละ 10 เท่านั้น ที่เหลือ
ฆ่าแมลงที่ดีหมด ช่วงเปลี่ยนผ่านช่วงแรกเราจึงให้ใช้สมุนไพรที่มี
ผลปราบศัตรูพืชที่ไม่อันตรายต่อสุขภาพแทน แต่เมื่อระบบมันพื้น
เราก็จะไม่ใส่ให้มันควบคุมกันเอง

Golden rice fields signify the arrival of harvest season.

already struck a deal to sell their rice with middlemen before the price rise.

From years of spraying pesticides, farmers got “chemical knockout”. Their symptoms range from sore throat, muscle pain to death. The point is they have no choice, but to continue using such hazardous chemicals.

Wisdoms passed on for centuries such as a ceremony to seek Mother Rice’s blessing, cooperative harvesting and natural farming have all disappeared.

Thai farmers today raise paddy crops to feed themselves and well over three billion people in Asia and hundreds of millions more in other regions. They have become an important economic tool that draw tens of billions of bath into the country from rice export of 8-9 million tons a year.

Despite such impressive figures, Thai farmers must have been pondering with dismay how to clear mounting debts and shoring up profession pride, which is at an all-time low. Many want to abandon farming, sell their land and admonish their children against farming!

“One day, Khao Kwan Foundation staff invited me to learn non-chemical farming. I thought they were reviving communists! I thought how can it be! Eventually, I learned they simply taught our ancestor’s wisdoms.”

3

“There’s nothing to lose,” one elderly farmer explained why he attended the Farmers School. He has been pouring chemical fertilizers and pesticides into his paddy fields for more than 30 years. As a result, he now puts up with poor soil quality, disappearing crabs and fishes from farmland and soaring debts – the vicious cycle he could not find the way out.

“One day, Khao Kwan Foundation staff invited me to learn non-chemical farming. I thought they were reviving communists! I thought how can it be! Eventually, I learned they simply taught our ancestor’s wisdoms,” he said.

Daycha, who helped designed the course, said the foundation offered the school as a way-out, based on its study of farmers’ plights on the macro and micro levels.

“Farmers were told to shift from for-consumption farming to technology-based farming. Under the ‘Green Revolution,’ they became the tiny bolt, spun by global economy. Their fate was no longer in their hands and they were taken advantage of, he said.

“In Suphan Buri, where the Foundation is based, an average farming family shoulders a debt of 600,000 baht (US\$17,150). Another blow is seed varieties which state agencies promoted require maximum chemicals to ensure high yield. Farmers were forced to subscribe to the technique which harms nature and their health. They have to buy all production factors, including seeds, fertilizers and pesticide. Sales prices were kept low. Organic farming is discouraging with many requirements, particularly costly certification, making it probably not worth an investment.

“As it is, no one wants to be farmer anymore. Large corporations will step in to grab farmland and hire farmers as day laborers. Food security will be a thing of the past.”

...“บางคนบอกเลยว่าให้เปลี่ยนศาสนายัง
ง่ายกว่า นี่มันลึกมากจนกลายเป็นความเชื่อ
นี้ผ่านมา 13 ปีแล้วนะครับ ถ้านับตั้งแต่
กรณีของคุณชัยพร ที่เราตั้งโรงเรียนก็คือ
ต้องการที่จะขยายเรื่องนี้ออกไปด้วย
กระบวนการของกลุ่ม”...

“ต่อไปเรื่องปุ๋ย แต่เดิมใช้ปุ๋ยเคมี ถ้าไม่ใช้ก็ต้องใช้ปุ๋ยหมัก
หรือปุ๋ยชีวภาพ ซึ่งเสียเวลาจัดการมาก บางทีทำให้ต้นทุนสูงแถม
ผลผลิตก็ไม่เท่าใช้ปุ๋ยเคมี เราก็คิดจนกระทั่งได้วิธีคือ ช่วงแรก
อาจใช้ปุ๋ยหมักช่วย และลดปริมาณลงเรื่อยๆ โดยใช้วิธีเอาจุลินทรีย์ที่
ย่อยสลายซากพืชได้ดีมาจากน้ำตกไซเบอร์ ป่าห้วยขาแข้งซึ่งมี
สภาพแวดล้อมใกล้เคียงพื้นที่ในภาคกลาง นำมาเพาะเชื้อเพิ่มและ
ใส่ลงไปในนาหลังช่วงเก็บเกี่ยว ซึ่งที่ผ่านมานานา 1 ไร่จะเหลือฟาง
ประมาณ 800 กิโลกรัม ชาวนาก็ไม่รู้ว่าเอาไปทำอะไร ทำปุ๋ยก็ไม่ได้
เพราะเกิดก๊าซพิษ (จากการหมักบ่ม เช่น ก๊าซมีเทน และก๊าซ
คาร์บอน) ทีนี้ถ้าใช้จุลินทรีย์ตัวนี้ไปย่อยสลายฟางก็จะเป็นการ
ปรับปรุงดินไปในตัวและไม่ทำให้เกิดก๊าซพิษ”

ส่วนเรื่องพันธุ์ข้าว นั้น เดชาบอกว่าเขาใช้วิธี “ปรับเปลี่ยน
นิสัย” ข้าวพันธุ์ที่ถูกสร้างให้เติบโตในสภาวะที่ต้องใส่ปุ๋ยและสาร
เคมีต่างๆ จำนวนมาก ด้วยการนำมาปลูกแบบอินทรีย์

“นำมาปลูกในสภาพแวดล้อมแบบที่เราต้องการแล้วคัดเลือก
เมล็ดจากต้นที่ดี 100 เมล็ด ปลูกไปเป็นรุ่นๆ จนมันนิ่ง ไม่กลายเป็น
ต้นที่ไม่ดีอีก แล้วก็เอาต้นนี้เป็นข้าวพันธุ์ เพราะถ้าจะให้ผสม
กันใหม่ ชาวนาคงไม่มีเวลาทำขนาดนั้น ซึ่งช่วงแรกข้าวที่เราคัด
เลือกเองนี่จะให้ผลผลิตไม่มากเท่าข้าวที่ได้จากทางราชการ แต่สัก
พักมันจะเพิ่มขึ้นเอง และวิธีนี้ยังได้ผลเป็นพิเศษกับข้าวพื้นเมืองที่
ไม่เคยถูกนำไปผสมให้เหมาะกับการใช้สารเคมีมาก่อน จากการ
ทดลองถ้านำข้าวพื้นเมืองมาปลูก แล้วคัดด้วยวิธีนี้ผลผลิตจะมาก
กว่าเดิมราว 4 เท่า”

จากการตีโจทย์ข้างต้น มูลนิธิข้าวขวัญแปรเป็นหลักสูตร 3
ระดับ คือ ประถมศึกษา เรียนเรื่องจัดการศัตรูพืชด้วยวิธีให้แมลง
ควบคุมกันเอง โดยในขั้นนี้ชาวบ้านจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับแมลงชนิด
ต่างๆ ในท้องถิ่นว่าทำหน้าที่อะไร มีประโยชน์หรือมีโทษกับข้าวด้วย
การลงมือจับมาสังเกตจริงๆ

มัธยมศึกษาเรียนการปรับปรุงดินด้วยการเพาะจุลินทรีย์ที่มีความ
สามารถย่อยสลายฟางข้าว ซึ่งขั้นตอนนี้มีผลพลอยได้คือลด
การเผาตอซังข้าว ช่วยลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้จำนวนมาก

อุดมศึกษาเรียนการคัดเลือกพันธุ์ข้าวจนในที่สุดมีข้าวพันธุ์ของ
ตนสำหรับนำไปปลูกในฤดูกาลทำนาครั้งต่อไปโดยไม่ต้องซื้อจากใคร

เดชาเล่าว่า หลักสูตรโรงเรียนชาวนา นอกจากมีพื้นฐานจาก
องค์ความรู้ที่ค้นพบใหม่แล้ว ยังนำหลักสูตรโรงเรียนชาวนาที่มีใน
ระบบการศึกษาของโรงเรียน (กศน.) มาประยุกต์ใช้ด้วย

“เดิมมีโรงเรียนชาวนาของ กศน. แต่ข้อเสียของแบบเดิมคือ

นักเรียนชาวนาโรยเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อเพาะกล้าข้าวอินทรีย์

ให้ลดการใช้ยาฆ่าแมลงเท่านั้น แต่ข้อดีคือเขาใช้การรวมกลุ่ม
ทำงาน มีงานวิจัยชิ้นหนึ่งชื่อว่า จิตวิทยากลุ่มสำคัญ ถ้าคนหนึ่งเรียน
เรื่องนี้คนเดียวแล้วคนอื่นมองว่าเขาบ้ามันจะสำเร็จยาก ถ้ามีหลาย
คนจะเกิดภูมิคุ้มกัน บ้าก็บ้าด้วยกัน และถ้าเห็นคนอื่นสำเร็จเขาก็
จะเชื่อมั่นมากขึ้นและได้พิสูจน์ตนเองอีกด้วย”

เหรียญ กล้ากลาง เจ้าหน้าที่สนามมูลนิธิข้าวขวัญเล่าว่า หลัง
ทดลองกับชาวนาบางคนได้ระยะหนึ่ง ชั้นเรียนเต็มรูปแบบสำหรับ
ชาวนาทัวไปก็เปิดเมื่อปี 2547 ที่หมู่บ้านวัดดาว อำเภอบางปลา
จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมี “คุณอำนวย” หรือเจ้าหน้าที่อย่างเธอลง
ไปคอยประสานงานรวมกลุ่มชาวบ้าน

ในช่วงเริ่มต้นมูลนิธิข้าวขวัญกำหนดให้นักเรียนชาวนาศึกษา
3 เรื่องคือ 1. แมลงกำจัดศัตรูพืช เพื่อลดการใช้ยาฆ่าแมลง 2.
การปรับปรุงดิน เพื่อแก้ปัญหาการใช้ปุ๋ยเคมี และ 3. การคัดพันธุ์
ข้าว เพื่อแก้ปัญหาการผูกขาดเมล็ดพันธุ์ โดยให้ศึกษาเรื่องละหนึ่ง
ฤดูกาลทำนาปี ซึ่งจะตกอยู่ราว 18 สัปดาห์ต่อปี รวมทั้งหมด 3 ปี
โดยทุกสัปดาห์ชาวนาจะรวมตัวกันหนึ่งครั้ง ไม่มีการเก็บเงิน มีข้อ
กำหนดว่าต้องขาดไม่เกิน 6 ครั้ง และขอให้ทำหน้าที่ส่วนหนึ่งมา
ทดลองทำเกษตรอินทรีย์ตามที่ได้เรียนรู้ แต่ที่เหลือก็เป็นสิทธิของ
แต่ละคนที่จะทำตามรูปแบบเดิมต่อไป

“เราทำหน้าที่แค่ประสานงาน เรื่องแมลงให้เขาดูกันเอง แล้ว
บันทึกว่าตัวไหนคืออะไร มีหน้าที่ในนาอย่างไร ชาวนาจะได้พิสูจน์ด้วย

Student farmers spread rice seeds to grow saplings.

The foundation tried to address the problem at its roots—farmers and the production system.

“No questions were left unanswered. We saw pesticide as time-consuming, labor-intensive and hazardous to health. It also kills good insects which control rice-destroying pests. A research found that pesticide only kills 10% of bad insects, but wiping out all good insects. So in the first year, we use herbal pesticide, which do us no harm. After the system is restored, we need not interfere. The system will balance out.

“Farmers have three choices. They can use chemicals or they can use compost or bio-fertilizer. The use of the latter two is time-consuming and costly and is less effective than chemicals. However, we have found a better way. We first use compost and gradually replace it with EMs (Effective Microorganisms), cultured from those collected from Cyber Waterfall in Huay Kha Kaeng Wildlife Sanctuary. EMs were released into rice field after harvest to turn straw into fertilizers. One rai of paddy farm yields about 800 kg of straw, which farmers in the past didn’t know how to make use of

...“Some said it was easier to convert to another religion. It is so deep-rooted. It has been 13 years since Chaiporn received his award. The reason we set up the school is to sell the new concept through group study.”...

it. Straw, if made into fertilizer, releases greenhouse gases. But EMs can degrade straw without releasing the gases.”

For rice seeds, Daycha said he resorted to “behavioral adjustment.” The varieties, designed for heavy chemical use, were grown organically.

“We grew them under favorable environment and then handpicked only 100 good grains. We kept growing until we got perfect prototype. Farmers have no time to cross-breed new varieties. At first the selected seeds gave less yield but the yield went up over time. This method also worked well with indigenous varieties, which have not been bred for chemical use. Our test showed selected native seeds yield four times higher.”

The school offers three courses. Elementary level teaches how to keep insect populations under control naturally with help from beneficial insects. Farmers learn how insects in rice field work to their advantages or disadvantages by catching and monitoring them.

At secondary level, they learn how to improve soil quality by culturing EMs. The bonus is no more straw burning, thus reducing greenhouse gas emissions.

Higher-learning level teaches how to select and breed rice varieties for next farming season.

Daycha said the curriculum also combined courses of the Non-Formal and Informal Education Office’s Farmers School.

“The Office’s curriculum focuses only on reducing insecticides. However, its strength is group projects, which have great psychological impacts. Research shows if one person learns on his own and many people think he has gone crazy, it is hard to succeed. But in group, they have immunity and gain confidence by the success of their peers.”

Foundation staff Rian Khaklang said after the pilot run, the full-fledged courses were offered in 2004 at Wat Dao village in Bang Pla Ma district of Suphan Buri, with foundation staff acting as facilitators.

...ความหวังของชาวนาไทยนั้นซ่อนอยู่ในใต้ พื้นดินของชาวนาทุกคน มิใช่อยู่ในขวด สารและถุงปุ๋ยเคมีแต่อย่างใด...

ตัวเองอย่างเป็นระบบว่า สิ่งที่เขาเจอทุกวันนั้นคืออะไร เราจะไม่ให้
เกินกลุ่มละ 50 คน และไม่ให้น้อยกว่ากลุ่มละ 20 คน เพื่อจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้อย่างทั่วถึง”

ต่อมาจะปรับหลักสูตรเป็นเรียน 3 เรื่องจบในหนึ่งปี ทั้งยังมี
แบบเร่งรัดสำหรับเกษตรกรนอกพื้นที่ที่สนใจโดยสอนให้จบ 3 เรื่อง
ในหนึ่งสัปดาห์ ซึ่งเพิ่งเปิดสอนในปี 2551

“จะพัฒนารูปแบบต่อไป แต่ถ้าเรียนลัดมากๆ ก็มีข้อเสียคือไม่
สามารถลงลึกในรายละเอียดได้ เป้าหมายสูงสุดคือให้ชาวนาหยุด
ใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชทั้งหมด เมื่อธรรมชาติในนาที่เดิมเต็ม
ไปด้วยสารพิษพื้นฟูตนเองได้สมบูรณ์ แต่ช่วงแรกอาจนำสมุนไพรที่
มีผลต่อแมลงมาใช้แทนก็ได้” เดชาสรุป

4

บรรพบุรุษที่ทำนามาทั้งชีวิตคงแปลกใจเมื่อรู้ว่าชาวนาปี 2551
ต้องเข้าโรงเรียนสอนทำนา

แต่ที่คือความจริง! ความจริงที่ชาวนาลิ่ววิธีทำนาแบบเดิมและ
สุขภาพแย่จากการทำนาแบบ “ปฏิวัติเขียว” ติดต่อกันมาหลาย
สิบปี ซึ่งชาวนาเองก็ยอมรับเสียด้วยว่าเป็นเรื่องจริง

คุณลุงชาวนาท่านหนึ่งถึงกับบอกว่า “ที่แรกก็คิดว่าทำไมต้อง
เรียน แต่เรียนแล้วถึงเข้าใจว่านี่คือวิถีบรรพบุรุษ เพียงแต่รุ่นพ่อแม่
เราไม่ได้สรุปให้ฟังและบันทึกไว้ และเราก็ลืมมันไป”

ผลจากการนำความรู้ดังกล่าวมาใช้ก็นำพอใจ ด้วยมันประสบ
ผลสำเร็จตั้งแต่ปี 2538 ก่อนโรงเรียนชาวนาเปิดเสียอีก เมื่อชัยพร
พรหมพันธุ์ ชาวนาจากอำเภอบางปลาม้า เกษตรกรที่ร่วมทดลองทำ
เกษตรอินทรีย์กับมูลนิธิฯ ได้รางวัลเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ สาขา
การทำนาประจำปี 2538 จากการนำวิธีนี้ไปลดต้นทุนทำนาในที่ของ
ตนได้สำเร็จจากเดิมไร่ละ 3 พันบาทเหลือ 1,500 บาท เพิ่ม
ผลผลิตได้มากขึ้นโดยไม่เสียค่าปุ๋ยเคมีหรือยาปราบศัตรูพืชจนมี
กำไรปีละ 5 แสนบาท

“ปัจจุบันต้นทุนทำนาของเขายูที่ไร่ละ 1,900 บาท ตอนนี้มีที่
102 ไร่ ปลูกอีก 2 คัน นาไม่ต้องดูแลมากเพราะระบบนิเวศมัน
ดูแลกันเองจนเหลือเวลาไปทำอย่างอื่น คุณชัยพรไปเป็นวิทยากร
บรรยายเรื่องข้าวตามที่ต่างๆ ส่วนภรรยาไปเป็น อบต.ได้สบาย”

แต่เดชาก็บอกผมว่า อุปสรรคสำคัญตอนนี้คือมายาคติที่
ชาวนาไทยถูกฝังมานานนับสิบปีว่า “ต้องใช้สารเคมี” คือปุ๋ยอินทรีย์
ยาฆ่าแมลง ในการทำนาเท่านั้น

“บางคนบอกเลยทำให้เปลี่ยนศาสนายังง่ายกว่า นี่มันลึกมาก
จนกลายเป็นความเชื่อ นี่ผ่านมา 13 ปีแล้วนะครับ ถ้านับตั้งแต่
กรณีของคุณชัยพร ที่เราตั้งโรงเรียนก็คือต้องการที่จะขยายเรื่องนี้
ออกไปด้วยกระบวนการของกลุ่ม”

เมื่อไรสารเคมี สัตว์ต่างๆ ในระบบนิเวศของนาข้าวในอดีตก็กลับมา
A flowering rice ear attracts insects in a healthy organic
paddy farm.

วันนี้นักเรียนรุ่นแรกจบออกไปจากโรงเรียนชาวนาแล้ว 35 คน
และรุ่นที่สองซึ่งโรงเรียนชาวนาไปเปิดสอนใน 4 หมู่บ้าน ใน 4
อำเภอ คือ เมือง บางปลาม้า ดอนเจดีย์ และอุทุมพร กำลังอยู่ใน
ระหว่างศึกษาตามหลักสูตรใหม่คือ 18 สัปดาห์จบ ทั้งนี้ ยังมีการ
แยกย่อยลงไปเป็นแบบนาปรังและนาปี รวมถึงการเรียนแบบเร่งรัด ซึ่ง
ส่วนมากเป็นคนนอกพื้นที่อีกด้วย

“ปีกลายเราอบรมแบบเร่งรัดไปได้พันคน ปีนี้จะได้อีก 500
คน ตอนนี้ภาคปกติสอนรุ่นที่ 2 อยู่ รัฐบาลก่อนเขาขอให้เราเป็น
ศูนย์ปราชญ์ เพื่อนำงบประมาณจากโครงการหมู่บ้านวิถีเศรษฐกิจ
พอเพียงลงมาใช้ ผมเองทำตรงนี้ก็ไม่ได้แต่หวังว่าจะมีคนนำไปขยาย
ผลให้มากขึ้นเรื่อยๆ”

เพราะความหวังของชาวนาไทยนั้นซ่อนอยู่ในใต้พื้นดินของชาวนา
ทุกคน มิใช่อยู่ในขวดสารและถุงปุ๋ยเคมีแต่อย่างใด ■

นักเรียนชาวนานบันทึกผลที่ได้จากการทดลองเพาะกล้าข้าว
Farmer students record results of experiments
on paddy samplings.

At the beginning, the foundation offered three courses: (1) beneficial insects to reduce the use of insecticides, (2) soil improvement to cure the soil of chemicals and (3) selection of rice seeds aimed to counter seed monopoly. Each course took about one farming season, or 18 weeks a year. The whole program took three years. Each week, farmers attend one session, free of charge. They can skip no more than six sessions. One land plot must be devoted for organic farming study with the remainder up to the farmer students to plant however they wish.

“We are only facilitators. Farmers scour for insects and record them and their roles on their field. They learn what they encounter everyday. We keep the group between 20-60 members to ensure thorough exchange of experience.”

Later, the program was shortened to one year, with one-week intensive program for farmers from other provinces, starting this year.

“We will keep developing the courses. But shorter courses have their drawback: the farmers can’t get into the detail. Our ultimate goal is for farmers to keep their hands off chemicals and pesticides, allowing toxins-laced soil to restore,” said Daycha.

4

Our ancestors might be surprised that the 2008 farmers have to attend school to learn how to grow rice.

The truth hurts! Farmers forget traditional practice and are ailing from decades-long “green revolution” farming.

One silver-haired farmer said: “At first, I thought what the point of learning (how to farm). Now I see that our parents did not record and pass on the way of our forefathers to us.”

The foundation’s method proved a success in 1995, even before it opened its school, when

Chaiporn Prompan, a farmer in the district, was awarded the country’s Outstanding Farmer in rice farming. After taking the foundation’s experimental organic agriculture training, he halved production cost from 3,000 baht (almost US\$100) per rai, with higher yield and without chemicals. He reaped 500,000 baht (approx. US\$15,150) in profit that year.

“His production cost now stands at 1,900 baht (about US\$57) per rai. He owns 102 rai of land and two ten-wheel trucks. He needs not seriously tend his farm, with ecological balance. He has time to be speaker on the subject,” Daycha said.

Mr Daycha said a stumbling block is to break the old habit that “chemicals are a must”.

“Some said it was easier to convert to another religion. It is so deep-rooted. It has been 13 years since Chaiporn received his award. The reason we set up the school is to sell the new concept through group study,” he said.

The first batch of 35 students already graduated and the second batch is attending the new 18-week course, offered at four villages in four districts. The course also covers both seasonal and off-season crops.

“Last year, we offered intensive courses to a thousand farmers. This year we will train 500 farmers. The previous government asked us to serve as a village philosophers’ center and injected us with budget from sufficiency economy village project. My wish is to spread the knowledge around.”

The hope of Thai farmers lies beneath their farmland, not in any bottle or bag of chemicals. ■

เด็กๆ จับปลาในนาข้าวอินทรีย์ทดลองเพาะกล้าข้าว
Organic paddy fields prove a boon for these children
who have fun catching fish.

ดร.สรณรัชฎ์ กาญจนวณิชย์

โลกจะพลิก

ถ้าความคิดคนไม่พลิก

บางคนอาจรู้จัก ดร.สรณรัชฎ์ กาญจนวณิชย์ หรือ ดร.อ้อย ผ่านงานเขียนสารคดีหลากเรื่องราว ตั้งแต่เรื่องชีวิตพืชและสัตว์ที่น่าพิศวงอย่าง “ซูเปอร์มดกับกล้วยักษ์” เรื่องน่าทึ่งของนักวิทยาศาสตร์ชื่อก้องอย่าง “ถอดรหัสอัจฉริยะดา วินชี” จนถึงเรื่องได้สะดือแต่ไม่วาบหวิวอย่าง “คุณยายในพุงฉัน ความลับของนางระบำหน้าท้อง” บางคนอาจรู้จักเธอในฐานะเลขาธิการมูลนิธิโลกสีเขียวผู้พัฒนาโครงการ “นักสืบสายน้ำ” ในประเทศไทย ซึ่งเป็นโครงการที่นักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม “เลือดใหม่” ไม่น้อยเคยเข้าร่วม จนทำให้เกิดแรงบันดาลใจหันมาทำงานด้านสิ่งแวดล้อมอย่างเต็มตัว

และบางคนอาจรู้จักเธอในฐานะดีอกเตอร์ที่มีส่วนผสมระหว่าง ศิลปิน นักแสดง และนักคิดสมองเฟื่อง แต่ไม่มีมาดดีอกเตอร์สักเท่าไร

“เส้นทางสีเขียว” ได้มีโอกาสพูดคุยกับ “ดร.อ้อย” หลากหลายประเด็น ตั้งแต่พื้นฐานครอบครัว พื้นฐานการศึกษา และวิถีชีวิตที่มี “ความเฉพาะ” จนหลอมรวมกันมาเป็น “ดร.อ้อย” ในวันนี้ มุมมองสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในประเทศไทย ไปถึงมุมมองร่วมกระแสด้วยเรื่องโลกร้อน และความหวังของโลกสีเขียวในอีกสิบปีข้างหน้า

Dr. Saranarat Kanjanavanit

Calamity Awaits

If Man Fails to Change

MANY MIGHT KNOW DR. SARANARAT KANJANAVANIT OR DR. OY from her book about crops and marvelous creatures in “Super Ant and Giant Bean,” insight into world renowned scientist in “Decoding da Vinci,” and “Grandma in my stomach, the secret of belly dancer.” Many know her from a different hat as the secretary of the Green World Foundation, who spearheaded *Nak Sueb Sai*

Nam (Stream Detectives) project which has inspired many “new-blood” green activists. Some found this doctoral decree holder a mixture of artist, actor and wild thinker.

Dr Oy shares with *Green Line* insight into her family, education, thoughts, her perceptions of environmental studies in Thailand, global warming and the hope for the earth a decade from now.

ดร. อ้อยขณะทำสวนใน บรรยากาศร่มรื่นภายในบ้านที่สุขุมวิท ที่ครั้งหนึ่งเคยมีท้องนา ภาพเอื้อเฟื้อโดย ดร. สรณรัชฎ์
Dr. Oy does gardening at her home in the Sukhumvit area that was once dotted by rice fields. Photo courtesy of Dr. Saranarat

วัยเด็กกับความผูกพันกับธรรมชาติ

โชคดีที่เกิดในช่วงเมื่อสี่สิบกว่าปีก่อน ประเทศไทยในตอนนั้นมีธรรมชาติเยอะ มีป่าเกินครึ่งหนึ่งของประเทศ ประชากรแค่ 20 ล้านคน แม้โตในเมือง แต่มีชีวิตแบบกึ่งชนบท แม้อยู่สุขุมวิท แต่ก็ยังมีทุ่งนา มีบึงบัว เด็กสมัยนั้นมีชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติ บึงบัวเพิ่งหายไปเมื่อสี่สิบกว่าปี

แม่ (ม.ร.ว. สมานสนิท สวัสดิวัตน์) เป็นตัวสำคัญ แม้โตในชนบทอังกฤษ ไปโรงเรียนที่ก้าวหน้ามากในสมัยนั้น เป็นโรงเรียนที่ใช้ธรรมชาติเป็นครู โดยให้เรียนวิชาหลักคือดนตรี ศิลปะ และธรรมชาติ จากนั้นถ้าสนใจอะไร ก็เชื่อมโยงอยู่ในสามศาสตร์นี้ แม่ชอบเล่นนิทาน ที่เป็นคนชอบนิทาน เพราะนิทานทำให้เกิดจินตนาการ ส่วนพ่อ (ดร. รชฎ กาญจนะวณิชย์) เป็นวิศวกรนักประดิษฐ์ในโรงรถ ชอบทำของเล่นของตัวเอง ชอบทำเรือใบ พ่อทำกังหันลมเก็บน้ำใช้เอง ตอนนั้นก็ยังใช้งานได้อยู่

การศึกษาของเด็กในอดีตกับปัจจุบันมีผลต่อการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมอย่างไร

ในแง่การศึกษา เรามีเวลาเล่นกันเยอะมาก พอสามโมงไม่มีใครเรียนพิเศษ เราเล่นอย่างเดียว เสาร์อาทิตย์เล่นได้ตลอดเวลา เด็กสมัยนั้นไม่มีตารางเวลากำหนด เราไม่ค่อยมีของเล่นสำเร็จรูปเท่าไร มีกระดาษวาดรูป มีเศษไม้มาสร้างบ้าน มีอะไรสร้างสรรค์

ตลอดเวลา โดยไม่ต้องคิดว่าทำอะไรจึงจะมีความคิดสร้างสรรค์หรือบูรณาการเหมือนทุกวันนี้ (หัวเราะ) เด็กสมัยนี้ต้องมีตารางเวลากำหนดไปหมด และเบื่อง่าย เพราะทั้งของเล่นและข้อมูลเป็นของมือสอง... สมัยนี้ คนจะถูกห่อหุ้มหลายชั้น เรารับของที่ผ่านกระบวนการมาเยอะแล้ว ที่เดนมาร์กก็มีปัญหานี้เหมือนกัน เด็กสมัยนี้ไม่รู้ว่ามีมาจากวัว เพราะซื้อจากซูเปอร์มาร์เก็ต คนอังกฤษบางคนคิดว่าสเปาเกิดดีมาจากต้นสเปาเกิดดี (หัวเราะ) ตอนนี้สภาพแวดล้อมในเมืองก็ถูกควบคุมไว้หมด คนเมืองไม่ค่อยมีโอกาสสัมผัสกับวงจรปกติของธรรมชาติ รู้จักฝนตกแต่ไม่รู้จักรวงจรรน้ำท่วมในธรรมชาติเพราะน้ำถูกผันไปหมด อากาศก็เย็นตลอดเวลา เพราะอยู่ในห้องแอร์

แสดงว่าเด็กต่างจังหวัดมีความสามารถเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมได้มากกว่าเด็กเมือง

(พยักหน้า) ในประสบการณ์ตอนทำนักสืบสายน้ำพบว่าเด็กชนบทเข้าใจได้เร็วกว่าในแง่ความสัมพันธ์ของธรรมชาติ เด็กเมืองเข้าใจแบบเชิงใช้ความสามารถแบบนามธรรมมากกว่าเด็กชนบท

เริ่มเรียนเรื่องสิ่งแวดล้อมในระบบตั้งแต่เมื่อไร

กว่าจะมาเรียนอายุเยอะแล้ว พอจบมัธยม ก็ออกมาทำงาน

...อยากให้คนอ่านเรื่องสิ่งแวดล้อมเหมือนอ่านหนังสือ สมัยก่อนคนอ่านธรรมชาติได้เพราะอยู่ใกล้ธรรมชาติ ปัจจุบันคนไม่รู้จักภาษาธรรมชาติ เลยหาวิธีทำให้คนเริ่มอ่านภาษาธรรมชาติก่อน รู้ว่าต้นอะไร ตัวอะไร รู้จักชีวิต คือรู้จักไวยากรณ์ธรรมชาติ ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้เราสามารถดูธรรมชาติได้อย่างมีสติมากขึ้น...

...I want to see people understand the environment the same way they read books. People in the past could read nature because they lived close to nature. Now we don't understand the natural language...

How was your experience in childhood with nature?

I was born 40 years ago when half of the country was covered with forest and Thailand had 20 million people. While I grew up in the city, my living was half-rural. Sukhumvit, where I lived, still had paddy fields and lotus ponds which had disappeared 20 years ago. Life as kids then was quite close to nature.

My mother (MR Samarnsanit Svasti) was my inspiration. She was raised in the English countryside at a very progressive school which used nature as teaching tool. Classes evolved around music, arts and nature. She loved storytelling and my older sister loved stories, which were a great boost of imagination. My father (Dr. Rachot Kanjanavanit) was an engineer and inventor who made gadgets and sailing boats in his garage. His wind turbine is still in use today.

How education then and now impacts environmental education?

We have plenty of time to play after 3pm and all day on weekends. No tutoring schools to attend. We didn't have many ready-made toys, just papers for painting and pieces of wood for house building. We created without thinking how to create creativity. Children today has packed schedule and get bored so easily.

We have complex layers around us and we consumed processed goods. Denmark faces similar problems. Children don't know that milk comes from cows anymore because they buy it from supermarkets. Some Britons thought spaghetti came from spaghetti tree. (Laugh) Our environment in the city is under tight control. Urban people have little chance to experience the normal natural cycle. They know rain but don't know natural flooding because the rainwater is diverted elsewhere. The weather is always cool because of air-conditioning.

Does it mean rural kids have better ability to learn about the environment than city kids?

From my experience in the Stream Detectives project, rural kids pick up quickly about relationship in nature, while city kids can grasp it in a more abstract manner.

When did you get formal environmental education?

After finishing high school in England, I became a volunteer for hilltribe development. At 20 years of age, a friend and I opened an advertising company, called Rain Tree. My fascination with dinosaurs and the book launched about Lucy (the 3.2 million-year-old Ethiopian fossil) then prompted me to apply to London University to study archaeology. It opened up the world of academia for me. I learned about the relationship between man and the environment from ancient time from the Lucy's period to the time of agricultural revolution. I had an opportunity to take a class on rain forest ecology from a great professor. That is why I shifted to do my PhD on ecological geography. My thesis is about forest fire ecology.

What brought you to NGO work and why environmental?

While working on my thesis at Huay Kha Kaeng Wildlife Sanctuary, I knew research is not my calling. I want to write books, telling stories. I landed at Green World Foundation.

When I returned to Thailand, I noticed that the discussion about environmental management here often was not based on facts, but more of rhetoric – the state is a bad guy, villagers are good guys. It was either black or white. The media took some academics as heroes. They said nothing wrong; no questions asked. Neat rows of pine trees in forest reserves were attributed to sound management because someone who took the media there said so. I have no intention of discrediting academics, but felt it should be open for discussion.

I believed sustainable resource management must be open to examination. We in Thailand lack information. I want to see people understand the environment the same way they read books. People in the past could read nature because they lived close to nature. Now we don't understand the natural language. That's why I want to find ways to enable people to read the natural language – to know what this plant or that animal is, to know life and the grammar of nature. With understanding, we would be able to take good care of nature, not because of any political trend.

อาสาสมัครชายแดน ชาวเขา ตอนอายุสี่สิบปี มาเปิดบริษัทโฆษณา กับเพื่อนชื่อเรนทรี ทำไปได้สักพักก็รู้สึกว่าจะอยากเรียน เป็นคนชอบนิทาน ชอบไดโนเสาร์มาตั้งแต่เด็ก อยากเรียนมนุษย์ถึง เพราะตอนนั้นหนังสือเรื่องลูซี่ (ฟอสซิลมนุษย์ยุคหินอายุ 3.2 ล้านปี) เพิ่งออกมา เลยสมัครเข้าเรียนโบราณคดี มหาวิทยาลัยลอนดอน เพราะเรียนจบมัธยมที่อังกฤษ เข้าได้เลย พอเรียนโบราณคดี ก็เหมือนเปิดโลกทางวิชาการ ได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ยุคโบราณ เห็นภาพความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่สมัยลูซี่ จนถึงยุคการปฏิวัติเกษตรจากการร่อนมาปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ ต่อมาได้เรียนกับครูที่สอนนิเวศวิทยาของป่าเขตร้อนที่เก่งมากในยุคนั้น ในระดับปริญญาเอก เลยย้ายมาเรียนภูมิศาสตร์ด้านนิเวศวิทยา ทำวิทยานิพนธ์เรื่องนิเวศวิทยาป่า

ทำไมสนใจทำงาน “เอ็นจีโอ” และเน้นทำงานด้านสิ่งแวดล้อม

หลังจากทำวิทยานิพนธ์ที่ห่วยๆ แข่ง ก็มั่นใจว่าเราไม่ทำงานวิจัย จึงไม่ได้สมัครงานมหาวิทยาลัยเลย อยากทำงานด้านหนังสือแบบช้อนเอาคริมมาเล่านิทาน นำมาเชื่อมโยง จึงเข้ามาทำงานกับโลกสีเขียว

ช่วงกลับมาเมืองไทยใหม่ๆ ที่เริ่มเห็นว่าการถกเถียงเรื่องการจัดการทรัพยากรในบ้านเรามากไม่ได้อิงกับข้อเท็จจริงเสมอไป แต่เป็นการต่อสู้เชิงวาทกรรม เช่น เป็นรัฐต้องเลว ชาวบ้านต้องดี เป็นชาวและดำ สมัยนั้นขึ้นอยู่กับการนิยมฮีโร่ ถ้าสื่อมีนักวิชาการกลุ่มหนึ่งเป็นฮีโร่ พูดอะไรไม่ผิด ไม่มีการถกเถียง จะเชื่อ ไม่ว่าข้อเท็จจริงจะเป็นอย่างไร ถ้าพาไปดูป่าเห็นกับตาว่าแย่มาก ไม่ต้องมีความรู้มากกว่าก็จะมองเห็นว่าป่าดี ในธรรมชาติถูกตัดเกลี้ยง ป่าอนุรักษ์เป็นสนยืนต้นเป็นแถวก็จะบอกว่าจัดการดี เพราะมาจากปากของคนที่ทำไป เราไม่อยากมาติสเครดิตนักวิชาการ แต่รู้สึกว่ามันน่าจะถกกันได้ ไม่ใช่ใครเป็นคนพูด แต่ข้อเท็จจริงคืออะไร

เราคิดว่าถ้าจะมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนจริงๆ ต้องพิสูจน์ได้ เมืองไทยขาดข้อมูล เลยทำเรื่องนี้ อยากให้คนอ่านเรื่องสิ่งแวดล้อมเหมือนอ่านหนังสือ สมัยก่อนคนอ่านธรรมชาติได้เพราะอยู่ใกล้ธรรมชาติ ปัจจุบันคนไม่รู้จักภาษาธรรมชาติ เลยหาวิธีทำให้คนเริ่มอ่านภาษาธรรมชาติก่อน รู้ว่าต้นอะไร ตัวอะไร รู้จักชีวิต คือรู้จักไวยากรณ์ธรรมชาติ ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้เราสามารถดูแลธรรมชาติได้อย่างมีสติมากขึ้น ไม่ใช่ทำไปโดยกระแสการเมือง

ทำไมเลือกทำโครงการนักสืบสายน้ำ

ที่มีอิทธิพลจากวัฒนธรรมอังกฤษเยอะ คนอังกฤษบ้านนี้ก็มาก ตอนเรียน มีประเด็นโลกร้อนขึ้นปลายยุค (คริสต์ทศวรรษ) 80 บีบีซีเขาออกทีวีฉายรูปแมงมุมหนึ่งตัวให้ประชาชนสังเกตว่ามีที่ในบ้านไหม ถ้ามีให้โทร.เข้ามา คนโทร.เข้ามาทั่วประเทศ แป๊บเดียวขึ้นเป็นแผนที่เทียบกับเมื่อร้อยปีก่อนที่มีนักแมงมุมบันทึกการกระจายตัวของแมงมุมชนิดนี้ ที่จะเห็นว่าเมื่อร้อยปีก่อนไม่เคยกระจายเกินสก๊อตแลนด์ แต่ข้อมูลที่คนโทร.มาขึ้นเหนือไปเยอะแล้ว ทำให้คนเริ่มยอมรับว่าโลกร้อนจริง ซึ่งมาจากการบันทึก การสังเกตของประชาชนทั่วไป

ดร.อ้อยขณะเป็นวิทยากรนักสืบสายน้ำให้เด็กๆ ภาพเอื้อเฟื้อโดยมูลนิธิโลกสีเขียว Young “stream detectives” listen to Dr. Oy talking about aquatic invertebrates that can be found in natural streams. Photo courtesy of the Green World Foundation

พออยากทำสิ่งแวดล้อมศึกษา คิดว่าน่าจะมีกิจกรรม แต่ไม่ อยากซ้ำซ้อนหรือแข่งกับใคร อยากไปเสริม ถ้าเราจะทำในเชิงให้คนออกไปสำรวจของจริงก็น่าจะเข้ากับโลกสีเขียว เลยให้เป็นนักสืบสิ่งแวดล้อม เริ่มจากนักสืบสายน้ำ เพราะน้ำเป็นสิ่งใกล้ตัว การสำรวจคุณภาพน้ำเป็นสิ่งที่ง่าย ประสบความสำเร็จมาแล้วที่อังกฤษ เดนมาร์ก อเมริกา เขาเริ่มทำตั้งแต่ประชาชนทั่วไป เด็กๆ จนถึงกระทรวงสิ่งแวดล้อม พอถึงงานวิจัยตัวเองซึ่งทางชีวภาพที่ลุ่มน้ำพึ่งเพิ่งเสร็จ (ของชาวต่างประเทศ) ต่อมาจึงงานวิจัยของอาจารย์ณุมล (แสงประดับ) ที่ขอนแก่นซึ่งละเอียดกว่า

นักสืบสายน้ำคืออะไร

สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังในน้ำจัดแมน้่าลำธารแต่ละประเภทมีความสามารถในการทนมลภาวะในน้ำได้ไม่เท่ากัน ซึ่งเชื่อมโยงกับระดับออกซิเจนในน้ำ มันจะมีตัวสะตั้งมาก อ่อนไหว สกปรกหน่อยตายเลย ตัวกลางๆ และตัวทนตายอด หลักการนี้เป็นกลุ่มที่จำแนกได้ไม่ยาก ถ้าเราสำรวจว่ามีตัวไหนมากน้อยแค่ไหน ก็จะรู้ว่าคุณภาพน้ำเป็นอย่างไร ซึ่งวิธีอ่านมีตั้งแต่เทคนิคที่ละเอียดและยากมาก เช่นการนับตัว จนถึงง่ายสุดเช่นดูการปรากฏตัวของตัวไหน ไม่มีตัวไหน ซึ่งจะมีความผิดพลาดสูงกว่า จึงต้องดูจำนวนด้วยในระดับหนึ่ง

How did you come up with the Stream Detectives project?

I got a lot of British influence. Britons are recording nuts. I remember while studying in England around the late 80's, BBC aired a photo of a spider and asked viewers to call in if they spotted any at home. After just a short while, they showed a map of spider habitat, compared with that compiled a hundred years ago. The spiders appeared to move up north, beyond Scotland where they had not been before. Their migration prompted the people to accept that the globe is warmer. This was all from the people's observation and recording.

I tried to think of an environmental education activity which would not duplicate or compete with others. Exploration seemed to fit well with the Green World's concepts. We began with Environmental Detectives project, starting with Stream Detectives. Survey of water quality is easy and the project has been a success in England, Denmark and the U.S. Their projects involve kids, the general public and their environmental agencies. It happened that a research study by a foreign research team on biological indicators of the

Ping River was just completed, followed by a more detailed study by Narumon (Saengpradub) of Khon Kaen university.

How does Stream Detectives work?

Freshwater invertebrates exhibit different resistance to water pollution, which is related to the level of dissolved oxygen in the water. Some species are extremely vulnerable while others are relatively tougher. They are indicators of water quality. Techniques range from the hard works such as by counting to easy works such as examination of live ones to see which they are. But the simple method has a higher degree of errors, so we need to do a rough count.

What is the challenge of the project?

There had been both practical and political considerations. Certain groups didn't want to see us involved in such a project for fear it would become a monitoring tool. For example, if people on the plains found water quality problem, they could put the blame on the highland people. But we figured if there were indeed problems (with water quality), then we had to accept the fact that there were problems.

Some academics questioned the credibility of our methodology, fearing it might damage or create public misunderstanding. They thought our method was too simple and could lead children to make wrong assumptions. The truth is it is not that simple and advanced theory is in use. But we met some like-minded academics, for instance Narumon Saengpradub and Yanyong Muang-in, who provided academic assistance.

Our challenge is to develop our techniques to be academically credible but also easy enough for school teachers and students to master. We need to strike a balance. Now we have different levels of technical difficulty.

How long does it take to develop the project?

At first, we used the British technique, which we thought was the best at a cost of merely 20,000 baht (US\$600). We found it suited us. It's a learning tool, sharpens skills, allows people to enjoy nature and raises awareness.

When we got funding from Denmark for a bigger project, we adopted and adapted the Danish technique to suit the Thai context. Data collection does not take too much time because fresh water in different locations has similar characteristics, which is the strength of our project. In a matter of months, we finished up the graphics and launched the training. The course was constantly fine-tuned which took

ความท้าทายในโครงการนักสืบสายน้ำ

ตอนนั้นก็ยังมีทั้งโจทย์ในการปฏิบัติและโจทย์ทางการเมืองด้วย คือตอนแรกมีบางกลุ่มไม่ยอมให้เราทำโครงการนี้ เพราะมองว่าจะทำให้เกิดการตรวจสอบ ถ้าชาวบ้านลุ่มน้ำด้านล่างตรวจสอบน้ำจะไปกล่าวหาคนบนคอย แต่เรามองว่าถ้ามันมีปัญหา เราก็คงต้องยอมรับข้อเท็จจริงว่ามีปัญหา

อีกด้านหนึ่งก็มีความไม่แน่ใจของนักวิชาการบางคนที่รู้สึกว่าการวิจัยนี้ยังไม่แน่น ยังไม่รู้ร้อยเปอร์เซ็นต์ ถ้าเอาออกมาทำให้เสียหาย ทำให้คนเข้าใจผิด ถ้าเด็กทั่วไปทำได้ อาจไปนำเสนองานแบบผิดๆ เพราะมันง่ายมากเกินไป ความเป็นจริงไม่ง่ายขนาดนั้น วิชาการล้าลึกกว่านี้ (ลากเสียงและทำหน้าล้อเลียน) แต่เราเจอนักวิชาการที่เข้าใจเจตนารมณ์เดียวกัน เช่น อาจารย์นฤมล แสงประดับ อาจารย์ยรรยง ม่วงอินทร์สนับสนุนทางวิชาการ ขณะเดียวกันก็มีนักศึกษามาช่วยด้วย แต่โจทย์ใหญ่คือต้องหาแนวทางพัฒนาทางเทคนิคให้มีความถูกต้องทางวิชาการ แต่ถ่ายพ็อตครู-นักเรียนจะทำได้ แต่ต้องหาความสมดุล ไม่ใช่ทำแล้วง่ายจนนักวิชาการไม่เชื่อถือ ถ้าขาดความเชื่อถือ ก็หมด ไม่มีจุดแข็ง (คือเอาไปใช้ได้จริง) พอออกมา นักวิชาการก็ยอมรับ ครั้งแรกที่เรทำเทคนิคจริงจัง แต่ยาก นักวิชาการชอบ แต่ยากสำหรับครูและนักเรียน แต่พอเป็นที่ยอมรับ ขึ้นต่อกาก็ทำให้ง่าย ณ ตอนนี่เรามีเทคนิคหลายระดับ

ระยะเวลาที่ใช้พัฒนาโครงการนักสืบสายน้ำ

ตอนแรกใช้เทคนิคของอังกฤษซึ่งคิดว่าเป็นเทคนิคที่ดีที่สุด ใช้ต้นทุนแค่ 2 หมื่นบาท พบว่าเป็นสิ่งที่คนไทยกำลังต้องการ คือเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ให้ทักษะ ทำให้คนได้ชื่นชมธรรมชาติ ตระหนักในทันที เมื่อเกิดโครงการใหญ่ที่ได้ทุนจากเดนมาร์ก จึงไปดูว่าเขามีเทคนิคอะไรบ้าง ก็เลยเลือกวิธีของกลุ่มเดนมาร์กที่นักวิทยาศาสตร์โอเค เราเอามาปรับเมื่อเข้ามาเมืองไทย ช่วงเวลาทำข้อมูลไม่นาน เพราะน้ำจืดในแต่ละที่มีความคล้ายกัน เป็นข้อดีเป็นจุดแข็งทางวิชาการของนักสืบสายน้ำ แต่กว่าจะทำได้ให้ห่างนานมาก มีเวลาเขียนไม่กี่เดือน เร่งการวาดรูป แต่พอเสร็จแล้ว เวลาเอาไปฝึกอบรมค่อยๆ เรียนรู้แต่ละครั้ง เป็นการทดสอบตลอดเวลา อธิบายแบบนี้คนไม่เข้าใจ ก็หาวิธีอธิบาย ทำอย่างไรให้ง่ายใช้เวลาเป็นสองปี ถึงตอนนี้ใครๆ ก็นำไปใช้ได้ แต่เราจะต้องปรับเนื้อหาใหม่ครั้งที่สอง พอคนจำนวนมากออกไปใช้ เหมือนเราได้ออกไปสำรวจน้ำทั่วประเทศ ตอนนั้นมีหลายคนโทร.เข้ามา ส่งรูปเข้ามา เราก็คงต้องปรับข้อมูล ซึ่งไม่ต่างกับการเรียนรู้เรื่องโลกร้อนที่อังกฤษ เรามีข้อมูลเพิ่มเติมอีกจากนักสืบสายน้ำทั่วประเทศ ทำให้เรารู้ว่าสัตว์บางตัวต้องเปลี่ยนระดับ ต้องแก้ไขเล็กๆ น้อยๆ แต่ไม่มาก ซึ่งสังคมช่วยกันเรียนรู้ ไม่ใช่ด็อกเตอร์ทำอย่างเดียว

ทำไมนักสืบสายน้ำจึงแพร่หลายกว้างขวาง

ตอนแรกมี ผอ.ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาที่นครศรีธรรมราช เอานักสืบสายน้ำมาทำ และแพร่หลายความรู้เหล่านี้ออกไปให้ครูต่างๆ ที่ไปเรียน เมื่อสองปีที่แล้วเด็กๆ ที่ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวของปตท. ก็มาจากเด็กที่ทำกิจกรรมนักสืบสายน้ำมาก่อน สาเหตุที่เผยแพร่

ดร.อ้อย กับการเดินทางศึกษาธรรมชาติในต่างประเทศ ภาพเอื้อเฟื้อโดย ดร. สรณรัชฎ์ Dr. Oy while on an overseas trip. Photo courtesy by Dr. Saranarat

แพร่ไปได้เยอะ ไม่ใช่ปรากฏการณ์ของมูลนิธิโลกสีเขียวหรือเมืองไทยอย่างเดียว แต่เพราะ (นักสืบสายน้ำ) เป็นเทคนิคที่เวิร์กมาก คุณลงไปน้ำ ไม่เคยเห็นสัตว์เล็กๆ นี่มาก่อน มันมหัศจรรย์มาก เพียงสองชั่วโมงคุณจะได้เปลี่ยนความคิดไปเลยว่าสายน้ำมีชีวิต มันยังเป็นเครื่องมือที่เอามาใช้ตรวจสอบสิ่งแวดล้อมได้ด้วย เลยปีอบปู-ลาร์ การตรวจสอบสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ส่วนมากต้องใช้เวลา เช่น แมงมุมเปรียบเทียบเป็นร้อยปี นกปีต่อปี แต่นี่ดูปุ๊บรู้เลย นักสืบสายน้ำจึงเป็นโปรแกรมที่ได้รับความนิยมสูงสุดของสภาศึกษาศึกษาภาคสนาม (Field Studies Council) ของอังกฤษ ทั้งๆ ที่เขามีสอนทุกอย่าง แต่ตัวนี้ได้รับความนิยมสูงสุด

กระแสด้านสิ่งแวดล้อมจะช่วยเอื้อต่อสิ่งแวดล้อมศึกษาหรือไม่

ยังไม่เป็นแพชชั่นมากพอ สิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นที่สำคัญที่สุด

เด็กๆ กำลังร่วมกันทำกิจกรรมนักสืบสายน้ำอย่างข้มกเขม้น ภาพโดยมูลนิธิโลกสีเขียว
 “Stream detectives” have a hands experience. Photo courtesy of the Green World Foundation

about two years. Now anybody can use it. When our method was widely adopted, we got calls and pictures of water creatures sent in from across the country for database update. This is like the case of British global warming study, earlier discussed. The whole society takes part in learning, the task not left only to the PhD holders.

What contribute to the success of the project?

The director of the Environmental Education Center in Nakhon Si Thammarat introduced the project to teachers who attended the center’s program. Two years ago, a group of children who won PTT Plc’s Green World environmental conservation award were themselves ex-Stream Detectives.

Its popularity lies in the techniques that work,

“คู่มือนักสืบสายน้ำน้อย” ผลิตผลจากโครงการนักสืบสายน้ำของมูลนิธิโลกสีเขียว
 The Green World Foundation’s A Young Stream Detectives Guidebook.

not the Green World Foundation. You jump into the water and have a wonderful experience watching tiny creatures. That couple of hours is mind-opening. It proves that the water is alive.

The comparative study of spiders took over a hundred years, year on year for a bird, but in water you learn right away. That is why Stream Detectives is the program most used by the Field Studies Council in England.

Is the environmental trend a boost for environmental education?

Unfortunately, it’s not enough of a trend. Environment is the most important issue, even more so than the constitution (laugh). That’s why we are having a serious crisis with the environment and the fundamental economic system which is all related to the environment. So it is a surprise that the Thai people have not waken up to it. The media has not done a good enough job to educate the public; it just scratches at the surface.

How could the media be supportive of environmental education?

There are many ways to go about it. In England where people love to record and participate, the media just asks the public to look for a particular animal and report back. The cost is low, just one page in the newspaper in exchange for information

ในโลกยุคนี้ สำคัญกว่ารัฐธรรมนูญ (หัวเราะ) เราถึงวิกฤตมากๆ แล้วในเรื่องสิ่งแวดล้อม และระบบเศรษฐกิจพื้นฐานซึ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทั้งหมด แต่น่าแปลกใจที่เรายังไม่ตื่นตัวมากพอ เพราะสื่อมวลชนไม่มากพอ และจับได้ในระดับที่ผิวเผิน ยังไม่เกิดการเรียนรู้ในสาธารณะ

สื่อที่เอื้อต่อสิ่งแวดล้อมศึกษาควรเป็นอย่างไร

มันทำได้หลายแบบ ที่อังกฤษสังคมชอบบันทึก ชอบมีส่วนร่วม สื่อประกาศให้หาสัตว์ ไปดูมา แล้วส่งข้อมูลมา เขาต้นทุนต่ำมาก แค่อัพพื้นที่ในหนังสือพิมพ์หน้าเดียว ได้ข้อมูลทั่วประเทศ คนร่วมเป็นแสน แต่บ้านเรา ขอฟื้นที่มติดชนไม่มีใครส่งเข้ามา มันแปลก มันไม่ใช่แค่สื่อ เป็นสังคมด้วย แต่สื่อที่น่าจะทำอะไรได้มากกว่านี้ แม้ว่ายังมีรายการดีๆ เช่น “จุดเปลี่ยน” ซึ่งตั้งคำถาม ไม่ใช่แค่บอกว่าโลกร้อนนะ...จบ แต่ยังมีน้อยมาก สื่อจะให้พื้นที่นักการเมืองเยอะมาก

สังคมไทยโดยรวมมีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมแค่ไหน

สังคมเราขาดข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลในเชิงสถานการณ์ ที่ได้หวนมูลนิธิจี้ที่ใช้อาสาสมัครแยกขยะ เอาเงินไปทำสถานีโทรทัศน์ เขาฉายทีวีดีให้ผู้มาเยือนดูโดยเปิดฉากเรื่องโลกร้อนด้วยสัญลักษณ์กราฟสถานการณัจาลองต่างๆ ที่นักวิทยาศาสตร์ไอพีซีซี (IPCC - Intergovernmental Panel on Climate Change) ทำออกมา เขาใช้กราฟนี้ในสื่อทั่วไป สังคมที่นั่นรู้จักเหมือนเป็นสัญลักษณ์ รู้ว่าทำไมต้องลดคาร์บอน 40 เปอร์เซ็นต์ใน 10 ปี

แต่เมืองไทย คนที่เป็นสื่อยังไม่รู้ว่ากราฟตัวนี้หมายถึงอะไร...นักวิชาการบางคน พอดคนวิตกมากๆ ก็บอกว่าบ้านเราไม่ค่อยเกิดอะไรขึ้นหรอก (ลากเสียง) ทั้งๆ ที่ตัวเองไม่ได้ศึกษามากมาย แต่ที่น่ากลัวคือการออกมาพูดทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ทำการบ้านเพียงพอว่าตอนนี้ทุกอย่างสายไปหมดแล้ว ลดพลังงาน ปิดไฟก็ดีทั้งนั้น แต่ขอบอกว่าไม่มีประโยชน์...ไม่ได้พูดแค่คนสองคน หนึ่งข้อมูลผิด สองขาดจริยธรรม แน่ๆอันสิ่งที่เราทำต่อโลก กรรมเก่าที่ทำมาสะสมในบรรยากาศเยอะมากส่งผลกระทบแบบที่ยังไม่ได้ กรรมเก่าต้องรับ ต้องปรับตัว โลกจะไม่มันเหมือนเดิม แต่กรรมใหม่ละ อนาคตข้างหน้า ถ้าไปพูดตลกคนก็จะใช้พลังงานเต็มที่ จะพาเราไปสู่ขีดอันตรายมากกว่านี้ เราต้องปรับตัวกับสภาพแวดล้อมใหม่ที่เกิดขึ้น แต่เราต้องลดการปล่อยคาร์บอนลงด้วย เพื่อที่ไม่ต้องทำความชั่วไปเรื่อยๆ จนถึงขีดอันตรายมากกว่านี้...คิดว่าการรับรู้ของเราน้อยมากๆ

ระหว่างเงิน องค์ความรู้ จิตสำนึก และคุณภาพคน เราขาดอะไรมากที่สุด

บางกลุ่มขาดเงิน บางกลุ่มมี ไม่อยากเอาเงินเป็นตัวตั้ง ที่ขาดมากที่สุดคือคุณภาพคน อย่างคุณภาพครูเราก็ไม่มีดี ครูดีๆ ก็มี แต่ระบบทำให้ครูหนัก กลุ่มโรงเรียนทางภาคใต้ทำเรื่องโลกร้อนในวันสิ่งแวดล้อมโลก ไม่มีความตระหนักอะไรเลย ฉาบฉวยมากๆ ครูก็ยังไม่เข้าใจดี “เรามาช่วยโลกด้วยการทำดอกไม้พลาสติก” ขาดการตั้งคำถาม ขาดกระบวนการเรียนรู้อีกเยอะ เอ็นจีโอทำอย่างไรก็สัมผัสเด็กได้ระดับหนึ่งเท่านั้น ในขณะที่ครูต้องอยู่กับเด็กตลอด

พระและสามเณรร่วมกันทำกิจกรรมน้กลีบสายน้ำที่ล้าธารต้นน้ำปิง อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ ภาพโดยกัสนวจิ ศรีสุวรรณ

เวลา แต่ขาดคุณภาพ ไม่ว่าจะคิดทฤษฎีให้เลิศหรูวิเศษอย่างไรก็เป็นปัญหา แต่คนเก่งๆ ไม่อยากเป็นครู อันนี้เป็นรากปัญหา คือคุณภาพคน

ในอีก 10 ปี คุณภาพสิ่งแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมศึกษาจะเป็นอย่างไร

กระแสสิ่งแวดล้อมจะทำให้คนเปลี่ยน กระตุ้นคนให้มาเรียนรู้มากขึ้น หวังอย่างนั้น แต่เมื่อย้อนมาดู ณ วันนี้ แม้จะมีภัยพิบัติเกิดขึ้นโครมคราม แต่ตลอดเวลาเราเหมือนกบที่อยู่ในน้ำเย็นแล้วค่อยๆ ร้อนขึ้น คนเมืองถูกห่อหุ้มป้องกันไว้ ไม่รู้อะไรเปลี่ยนแปลงในสิบปีข้างหน้าจะเป็นเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อมากที่สุด เราปรับตัวได้หรือไม่ได้จะเป็นตัวตัดสินอนาคต ต้องมีการเปลี่ยนแปลงแบบพลิกวิธีคิดต้องเปลี่ยน ถ้าไม่พลิกก็จะแย่ไปเลย จะเกิดการเอาเปรียบกันมากขึ้น ความทุกข์มากขึ้น การแก่งแย่งทรัพยากรจะรุนแรงมากขึ้น แต่ก็ยังมีความหวังในมนุษยชาติว่าเราจะทำได้เร็วขึ้น ในที่สุดกระแสที่เปลี่ยนวิธีคิดและให้เกิดความเท่าเทียมในสังคมต้องมาแน่นอน อยู่ที่ว่าจะมีเมื่อไร ถ้าเกิดขึ้นช้าก็จะวิบากมากๆ ...ให้ความหวังกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน และสื่อต่างๆ ■

Monks and novices turn into “stream detectives” at a headwater stream of Ping River in Chiang Dao district of Chiang Mai province. –*Patwajee Srisuwan*

from hundreds of thousands of readers. We tried it once in Matichon, but got zero response.

It is not just the media, but the whole society. Still, the media could have done much more although there are programs such as *Jud Plian* (Turning Point) which raises questions, not just telling us that the earth is getting warmer. Media coverage is still pretty much about politics.

How informed is the Thai society on the environment?

Our society lacks both basic and situational information. Volunteers of the Taiwan-based Tzu Chi Foundation sort garbage to raise fund for its television station. They screen a graphical documentary for visitors simulating global warming situations predicted by the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) scientists. The graphs

have been disseminated through the mass media and the general public understands why there is a need to cut carbon emissions by 40% in a decade.

In Thailand, the media don’t understand the graphs. Some academics, without much study, came out to allay public fears by saying nothing much would happen to us. What’s worse is some said cutting down on energy consumption and switching off lights were nice efforts but useless. Now that is not just wrong information but also unethical. Sure, what we have done to the earth have caused an irreparable damage. The earth will never be the same. But we must adapt to the changed environment and be prepared for the future. We need to cut our emissions before we face climate catastrophe. I think the level of awareness in our society is quite low.

What do we need most—money, knowledge, awareness or quality of human resources?

The quality of our human resources is what I think we need the most. The quality of our teachers is wanting. There are good teachers, to be sure, but they have been seriously handicapped by the system. A group of southern schools put up exhibitions on global warming on the World Environment Day, but they were quite superficial. The teachers themselves lack an understanding about the issue: “Let’s help the world by making plastic flowers.” We lack critical thinking and proper learning process. Remember, teachers have to be with children for a long time. Without good teachers, we’re in trouble. And the problem is most capable people don’t want to be teachers.

How do you see the environmental quality and environmental education a decade from now?

The environment will force us to change and learn. That’s what I hope. But looking at the situation today, disasters are happening all around us but we are like frogs in the water that is heating up slowly. City dwellers are like being wrapped around with protective layers and have no idea what is going on.

The next decade will be a turning point. Whether we can adapt will determine our future. We need a total turnaround in our way of thinking. Otherwise, we will be in deep trouble. Exploitation will increase; suffering will increase. Fights for resources will become even fiercer. But I remain hopeful that we will adapt sooner than later. New ways of thinking and social equality will come one day, the only question is when. I bank my hope on informal education and the media. ■

แนวทางและ วิสัยทัศน์ใหม่ ด้านการศึกษา เพื่ออาเซียนยั่งยืน

ดร.โรเบิร์ต สติล

ผู้อำนวยการ Sustainability Asia

ถ้าเราสามารถมองลูกแก้วเพื่อดูอนาคตของเมืองไทยและประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้...เราจะเห็นอะไร? พื้นที่แห้งแล้งไร้ซึ่งป่าไม้? ประชากรสัตว์ป่าลดลง? ภูเขาขยะ? เมืองชายฝั่งจมทะเล? เมืองที่ปกคลุมด้วยกลุ่มควันสีเทา? การเสื่อมสลายของวัฒนธรรม? สงครามและความขัดแย้งในทรัพยากรที่ลดน้อยถอยลง?

มีคนสงสัยว่า...ทิศทางของโลกที่เกิดขึ้นทุกวันนี้คืออนาคตของเราละหรือ? ดูเหมือนว่า มีคนจำนวนหนึ่ง รวมถึงคณะทำงานระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (IPCC) คิดว่ามันจะเป็นเช่นนั้นแน่ๆ ถ้าเรายังคง “ดำเนินวิถีเดิม” ทว่ามีความเปลี่ยนแปลงแทรกซึมอยู่ มีคน กลุ่มคน บริษัท รัฐบาลทั่วโลก และในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถูกปลุกให้ตื่นต่อความจริงนี้ และกำลังอย่างก้าวสำคัญเพื่อเปลี่ยนแปลงอนาคตที่ปรากฏอยู่ในลูกแก้วส่องอนาคต

เราต้องเปลี่ยนแปลงหลายสิ่งหลายอย่างที่เราเคยทำมา...ตั้งแต่เราผลิตและบริโภคอะไรและอย่างไร จนถึงนโยบายและระบบการตัดสินใจ ลงไปถึงค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึก คนส่วนมากเห็นด้วยว่า ถึงจุดที่ต้องเปลี่ยนแปลงการศึกษาของเราเสียที อย่างไรก็ตาม ผมจะไม่พูดเรื่องการศึกษาอย่างที่เรารู้ๆ กันอยู่ แต่เป็นการศึกษาแนวทางใหม่ วิสัยทัศน์ใหม่...วิสัยทัศน์ที่เน้นวิธีการและหลักการใหม่ ทักษะใหม่ การมุ่งเน้นและผลลัพธ์ใหม่ๆ

ทุกวันนี้เราได้ยินคำว่า การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือเรียกสั้นๆ ว่า ESD เพิ่มขึ้น ESD เป็นแนวคิดที่มีการพูดถึงเป็นครั้งแรกในโลกเมื่อปี 2545 ในการประชุมสุดยอดโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืนที่จัดขึ้นที่โยฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ สามปีต่อมา ในปี 2548 องค์การสหประชาชาติได้เปิดตัว “ทศวรรษแห่งการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” (DESD) อย่างเป็นทางการเพื่อทำให้การศึกษาด้วยวิสัยทัศน์ใหม่และการปรับปรุงใหม่เป็นจริงขึ้นมา

สิ่งแวดล้อมศึกษาเริ่มแต่เยาว์วัยที่โรงเรียนบ้านป่าแดด อ.เมือง แพร่ ซึ่งสอนนักเรียนให้คัดแยกขยะเพื่อนำไปรีไซเคิล ในรูป ศรัณญา รักเชื้อ เด็กชั้นอนุบาล กำลังตากกล่องนมที่เด็กๆ ช่วยกันล้างสะอาดแล้ว - วสันต์ เตชะวงศ์ธรรม

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนคือระบบการเรียนการสอนที่ค้นหาสมดุลระหว่างความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์และเศรษฐกิจกับวัฒนธรรมประเพณี และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและการเคารพต่อระบบนิเวศของโลก ทศวรรษฯ มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการศึกษาแนวทางใหม่ เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับสังคมที่ยั่งยืนมากขึ้นและเพื่อบูรณาการการพัฒนาที่ยั่งยืนเข้ากับการศึกษาในทุกระดับและในทุกพื้นที่ของชีวิตที่ประกอบด้วยชุมชน ที่ทำงาน และสังคมทั่วไป

ESD ไม่ใช่วิชาที่จะสอนไปพร้อมกับวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ หรือศิลปะ แต่เป็นการปฏิวัติในการศึกษาที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีการสอน อะไร อย่างไร และที่ไหนเสียมากกว่า ไม่ว่าจะเป็นการเรียนภาษาไทยในโรงเรียนมัธยม หรือในคณะกรรมการเงินและบัญชีในมหาวิทยาลัยธุรกิจก็ตาม ครอบคลุมทักษะสำคัญดังนี้

- การเปิดโลกทัศน์ -- สามารถจินตนาการอนาคตได้ดีกว่า พื้นฐานแนวคิดนี้ก็คือ ถ้าเรารู้ว่าเราจะไปที่ไหน เราจะคิดว่าเราจะไปถึงที่นั่นได้อย่างไร
- ความคิดและการทบทวนเชิงวิพากษ์วิจารณ์ -- เรียนรู้ที่จะตั้งคำถามต่อระบบความเชื่อปัจจุบัน และมีสมมติฐานที่เน้นความรู้ มุมมอง และความเห็น ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์จะช่วยให้

Environmental education starts early at Baan Pa-daed School in the northern Phrae province where students are taught to recycle garbage. Here, kindergartener Saranya Rakchua is hanging to dry used milk cartons that she and her classmates have washed. – *Wasant Techawongtham*

Forging a New Education Vision and Direction for a Sustainable ASEAN

Robert Steele
Director of Sustainability Asia

IF WE COULD LOOK INTO A CRYSTAL BALL to see what the future portends for Thailand and the other countries of Southeast Asia, what would we see? Dry and deforested lands? Decimated wildlife populations? Mountains of garbage in landfills? Submerged coastal cities? Cities shrouded in gray haze? Cultural decay? Wars and conflict over dwindling resources?

One wonders.... When we contemplate the global trends currently taking place, is this our future? It seems that a number of people, including the International Panel on Climate Change (IPCC), think it very well might be if we carry on with “business as usual”. But change is in the air. An increasing number of people, groups, companies, and governments around the globe, and here in Southeast Asia, are awakening to this ever likely reality and are beginning to take the necessary steps to change the future that appears in the planet’s crystal ball.

Much about how we do things must change

–from how and what we produce and consume, to our policy and decision-making systems, and even down to our deeply held values and beliefs. The place that most agree is critical to making this change is in education. However, I am not talking about education as we have known it, but a new vision and direction for education ... a vision that stresses new approaches and methodologies, new skills, new emphasis and new outcomes.

Increasingly we are hearing the term “Education for Sustainable Development”, or ESD for short. ESD, as a concept, was first introduced to the world in 2002, coming out of the World Summit on Sustainable Development held in Johannesburg, South Africa. Three years later, in 2005, the United Nations officially launched the Decade of Education for Sustainable Development (DESD) to actualize a new vision and re-orientation of education.

ESD is a system of teaching and learning that seeks to balance human and economic well-being with cultural traditions and a deep understanding

การสำรวจสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติเป็นสิ่งแวดล้อมศึกษาในภาคปฏิบัติอย่างหนึ่ง
Exploration in natural surroundings is environmental education in action.

มนุษย์เรียนรู้ที่จะตรวจสอบโครงสร้างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมบนพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน

- ความคิดอย่างเป็นระบบ—เข้าใจความซับซ้อนและมองหาจุดเชื่อมและผนึกกำลัง เมื่อหาทางแก้ไขปัญหา
- สร้างพันธมิตร—ส่งเสริมการพูดคุยและเจรจาต่อรอง เรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกัน
- มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ—ให้อำนาจด้วยการตัดสินใจที่มีความรับผิดชอบ

สมาชิกอาเซียนทั้งสิบประเทศสนับสนุนอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์ ต่อการศึกษาด้วยวิสัยทัศน์ใหม่ โดยเมื่อธันวาคม 2550 ได้มีการรับรองแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษาอาเซียน (AEEAP) 2008-2012 ในแผนปฏิบัติการนี้ได้สร้างแนวทางพัฒนาสิ่งแวดล้อมศึกษาภายใต้วิสัยทัศน์การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยพัฒนากรอบและกระบวนการความร่วมมือเพื่อเพิ่มความรู้ตระหนักรู้ของสังคมต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเพื่อเร่งการพัฒนาและความก้าวหน้าของสิ่งแวดล้อมศึกษาในฐานะองค์ประกอบของการบูรณาการที่สำคัญเพื่อบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืนในภูมิภาค

จุดเด่นของความร่วมมือในอาเซียนในปัจจุบัน

- กว่าครึ่งของสิบประเทศสมาชิกกำลังดำเนินโครงการ “โรงเรียนองค์กรร่วม” ของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน อินโดนีเซีย มาเลเซีย ประเทศไทย และฟิลิปปินส์เป็นผู้ดำเนินการร่างกรอบแนวทาง รางวัลจูงใจ และเครือข่ายโรงเรียนสีเขียว โรงเรียนยั่งยืน หรือโรงเรียนนิเวศ

● หลายประเทศได้พัฒนาค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาแบบบูรณาการที่บูรณาการมนุษย์เข้ากับนิเวศสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น โครงการ KeKAS ของมาเลเซีย จัดโดยกรมสิ่งแวดล้อมร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ เป็นค่ายสิ่งแวดล้อมระดับชาติที่นักเรียนได้เรียนรู้ผ่านชุดบูรณาการ 7 ประการ เช่น ระบบนิเวศเกษตรอินทรีย์ พื้นที่สูงป่าไม้ แม่น้ำ ชายฝั่ง เมือง และสวนปาล์มน้ำมัน

● มีประเทศที่ร่วมมือกับภาคเอกชนในการส่งเสริมและสนับสนุนสิ่งแวดล้อมศึกษาในระบบโรงเรียนมากขึ้น ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของความรับผิดชอบต่อภาคธุรกิจต่อสังคม หรือซีเอสอาร์ สิงคโปร์เป็นผู้นำด้วยโครงการความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับภาคธุรกิจ (CASP) จนถึงขณะนี้โครงการนี้ได้ดึงดูดอุตสาหกรรม 84 แห่ง และโรงเรียน 148 มาร่วมมือกัน ในโครงการนี้ บริษัทจะมีบทบาทสำคัญในการดึงดูดผู้นำรุ่นใหม่จากสถาบันการศึกษา ริเริ่มโครงการสิ่งแวดล้อม และถ่ายทอดความรู้เชิงเทคนิคผ่านระบบที่ปรึกษา นอกจากนี้ยังทำให้นักเรียนกล้าหาญแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมแนวใหม่ ปลุกฝังความรู้สึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและเป็นเจ้าของสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

● โครงการผู้นำเยาวชนเป็นโครงการสำคัญในอีกหลายประเทศ บรูไน ประเทศไทยและสิงคโปร์กำลังดำเนินโครงการที่สำเร็จอย่างสูง ตัวอย่างเช่น บรูไนได้จัดเวทีประจำปีระดับชาติชื่อ “เยาวชนเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน” และเมื่อมกราคม 2550 ได้เป็นเจ้าภาพจัดเวทีเยาวชนอาเซียน มีเยาวชน 80 คนจากสิบประเทศอาเซียน ร่วมด้วย จีน ญี่ปุ่น และเกาหลี มีเป้าหมายเพื่อฉายภาพประเด็นสิ่งแวดล้อมในระหว่างเยาวชนอาเซียน จากนั้นประเทศไทยเป็นเจ้าภาพเวทีเยาวชนอาเซียนครั้งที่สองเมื่อกรกฎาคมปีนี้ มีผู้เข้าร่วมจากอาเซียนสิบ

and respect for the earth's ecosystem. The Decade aims to promote a new approach to education as a basis for a more sustainable society and to integrate sustainable development into education at all levels and all areas of life including communities, the workplace and society in general.

ESD is not a subject to be taught alongside the sciences, mathematics or the arts, rather it is a revolution in education that will change how, what and where we teach anything, whether it be Thai language in a secondary school, or finance and accounting in a university faculty of business. It revolves around several key skills or attributes:

- Envisioning – being able to imagine a better future. The premise is that if we know where we want to go, we will be better able to work out how to get there.

- Critical thinking and reflection – learning to question our current belief systems and to recognize the assumptions underlying our knowledge, perspective and opinions. Critical thinking skills help people learn to examine economic, environmental, social and cultural structures in the context of sustainable development.

- Systemic thinking – acknowledging complexities and looking for links and synergies when trying to find solutions to problems.

- Building partnerships – promoting dialogue and negotiation, learning to work together.

- Participation in decision-making – empowering people with decision-making responsibility.

The ten countries of ASEAN unanimously support this new vision for education, when in December 2007 they endorsed the ASEAN Environmental Education Action Plan (AEEAP) 2008-2012. The AEEAP 2008-2012 forges a direction for environmental education development within the larger vision of Education for Sustainable Development (ESD) by developing a framework and collaborative process for enhancing public awareness on environmental management for sustainable development and for accelerating the development and advancement of environmental education as a key integrating component for achieving sustainable development in the region.

Highlighting some of the cooperative efforts that are currently take place in ASEAN:

- Over half of the 10 member countries are pursuing some type of integrated “whole school approach” to ESD. Indonesia, Malaysia, Thailand and the Philippines are leading the way in establishing criteria, awards schemes and networks of sustainable, green or eco-schools.

- Several countries have developed integrated environmental education camps that effectively integrated human with environmental ecology. For example, Malaysia's KeKAS is a programme organized by the Department of Environment in collaboration with the Ministry of Education. It is a nation-wide environment camp that has students learn through a series of 7 integrated modules, such as organic farming ecosystem, highland, forest, river and coastal ecosystems, urban and oil palm ecosystems.

- Increasingly, more countries are actively engaging the private sector in promoting and supporting environmental education in the formal school system as part of their corporate social responsibility (CSR). Singapore is the leader in this regards with their Corporate and School Partnership Programme (CASP). This programme has attracted 84 industry partners and 148 schools so far. In CASP, companies play an active role in grooming young leaders from educational institutions, initiate environmental programmes and transfer their technical knowledge through a mentoring system. In addition, it also encourages students to be innovative in finding solutions on environmental issues and to cultivate a sense of responsibility and ownership towards the environment.

- Youth Leadership is another key focus area for many of the countries, with Brunei, Thailand and Singapore running highly successful programmes and events. For example, Brunei organises an annual ‘Youth for a sustainable environment’ forum at the national level and, in January of 2007, hosted the ASEAN Youth Forum which was attended by 80 youth participants from each of the ten ASEAN countries, plus China, Japan and Korea, with the aim to highlight environmental issues and cooperative programmes in order to foster awareness on the environmental issues amongst the youth in ASEAN. Thailand then hosted the second ASEAN Youth forum in July of this year, which was attended by participants from the 10 ASEAN countries plus youth from the Plus 3 partner countries of China, Japan and Korea. The key output of this year's forum was the creation of an ASEAN Youth State of the Environment Report, with a focus on youth perceptions and actions on climate change.

FINDING A COMMON VOICE AND WORKING TOGETHER for real tangible outcomes has always been the biggest challenge in our region. ASEAN has easily found words to cooperate on, but action has, more often than not, been slow to follow. For

ประเทศ ร่วมด้วยจีน ญี่ปุ่นและเกาหลี ผลลัพธ์ที่สำคัญของเวทีปีนี้คือ รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมเยาวชนอาเซียนที่มุ่งเน้นเรื่อง การรับรู้และการปฏิบัติการณ์ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของเยาวชน

การแสดงผลออกเป็นเสียงเดียวกันและการทำงานร่วมกันเพื่อผลลัพธ์ที่จับต้องได้มักเป็นความท้าทายที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาคนี้ อาเซียนได้พบความร่วมมือทาง “คำพูด” แต่ยังไม่ปฏิบัติอย่างจริงจังด้วยเหตุนี้ เมื่อกรกฎาคม 2551 กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมจึงได้เป็นเจ้าภาพการประชุมเพื่อทำแผนปฏิบัติการขึ้นที่อุทยานสิ่งแวดล้อมนานาชาติสิรินธร ที่อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เพื่อกระตุ้นความร่วมมือนำแผนปฏิบัติการเชิงกลยุทธ์ในแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษาอาเซียน 2008-2012 ที่เพิ่งเปิดตัวใหม่ไปสู่การปฏิบัติ โดยมีกลุ่มสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา และการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับชาติ จากกระทรวงสิ่งแวดล้อมและกระทรวงศึกษาจำนวน 20 กลุ่มจากอาเซียนสิบประเทศ และตัวแทนจากจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี และองค์กรนานาชาติอื่นๆ เช่น องค์กรสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP) องค์กรศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) สถาบันกลยุทธ์สิ่งแวดล้อม (IGES) และอื่นๆ

ในระหว่างการประชุมปฏิบัติการ 3 วันตัวแทนของประเทศต่างๆได้ร่วมได้ทำแผนปฏิบัติการเชิงกลยุทธ์ที่ระบุไว้ในแผน AEEAP 2008-2012 โดยนำมาจัดอันดับความสำคัญ 5 อันดับ และหาประเทศที่จะเป็นผู้นำหรือแชมป์ขึ้นมาแผนไปปฏิบัติ แผนปฏิบัติการเชิงกลยุทธ์ 5 ประการได้แก่

- องค์กรที่จัดเทศกาลภาพยนตร์การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนครั้งแรก
- การพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนสีเขียว/ยั่งยืน/นิเวศน์ และกรอบรางวัล
- การก่อตั้งโครงการเยาวชนอาเซียนที่กำลังดำเนินอยู่
- การก่อตั้งโครงการผู้นำอาเซียน ตามหัวเรื่องต่างๆ
- การส่งเสริมฐานข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาอาเซียน

ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศกำลังกลาโหมเข้ามาอย่างรวดเร็ว พร้อมกับผลพวงต่างๆ ทั้งในระดับโลกและระดับภูมิภาคอาเซียน จึงเป็นเรื่องเร่งด่วนมากที่เราต้องเปลี่ยนวิถีการดำเนินงานของเรา การศึกษาคือปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนี้ ความร่วมมือกันของสิบประเทศสมาชิกอาเซียนเพื่อปฏิรูปและกำหนดแนวทางใหม่ด้านการศึกษาผ่านการศึกษเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจะนำให้ความเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงเกิดขึ้นได้...มันทำให้ผมมีความรู้สึกดีต่ออนาคตใหม่ที่จะเกิดขึ้นในลูกแก้วส่องอนาคตของเรา

Sustainability Asia เป็นบริษัทที่ปรึกษาเอกชนที่ตั้งฐานในกรุงเทพมหานคร ที่ดำเนินงานกับรัฐบาลอาเซียน องค์กรพัฒนาเอกชน บริษัทเอกชนและกลุ่มอื่นๆ เพื่อผลักดันความยั่งยืนในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ■

this reason, in July 2008, Thailand's Department of Environmental Quality Promotion (DEQP) hosted the first AEEAP Implementation Workshop, held at the Sirindhorn International Environment Park (SIEP) in Cha-am, Phetchaburi province, to catalyze cooperative action in putting into action the recommended strategic actions of the newly launched AEEAP 2008-2012. It was attended by 20 national EE and ESD focal points from the Ministries of Environment and Education respectively from each of ten countries of ASEAN, plus representatives from the ASEAN Plus-3 partners (China, Japan and the Republic of Korea) and other international organizations such as UNEP, UNESCO, IGES, among others.

During the three-day workshop the country representatives came together to identify and map out a collective plan for implementation for five priority strategic actions that were outlined in the AEEAP 2008-2012. Including in this mapping process was a requirement for “champion” countries and/or organizations to step forward to take responsibility for implementing the plans. The five strategic actions that emerged are:

- Organisation of the first ASEAN ESD Film Festival;
- Development of an ASEAN Green / Sustainable / Eco-school Network and Awards Scheme;
- Establishment of an ongoing ASEAN Youth Program;
- Establishment of an ASEAN Leadership Program based on different thematic topics;
- Promotion of ASEAN Environmental Education Information Database (AEEID).

With the rapid onslaught of climate change, and its impending consequences globally and regionally for the countries of ASEAN, it is with great urgency that the way we do things currently must change. Education is the key factor in making this change. With the cooperative efforts of all the 10 member countries of ASEAN to reform and reorient education towards Education for Sustainable Development, real change can be accomplished. I feel optimistic about the new future appearing in our crystal ball.

Sustainability Asia is a private consulting firm based in Bangkok, Thailand, that works with Asian governments, NGOs, private sector companies and other groups to advance sustainability in the Asia-Pacific region. ■

‘หัวใจอยู่ที่
วิถีชีวิตชุมชน’
‘Community
way of life
is the key’

เด็กกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในป่าทุ่งใหญ่นเรศวรยังคงสัญจรระยะไกล-ไกลด้วยการเดินเท้า
- แม้นวาด กุญชร ณ อยุธยา

Karen children in Thung Yai Naresuan forest still travel on foot.
- Maenwad Kumjara na Ayutta

ประสบการณ์ในการเข้าไปสร้าง
โรงเรียนในพื้นที่ป่าเขาลำเนาไพรอัน
ทุรกันดารมากกว่า 30 โรงเรียนทั่ว
ประเทศ สอนให้วิถี ติမ်พลบุณ
เลขาธิการมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็ก
และเยาวชน พุ้บุกเบิกหลักสูตรชุมชน
บนเส้นทางวิบากมายาวนานนับสิบปี
รู้ว่า หัวใจสำคัญไม่ได้อยู่ที่โรงเรียน
อาคาร หรือหลักสูตรการศึกษาจาก
รัฐ แต่อยู่ที่การเรียนรู้เพื่อคงวิถี
ชีวิตชุมชนเป็นหลัก

“ผมตั้งใจไว้ให้กับตัวเองว่า โรงเรียนไม่ควรจะเป็นแค่ที่ตั้ง
สถานศึกษาอย่างเดียว มันควรจะมีอย่างอื่นประกอบด้วย ผมเข้าไปดู
เว็บของกระทรวงมหาดไทย เพื่อดูข้อมูล 30 หมู่บ้านที่ยากจนที่สุดใน
ประเทศ แล้วใช้เวลา 1 ปี เข้าไปฝังตัวอยู่ในหมู่บ้านเหล่านั้น ไป
กิน ไปนอนอยู่กับชาวบ้าน ใช้ชีวิตเหมือนชาวบ้าน คำตอบที่ผมได้รับ
เด็กคือองค์ประกอบสุดท้าย สิ่งที่อยู่เหนือเด็กก็คือผู้ปกครองและ

ชุมชน และจะอย่างไรให้พ่อแม่ของเด็กเห็นว่าการศึกษาเป็น
หน้าที่ของพ่อแม่ ไม่ใช่หน้าที่ของรัฐ”

หลังจากได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนชนบทที่ห่างไกลมาอย่างลึก
ซึ้ง วิถีเลือกหมู่บ้านอาไฮ ต.เทอดไทย อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย ที่
อยู่ติดชายแดนพม่าเป็นพื้นที่ทดลองในการสร้างหลักสูตรชุมชนใน
ระดับประถมขึ้น โดยหลักสูตรชุมชนหลักสูตรนี้ มีเป้าหมาย คือ การ
เรียนการศึกษาของเด็กต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่
ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิต อาชีพ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และต้องรักษาอัตลักษณ์ของ
ความเป็นชนเผ่าอาชชองตนไว้ ข้อสำคัญคือชุมชนต้องเป็นผู้ที่ช่วย
กันออกแบบหลักสูตรชุดนี้ขึ้นมาด้วยตัวเอง

“ในชุมชนมีอยู่ประมาณ 70 ครัวเรือน ชาวบ้านเข้ามามีส่วน
ร่วมตั้งแต่การวางแผนที่หมู่บ้าน ร่วมกันสร้างอาคาร คัดเลือกครูภูมิ
ปัญญาท้องถิ่นที่เป็นผู้เชี่ยวชาญแต่ละสายงาน เช่น เป็นผู้เชี่ยวชาญ
ด้านการปลูกข้าว, ด้านการเลี้ยงม้า หรือด้านงานจักรสาน คัดเลือก
ได้มาทั้งหมด 21 คน 21 สาขา ผมไปเจรจากับแฉกรให้สีกออกมา
สอนวิชาคณิตศาสตร์ วิชาภาษาไทย แบ่งการเรียนของเด็กออกเป็น
2 ช่วง ช่วงครึ่งวันแรกเรียนวิชาที่เป็นวิชาการ อีกครึ่งวันเรียนวิชา ที่
เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านหมุนเวียนกันไป อาทิตย์นี้อาจจะเรียนวิชา
จักรสาน อาทิตย์ต่อไปเรียนวิชาเลี้ยงม้า กับครูผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน
จริงๆ เป็นคนที่เก่งเรื่องนั้นๆ ที่สุดในหมู่บ้าน ผลที่ได้คือเด็กที่มีทั้ง
ความรู้ทางวิชาการและก็มีผู้เชี่ยวชาญภูมิปัญญาในด้านภูมิปัญญา
ท้องถิ่นด้วย”

อาคารเรียนที่สำเร็จแล้วจากริ้วแรงของชุมชนบ้านอาไฮและทีมงานผู้สร้างโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล
- ภาพเอื้อเฟื้อโดยมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน
Ahai villagers stand before a school building which they helped build.
- Photo courtesy of Children and Youth Development Promotion Foundation

He has helped set up more than 30 schools in remote, forested areas throughout the country and, over the past decades, has been a pioneer in drawing up “community curricula”. Withit Toemphonbun, secretary-general of the Children and Youth Development Promotion Foundation, has learned that the key to success is not school buildings or state-drafted curriculum but a learning process aiming at maintaining community way of life.

วิทิต เต็มผลบุญ Withit Toemphonbun

“I had a hypothesis that school should not be just a place for study alone; there should be other elements as well. I looked in the Interior Ministry’s website to get information on 30 villages listed as the poorest in the country. After that I spent a whole year immersing myself in those villages. I slept and ate with the villagers. I spent my life the same way they did. I have learned that children are the last of the components, coming after the parents and communities. It is important for the parents to see that their children’s education is their duty, not the state’s,” he said.

After studying the way of life of rural communities, Withit picked Ahai village in Tambon Thoed Thai of Mae Fa Luang district of the northern Chiang Rai province near the Burmese border for an experiment on drawing up a community curriculum for primary education. The objective was that the children’s education must go along well with the local way of life, encompassing occupations, culture, wisdom, natural resources and the environment. The aim was to preserve the identity of the Akha tribe. Most importantly, local people were themselves to help design the curriculum.

“There were about 70 households in the community. The villagers participated in drawing a map of the village and building a school. They helped select local teachers with expertise in different fields such as rice planting, horse raising and wickerwork-making,” Withit said.

“Twenty one people were picked to teach 21 different subjects. I asked novices to teach mathematics and Thai language. There were two periods of classes. The first half of the day was for technical subjects. The other half was for subjects on various branches of local knowledge which were alternately taught. For example, wickerwork-making was taught in one week and horse raising the other. These subjects were taught by specialists in the subjects. As a result, the children gained both technical and local knowledge.”

With the curriculum drawn up, teaching began. Six months passed and the villagers were satisfied as the children enjoyed their learning. Withit then advised the children to wear tribal outfit as school uniforms instead of the regular ones which they must pay for. For this reason, Withit believed, he was accused by some disgruntled local officials of being a “separatist.”

The accusation forced him to flee the village in haste and the experiment on a community curriculum collapsed.

“I learned a lesson that we would not be able to do anything by ourselves without relying on the

วัฒนธรรมชนเผ่าที่บ้านอาไฮ ได้รับการนำมาปรับเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อเด็กในชุมชน ได้เรียนรู้ด้วย - เอื้อเฟื้อภาพโดยมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน
Indigenous culture thrives at the Karen village of Ahai and is integrated into the community curriculum. - Photo courtesy of Children and Youth Development Promotion

เมื่อหลักสูตรคลอดออกมาและเปิดทำการสอนได้ 6 เดือน ทุกอย่างเริ่มเข้ารูปเข้ารอย ชาวบ้านพอใจ เด็กๆ กำลังเรียนรู้วิชาการแขนงต่างๆ ตามหลักสูตรด้วยความสนุกสนาน วิทิตแนะนำให้เด็กๆ ถอดเครื่องแบบนักเรียนที่ต้องซื้อหามาเป็นใส่ชุดชนเผ่าไปเรียนหนังสือแทน กรณีนี้เองที่วิทิตคิดว่า เป็นสาเหตุทำให้เขาถูกตั้งข้อหาอย่างไม่เป็นทางการว่า “ผู้แบ่งแยกดินแดน”

วิทิตต้องหลบหนีออกจากพื้นที่อย่างฉุกเฉิน และโครงการทดลองหลักสูตรชุมชนที่บ้านอาไฮไปไม่ถึงฝัน

“เราได้บทเรียนที่เราทำอะไรกันเองโดยไม่อิงกับรัฐ ไม่อิงกับหน่วยงานราชการในพื้นที่ เมื่อรัฐไม่ยอมรับ ไม่เอาด้วย มันก็จบ”

หลังจากได้รับบทเรียนเรื่องหลักสูตรชุมชนที่บ้านอาไฮ วิทิตเริ่มใหม่อีกครั้งกับหลักสูตรชุมชนที่บ้านไล่โว่ อ.สังขละ จ.กาญจนบุรี เขาให้เหตุผลว่าชุมชนบ้านไล่โว่เป็นพื้นที่พิเศษทางวัฒนธรรมที่อยู่ในป่าหุบเขาใหญ่เรศรว อันเป็นพื้นที่มรดกโลก ดังนั้นหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่อยู่ในพื้นที่ป่าหุบเขาเรศรวก็ถือว่าเป็นมรดกโลกด้วย ดังนั้นการเรียนของเด็กๆ จึงควรเป็นหลักสูตรชุมชนที่ออกแบบมาสำหรับเด็กในป่าหุบเขาโดยเฉพาะ โดยยึดหลักการเดิมคือการเรียนการสอนต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของกะเหรี่ยงที่อาศัยที่ป่าหุบเขาใหญ่ฯ มาช้านาน

“เด็กเข้าเรียนในโรงเรียนที่วัดคุณค่าของคนด้วยระบบเงินทุน ใช้เงินเป็นตัวตั้ง เรียนจบมาเพื่อทำงานรับใช้นายทุน ดังนั้น พอเข้าโรงเรียนเขาจะกลายเป็นคนจนทันที ผมถามว่าพวกเขาอยากจนหรือถ้าถนนตัดขาดคนในหมู่บ้านจะอดตายไหม คำตอบของชาวกะเหรี่ยงคือ ไม่ เพราะเรามีข้าว มีอาหารจากป่าที่อุดมสมบูรณ์ แต่ระบบสังคมเมืองจะทำให้ทัศนคติและวิถีชีวิตของเด็กเปลี่ยนไปในทันที เด็กอยากได้อะไรก็เหมือนคนอื่นๆ ทำข้าวไร่ไม่เป็น วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของกะเหรี่ยงไม่มีคนสืบสาน ต่อไปเด็กจะใช้ชีวิตในป่าไม่เป็น และในอนาคตกะเหรี่ยงจะหมดไปแน่นอน”

หลังจากพูดคุยและคิดเห็นตรงกัน สิ่งทีวิทิตร่วมกันทำกับชุมชนคือ การออกแบบหลักสูตรชุมชนขึ้น โดยการนำหลักสูตรของรัฐมาประมวลรวมกับหลักสูตรชุมชนที่จัดทำขึ้นตามเกณฑ์มาตรฐานของรัฐ

ในครั้งนี้นอกจากการทำงานร่วมกันกับชาวบ้านทั้ง 6 หมู่บ้านในตำบล ยังมีการประสานงานกับ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) โรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการในพื้นที่ เพื่อร่วมกันปรับหลักสูตรชุมชนให้เข้ากับหลักสูตรของรัฐ ซึ่งหลักสูตรที่ออกแบบมาการเรียนการสอนทุกแขนงวิชาสามารถประเมินผลได้อย่างเป็นระบบตามหลักสูตรการประเมินผลของกระทรวงศึกษาธิการ แต่ยังคงหัวใจสำคัญของหลักสูตรที่มีวิถีชีวิตของชุมชนเป็นศูนย์กลาง นั่นคือเด็กฯ จะได้เรียนรู้ถึงที่มา รากเหง้า สายสกุล ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการปลูกฝังจิตสำนึกให้เด็กรักชุมชน รักบ้านเกิด การเรียนรู้ที่ได้จากการเดินทาง หรือวิถีชีวิตและสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัว รวมถึงการสร้างเด็กให้กลับมามีชีวิตและพัฒนาชุมชนของตนเอง

อย่างไรก็ตามแม้ออกแบบหลักสูตรชุมชนมาจนแล้วเสร็จ ปัจจุบันยังไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นหลักสูตรในระบบการศึกษาของรัฐ

“หลักสูตรชุมชนที่ออกแบบโดยชุมชนทั้งหมดคงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หากรัฐยังไม่ปลดปล่อยด้านการศึกษากับเด็กฯ ที่มีชีวิตอยู่ในพื้นที่เฉพาะ หรือมีวัฒนธรรมพิเศษ ให้เด็กได้รับการศึกษาเรียนรู้ และมีทักษะในการสืบสานวิถีชีวิตได้ตามรูปแบบที่พวกเขาควรเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กฯ ที่พึ่งพึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ต่อไปพวกเขาเหล่านี้จะเติบโตขึ้นมาเป็นผู้รักษาฐานทรัพยากรของประเทศ และเป็นผู้สืบสานวิถีชีวิตในธรรมชาติ และภูมิปัญญาดั้งเดิมที่นับวันจะเลือนหายไป”

วิทิตคิดว่าสัดส่วนของการศึกษาในระบบที่ปัจจุบันถึงแม้จะสอดแทรกเรื่องท้องถิ่นศึกษาไว้ 30% ของหลักสูตร แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้เด็กฯ เหล่านี้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางกระแสวัตถุนิยมที่คอยจะจุดดิ่งให้พวกเขาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปสู่ความไม่ยั่งยืนอย่างแน่นอน

สำหรับ “สิ่งแวดล้อมศึกษา” ในความหมายของวิทิต คือ ทำอย่างไรให้เด็กฯ เหล่านี้มีความสามารถที่จะรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมเอาไว้ให้ได้มากที่สุดนั่นเอง ■

จินตหรา เตะชัททักขิณพัตน์ “ให้ผู้ใหญ่เป็นแม่แบบ แล้วเด็กจะทำตาม”

ในความเห็นของ ครูจินตหรา เตะชัททักขิณพัตน์ ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ มูลนิธิสถาบันแสงสว่าง (มูลนิธิสอนเด็กพิเศษ) สิ่งแวดล้อมศึกษาคือการร่วมกันหาแนวทางสร้างความตระหนักให้เกิดความห่วงใย เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศวิทยา และการอนุรักษ์ทรัพยากรต่างๆ ทั้งในสังคมเมืองและสังคมชนบท

บ้านดินเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ทีมงานใช้เพื่อรวบรวมความรู้สึกร่วมของชุมชนในพื้นที่ ซึ่งหลังจากสำเร็จจะกลายเป็นอาคารเรียนหรือเป็นศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมชนเผ่าในพื้นที่

– เพื่อเทือกเขาโดยมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน
Construction of buildings made of clay is a way of involving locals in devising their own curriculum. Once finished, these buildings will serve as classrooms or learning centers.
– Photo courtesy of Children and Youth Development Promotion

government or local government agencies. When what we did was unacceptable to the state, everything was over,” he said.

Following the failure at Ahai village, Withit started anew with Laiwo village in Sangkhla district of Kanchanaburi. He said Laiwo village has a special cultural feature in the Thung Yai Naresuan forest, which is part of a World Heritage site. Therefore, all Karen villages in the area are regarded part of the world heritage. So, a community curriculum should be designed specially for children there. That is to say, their learning must be in harmony with the way of life of the Karen people who have long lived in the Thung Yai Naresuan forest.

“Children learn in school in the capitalist system to judge human value in monetary terms. They study to serve the capitalists. Once they enter the school system, they are presumed poor.

“But are they really poor? If there were no road, would the Karen people starve to death? The answer is no. They have rice. They have food from the rich forests. But the urban culture will change the children’s attitudes and worldview. They will want stuffs like what others have. They will no longer know how to grow rice. The Karen way of life and knowledge will not be passed on to next generations. The children will no longer know how to make their living in a forest. And they soon will have no future,” Withit said.

Having reached an understanding with the villagers, Withit and the villagers drew up a community curriculum that integrated that of the state to meet the state’s educational standard.

Withit worked with the people of six villages as well as coordinated with the local administra-

tion organization and schools under the Education Ministry in the area to adjust the community curriculum to meet state requirements. All subjects are assessed up to the Education Ministry’s standard while the community way of life remains the heart of curriculum. The children will learn about their ethnic origin and local knowledge to develop a sense of belonging so that they will, upon completing school, help develop their own communities.

Much to his dismay, however, the new curriculum has not been recognized and integrated into the state’s educational system.

“Community curricula designed by local communities will never be realized as long as the government refuses to let go of its grip on education for children in special cultural areas and allows them to learn and gain experience to lead their own way of life. Children who live in an area rich with natural resources should be groomed to protect the country’s resources, to live with nature, and to conserve local knowledge,” he said.

Withit believes the 30-percent local content in the current state curriculum is not enough to enable children to lead a life amidst the temptations of materialism that pulls them away from a sustainable way of life.

To Withit, environmental education must address the ways and means by which children are able to maintain as much as possible their traditional way of life. ■

Jintara Techathakkinphan

‘Adults are models for children’

FOR JINTARA TECHATHAKKHINPHAN, assistant director for technical affairs of the Foundation of the Saeng Sawang Institute (a foundation for special children), environmental education is an effort to explore ways of creating awareness of the values of the environment, eco-system, and conservation of various resources both in urban and rural communities.

She said love for the environment should not be instilled only in children but also adults. Therefore, teachers, employees, and parents are brought in to take part in every activity of the foundation so that children can learn, having adults as their models.

การปลูกป่าเป็นกิจกรรมหนึ่งของมูลนิธิแสงสว่าง - เอื้อเฟื้อภาพโดยมูลนิธิแสงสว่าง
Reforestation is one of activities of the Saeng Sawang Foundation. - Photo courtesy of Saeng Sawang Foundation

จินตหรา เตชะทักษิณพันธุ์
Jintara Techathakkinphan

ทั้งนี้การปลูกฝังค่านิยมรักสิ่งแวดล้อมไม่ควรทำเฉพาะกับตัวเด็กเท่านั้น แต่ต้องครอบคลุมถึงผู้ใหญ่ด้วย ดังนั้นทุกครั้งที่มีการกิจกรรม มูลนิธิฯ จะดึงครู พนักงาน และผู้ปกครองมามีส่วนร่วม เพื่อที่เด็กจะเกิดการเรียนรู้โดยมีผู้ใหญ่เป็นต้นแบบที่ดี

ตัวอย่างของการนำสิ่งแวดล้อมศึกษาเข้ามาใช้ประกอบกับการเรียนการสอน เช่น รมรณรงค์ให้พนักงานในมูลนิธิฯ และนักเรียนร่วมกันประหยัดพลังงานด้วยการปิดไฟ ปิดพัดลมในห้องเรียน เมื่อถึงเวลาลงไปรับประทานอาหารกลางวันชนิดที่ “ทำบ่อยๆ จนเด็กจะเกิดการรับรู้และทำเองเป็นกิจวัตร” จัดกิจกรรมให้เด็กๆ ปลูกต้นไม้ และช่วยกันเก็บใบไม้ร่วง รวมทั้งนำเศษผักจากการปรุงอาหารกลางวันของโรงเรียนมาทำปุ๋ยเพื่อใช้ในโรงเรียน, จัดสัมมนาพนักงานโดยไปสร้างฝายและทำโป่งเทียมที่ห้วยขาแข้งในเดือนธันวาคม 2550 และได้จัดบอร์ดนำเสนอกิจกรรม เพื่อให้ผู้ปกครองและนักเรียนได้รับทราบกิจกรรมดังกล่าว, สนับสนุนให้พนักงานมูลนิธิฯ ตั้งกลุ่มเพื่อนผู้พิทักษ์ป่า เพื่อจัดหาอุปกรณ์เครื่องใช้ที่จำเป็น มอบให้เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าห้วยขาแข้ง เพื่อสนับสนุนการทำงานในด้านการดูแลรักษาป่าไม้ของประเทศไทยให้คงความอุดมสมบูรณ์สืบไป

ที่ผ่านมาพนักงานของมูลนิธิฯ ได้ร่วมกิจกรรมเดินป่าหลายครั้ง เช่น ปี 2542, 2549 และ 2551 ซึ่งในปี 2551 นั้น นอกเหนือจากการเรียนรู้ระบบนิเวศวิทยาของป่า การพึ่งพากันของธรรมชาติแล้ว พนักงานยังได้ร่วมทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อป่าด้วยความตั้งใจ ร่วมมือร่วมใจกันเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ

“อยากเห็นความตระหนักในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและการใช้ทรัพยากรต่างๆ อย่างรู้คุณค่าในสังคมและชุมชนต่างๆ ทั้งสังคมเมืองและชนบททั่วประเทศ โดยควรมีหลักสูตรที่ปลูกฝังเด็กและเยาวชนให้รู้จักอนุรักษ์พลังงานและทรัพยากรต่างๆ ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมได้ โดยจัดเนื้อหาให้เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้ในแต่ละช่วงวัย” ครูจินตหรากล่าวทิ้งท้าย ■

Environmental education has been integrated in regular learning and teaching. For example, a campaign was launched for foundation staff and children to take part in saving energy by turning off lights and fans in classrooms during lunch break. “Repetition of this practice leads to children’s awareness and it becomes their routine,” she said.

Children were also taught to plant trees, gather loose tree leaves and left-over vegetables to make fertilizer. Foundation workers were taken on a working trip to build a dyke and an artificial salt deposit at Huay Kha Khaeng wildlife sanctuary in December 2007. Photo exhibition of the activities was organized for parents and children to see. A Friend of the Forest Defenders group was set up by foundation staff to acquire necessary equipment for officials of the wildlife sanctuary in their forest protection work.

Employees of the foundation had gone on several forest trekking trips. This year, in addition to learning the forest’s eco-system and co-existence of living things in nature, they carried out several activities to create awareness of importance of forests and natural resources.

“I want to see awareness of importance of co-existence in nature and proper use of valuable resources in societies and communities, in both urban and rural areas, throughout the country. There should be a curriculum to make children and youths know how to conserve energy and various resources. Its contents should be organized such that it is appropriate for children of each age group,” Jintara said. ■

รายการ สิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ยุคทองที่ยังไม่หวนกลับมา

คณินจ้อ

Green TV Programming The Bygone Golden Days

Couch Potato

เห็นด้วยไหมว่ารายการสิ่งแวดล้อมดีๆ เพียงครั้งเดียวมีค่าเท่ากับการพาผู้ชมเข้าค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาได้นับพันนับหมื่นคน ทั้งกระตุกใจ กระตุ้นจิตสำนึกคนดูได้ดีกว่าการดูข่าวพายุกระหน่ำ น้ำท่วมใหญ่ แผ่นดินไหวครั้งประวัติศาสตร์ที่มีให้เห็นซ้ำๆ ทุกวัน วันละหลายครั้งเสียอีก...และแน่นอนย่อมดีกว่าข่าวผู้บริหารบริษัทยักษ์ใหญ่ยื่นหน้าบานปลุกต้นไม้ต้นกระจิวหลิวภายใต้โครงการรับผิดชอบต่อสังคม ที่เรียกเก็บว่า ซีเอสอาร์

ใครๆ ก็ฝากความหวังไว้ที่สื่อ...โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อที่ทรงอิทธิพลที่สุด ในฐานะสื่อที่คนไทยดูถึงร้อยละ 90 รองลงมาคือสื่อวิทยุ ร้อยละ 36 และหนังสือพิมพ์ร้อยละ 21

ในยุคที่ทั่วโลกต่างยอมรับว่าภาวะสิ่งแวดล้อมได้ก้าวเข้าสู่ยุควิกฤต ในยุคที่มีการพูดกันหนาหูเรื่องปฏิรูปสื่อ ประกอบกับมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในการโทรทัศน์บ้านเรา นั่นคือไอทีวีผันตัวไปเป็นที่วิสาธารณะภายใต้ชื่อทีวีไทย ซึ่งได้รับเงินสนับสนุนก้อนโตจากภาษีเหล้าและบุหรี่ ส่วนโทรทัศน์ช่อง 11 ปรับโฉมเป็นโทรทัศน์แห่งชาติเรียกสั้นๆ ว่าเอ็นบีที ทำให้ขาประจำด้านสิ่งแวดล้อมอย่างฉันทน์ แอบหวังอย่างคนมองโลกในแง่ดีไม่ได้ว่า จะมีรายการสิ่งแวดล้อมเชิงลึกแบบถึงกันให้ดูกันบ้าง

จะว่าไป มิใช่ที่บ้านเราไม่เคยมีรายการสิ่งแวดล้อมดีๆ ให้ดูเป็นตัวอย่างมาก่อน หากย้อนกลับไปเมื่อยี่สิบปีก่อน ถือได้ว่าเป็น “ยุคทอง” ของข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมเลยทีเดียว

ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าในช่วงปี 2530-2540 เป็นทศวรรษทองของบริษัทแปซิฟิก อินเตอร์คอมมิวนิเคชั่นส์ จำกัด ภายใต้การกุมบังเหียนของดร.สมเกียรติ อ่อนวิมล ผู้ซึ่ง “บุกเบิก” รายการสารคดีและรายการสิ่งแวดล้อมที่ยังมีคนกล่าวถึงในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นรายการ “โลกกลับสี” ที่มีสารคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตหลายเรื่อง เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา น้ำ และ ทะเลไทย หรือรายการสิ่งแวดล้อมที่ชื่อ “ทุ่งหญ้าป่าใหญ่” และรายการ “เผชิญหน้าสถานการณ์สิ่งแวดล้อม”

ทั้งนี้เป็นเพราะนอกจากอุดมการณ์ของผู้จัดทำรายการ ยังมีแรงหนุนจากกระแสสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ดังที่เกื้อเมธา ฤกษ์พรพิพัฒน์เขียนไว้ใน “บทบาทของภาคสื่อมวลชนกับการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา” ว่า ในช่วงปี 2530 เป็นยุคที่เกิดเหตุการณ์อย่างชิงทรัพย์และหายนภัยทางธรรมชาติมากมาย เช่น การคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนน้ำโจน การเผาโรงงานแทนทาลัมที่จังหวัดภูเก็ตเพื่อคัดค้านโครงการ การคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งกรุงและเขื่อนปากมูล ดินถล่มและอุทกภัยที่อำเภอกะทูนและอำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช พายุไต้ฝุ่นเกย์ที่จังหวัดชุมพร สิ่งเหล่านี้เป็นมูลเหตุให้รัฐบาลประกาศให้ปี 2532-2534 เป็นปีแห่งการ

(จากเพิ่มภาพ) นักข่าวไอทีวีสัมภาษณ์เด็กชาวเกาะเขียวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ก่อนที่จะพาขึ้นเฮลิคอปเตอร์เพื่อดูป่าที่ตัวเองอาศัยอยู่ในโอกาสวันเด็ก - แม้นวาด ฤกษ์พร ณ ออยุธยา

พิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเป็นตัวกระตุ้นให้การผลิตรายการสารคดีสิ่งแวดล้อมในสื่อโทรทัศน์พลอยคึกคักตามไปด้วย

เมื่อยุคทองของแปซิฟิกผ่านไป บุคลากรเก่าๆ หันมาตั้งบริษัทใหม่โดยยังไม่ละทิ้งแนวทางเดิม ที่เห็นได้ชัดคือบริษัทป่าใหญ่ ครีเอชั่น จำกัด ที่ได้นำแนวคิดของรายการ “ทุ่งหญ้าป่าใหญ่” มาผลิตขึ้นอีกครั้ง โดยเปลี่ยนชื่อรายการเป็น “ทุ่งแสงตะวัน” รายการสารคดีโดยใช้เด็กๆ เป็นสื่อกลางในการเดินเรื่อง โดยเฉพาะเด็กชนบทที่มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ที่สร้างแรงบันดาลใจให้คนดูทุกเพศทุกวัยต่อความใสซื่อ น่าเอ็นดูและช่างคิดช่างทำของเด็กๆ มานักต่อนัก จนทำให้เป็นจุดแข็งที่ทำให้ยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ส่วนรายการ “เผชิญหน้าสภาวะแวดล้อม” ที่เริ่มออกอากาศครั้งแรกเมื่อเดือนมกราคม 2536 และยุติลงในปี 2540 ก็เปลี่ยนไปใช้ชื่อใหม่ “โลกสิ่งแวดล้อม” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไอทีวี แต่ในที่สุดก็ต้องปิดตัวลงก่อนการปิดตัวของไอทีวีเสียอีก

เมื่อสิบปีที่แล้วประพิม คล้ายสุบรรณ ได้สรุปไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง ระบบอุปถัมภ์กับวิชาชีพนิยมของผู้ผลิตรายการสารคดีสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ว่า 1) ระบบอุปถัมภ์มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานตาม

หน้า 65: (จากซ้าย) นิรมล เมธิสุวกุล, กิตติ สิงหปัด และสมเกียรติ อ่อนวิมล อดีตขุนพลแปซิฟิก ในงานเปิดตัวหนังสือ “ประเด็นข่าวร้อน เมืองหลังข่าวลึกลับ” ของกิตติ สิงหปัด เมื่อปี 2549 ภาพจาก <http://allaboutkanok.allaboutsom.com/>
Page 65: Three former colleagues at Pacific Intercommunications Company, a pioneer in environmental news reporting, met in a program hosted by Kitti Singhapad in 2006. From left, Niramol Methisuwakul, Kitti, Dr. Somkiat Onwimol.

(File photo) An iTV reporter interviews Karen children in Thung Yai Naresuan Wildlife Sanctuary on a Children's Day before taking them on a helicopter ride to see the forest they live in. – *Maenwad Kunjara na Ayuttaya*

WOULD YOU AGREE THAT A GOOD GREEN TELEVISION PROGRAM does a better job than having thousands of people on an environmental study trip? It could raise the heartbeat and inspire much more than news scoops about severe storms, devastating floods and historic earthquakes that we often see on TV. Indeed, it strikes the right chord than the scene of a CEO beaming while planting a tiny tree under the so-called corporate social responsibility or CSR project.

We all have high hopes with the media, particularly television, which is the most powerful outlet that commands 90% of the viewers while only 36% listen to radio and 21% read newspapers.

With people the world over being aware of the environmental crisis that we are in and increasing talks locally about media reform – the former iTV turned into a public broadcasting service (Thai PBS) and the formerly dull Channel 11 into a spanking new National Broadcasting Service of Thailand (NBT), I have become secretly optimistic that we would have in-depth environmental reporting on TV.

Good environmental programming had happened once before some two decades ago which was considered the golden age of environmental news reporting.

The years 1987 to 1997 were the golden years for Pacific Intercommunications Co., Ltd. with Somkiat Onwimon at the helm. He pioneered documentary and environmental news programs including *Loak Salab See* (The Colorful World) focusing on the ties between the environment and the Thai way of life such as the Chao Phraya river and the Thai seas. Other big hits included *Thung Ya Pa Yai* (Grass Meadows and Grand Forests) and *Phachoen Na Sathanagaan Singwaedlom* (Facing Environmental Woes).

Besides the producers' eco-consciousness, the environmental trend at the time helped make these programs popular. In "The Role of the Mass Media and the Development of Environmental Studies", Kuermetha Ruekpornpitak wrote that the late 1980s saw fights for natural resources and frequent natural disasters. There were protests against the Nam Choan, Kaeng Krung and Pak Mun dam projects, the torching of a tantalum plant in Phuket, landslides and flood tragedy in Nakhon Si Thammarat's Kathun and Phipun districts, and the devastation of Typhoon Gay in Chumphon. The series of disasters prompted the government to declare 1989-1991 as the years of natural resources and environmental protection. Many environmental shows were rolled out as a result.

When Pacific ceased production, the torch was passed on to its staff who went out and set up their own production outfits. Pa Yai Creation Co., Ltd. dusted off *Thung Ya Pa Yai* show by renaming it *Thung Saeng Tawan* (The Sunshine Field) and made children, particularly those from the rural areas, the main characters. The young narrators have since charmed audiences with their innocence and creativity. The show has quite a following to these days. But *Phachoen Na Sathanagaan Singwaedlom*, which went on the air since January 1993, was suspended in 1997. It resurfaced sometime later as *Loke Singwaedlom* (The Environment World) on iTV, but it was short-lived.

A decade ago, Praphim Klaisuban explored the patronage system in the environmental documentary production in her master's thesis. She found that the so-called patronage system, or sponsorship, exerts great influence on the production of environmental programs on television at every stage. The rise or fall of the patrons' influence depends pretty much on the professional integrity of the production house proprietors. She noted, however,

วิชาชีพนิยมของผู้ผลิตรายการสารคดีสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ในทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิตรายการ ตั้งแต่การวางแผนการผลิต ก่อนการผลิตรายการ การผลิตรายการ และหลังการผลิตรายการ ในรายการประเภทบันเทิงผลิตมากกว่าประเภทผลิตเอง 2) อุดมการณ์ทางวิชาชีพของเจ้าของกิจการบริษัทผลิตรายการโทรทัศน์ มีบทบาทในการส่งเสริมหรือบั่นทอนอิทธิพลของผู้อุปถัมภ์รายการ ซึ่งในสถานการณ์การแข่งขันที่องค์กรสื่อสารมวลชนถูกทำให้เป็นการพาณิชย์มากยิ่งขึ้น อิทธิพลของระบบอุปถัมภ์มีแนวโน้มว่าจะได้รับการส่งเสริมจากบริษัทผลิตรายการโทรทัศน์มากขึ้น และ 3) นักวิชาชีพสื่อสารมวลชนที่ไม่ได้เป็นเจ้าของกิจการบริษัทผลิตรายการโทรทัศน์ไม่มีเสรีภาพในการทำงานตามวิชาชีพนิยม และขาดอำนาจในการต่อรองกับผู้บริหารของบริษัทผลิตรายการโทรทัศน์และผู้อุปถัมภ์รายการ

สิบปีต่อมาดูเหมือนอิทธิพลของระบบอุปถัมภ์จะเข้มข้นขึ้น จนทำให้แทบมองหารายการสิ่งแวดล้อมเชิงลึกในสถานีโทรทัศน์ช่อง

(จากแฟ้มภาพ) นักข่าวไอทีวีกำลังสัมภาษณ์นักอนุรักษ์ท้องถิ่นที่หาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง เกี่ยวกับสถานการณ์ของพะยูนซึ่งเป็นสัตว์ใกล้สูญพันธุ์จากน่านน้ำไทย – แม้นวาท กุญชร ณ อยุธยา

(File photo) An iTV reporter interviews a local conservationist at Chao Mai Beach in Trang province about the situation of dugongs, a threatened species. – Maenwad Kunjara na Ayuttaya

หลักๆ เช่น 3, 5, 7 ไม่ได้เลย ความหวังจึงอยู่ที่ทีวีสาธารณะและโทรทัศน์แห่งชาติที่ไม่ต้องหาเงิน “เลี้ยงปากเลี้ยงทอง”

...ทว่าไม่พบสิ่งใหม่ ตามที่ “พวกเขา” ป่าวประกาศ

เมื่อมานั่งพิจารณาผังรายการของทีวีทั้งสองช่องโดยละเอียดพบว่าผังรายการล่าสุดของทีวีไทยทีวีสาธารณะ (สิงหาคม 2551) ไม่มีรายการใดที่จั่วหัวตรงๆ ว่า “สิ่งแวดล้อม” เลย ส่วนใหญ่เป็นรายการสารคดีต่างประเทศ ภาพยนตร์ชุดต่างประเทศซึ่งหากไม่พากย์ไทยก็อาจทำให้คิดว่าอยู่เมืองนอก จนทำให้อดนึกไม่ได้ว่าแฟนฯ ทีวีไทยคงจะรู้จักเรื่องเมืองนอกมากกว่าบ้านของตัวเอง ส่วนรายการที่เกี่ยวกับความเป็นไทยก็ออกมาในแนวหวนหาอดีต และวัฒนธรรมที่สูญหายไปแล้ว เช่น แกะกล่องหนังไทย อัครจริย คันธรรพ วิกสยาม ด้านรายการข่าวก็สละพื้นที่ส่วนใหญ่ให้กับข่าวการเมือง อาจมีประเด็นสิ่งแวดล้อมเข้ามาเกี่ยวข้องประปรายในประเด็นการแย่งชิงทรัพยากร

ด้านโทรทัศน์แห่งชาติเอ็นบีที (สิงหาคม 2551) ยังพอมียุติรายการชื่อตรงอยู่บ้าง เช่น “พิทักษ์สิ่งแวดล้อม” “ฮีโร่ ออฟเนเจอร์” และรายการเกษตรที่มีคำว่า “พอเพียง” ประกอบ

คุณอาจแย้งว่า เพราะสิ่งแวดล้อมแทรกซึมเข้าไปในทุกแขนงไม่ว่าคุณภาพชีวิต วิทยาศาสตร์ หรือการเมือง จึงไม่จำเป็นต้องจั่วหัว “สิ่งแวดล้อม”

...ก็จริงอยู่...ทว่าเมื่อเจาะลึกถึงเนื้อหาเรื่องสิ่งแวดล้อมที่แทรกอยู่ในข่าวหลากหลายแขนง แล้วอดตั้งคำถามไม่ได้ว่า คนดูได้อะไรจากข่าวรณรงค์ให้คนถือถุงผ้าไปช้อปปิ้งเที่ยงวันยันเที่ยงคืน การขับรถแรลลี่ไปปลูกต้นไม้ในจังหวัดห่างไกล การจัดเทศกาลลดโลกร้อนด้วยการนำต้นไม้และสัตว์ป่าแปลกๆ จากต่างประเทศมาไว้ในห้างสรรพสินค้า

ฉันทมองอย่างไรก็เห็นเป็นแค่ข่าวประชาสัมพันธ์ร้องครครท์กระตุ้นให้คนซื้อของมากขึ้น ใช้ทรัพยากรฟุ่มเฟือยยิ่งขึ้น บางคนหลงลืมความจริงอันน่าตกใจที่ว่าห้าง “รักษ์โลก” เหล่านั้นใช้ไฟฟ้ามากพอๆ กับจังหวัดเล็กๆ สองจังหวัดรวมกันเสียอีก

ขอฝากคุณผู้อ่านที่รักช่วยเจียดเวลาส่งสาส์นถึงผู้บริหารสถานีโทรทัศน์ทั้งสองแห่งหน่อยเถาะว่า ช่วยทำรายการสิ่งแวดล้อมเชิงลึก ที่กระตุ้นให้คนเรียนรู้และอยากโอบอุ้มโลก และเสนอทางเลือกในการทำดีกับสิ่งแวดล้อมที่มากกว่าการหิ้วถุงผ้าสุดเก๋ไปช้อปปิ้งในห้างหรูเพื่อหวังลดราคาสินค้า 20 เปอร์เซ็นต์หน่อยเถาะคะ

บทส่งท้าย เมื่อไม่มีสิ่งใหม่ในข่าวสารสิ่งแวดล้อม ความหวังของนักศึกษาและนักสิ่งแวดล้อมที่จะให้สื่อเป็นตัวจักรสำคัญในการเผยแพร่หรือเป็นส่วนหนึ่งของงานสิ่งแวดล้อมศึกษา จึงยังเป็นความหวังที่อยู่ไกลลิบ ■

(จากเพิ่มภาพ) ทีมช่างภาพจากไอทีวีกำลังถ่ายภาพปะการังน้ำตื้นที่เกาะมุก จังหวัดตรัง โดยใช้ตู้ปลาเป็นอุปกรณ์ถ่ายใต้น้ำ - แม้นवाद กุญชร ณ อยุธยา
(File photo) A camera crew from iTV is filming corals in the water off Muk Island in Trang province using a home-made housing for the camera. - Maenwad Kunjara na Ayuttaya

that since mass media organizations have become more commercially oriented, the patrons' influence intends to rise.

She also concluded that media professionals who have no ownership stake in the television program production houses in which they work have little professional freedom and lack the bargaining power vis-à-vis the management of the production houses and their patrons.

Now, a decade later, the patronage system appears to be stronger. There is little room on the major channels for in-dept environmental news or documentary programs. Our only hope rests with the Thai PBS and the NBT, which do not need to rely on outside income.

Yet, there is nothing much to be found there either.

A CLOSER LOOK AT THEIR PROGRAM SCHEDULES saw no reason for high hope. There are no "environmental programs" as such on Thai PBS as of August this year; there are mainly foreign documentaries and series, which leads one to think the viewers would learn more about foreign land than their own. Those documentaries about "Thainess" only deal with the past or lost culture, such as *Kae Klong Nang Thai* (The Thai Cinema), *Assajan Khan Thap* (The Wonder of Thai Classical Music) and *Wig Siam* (Siam Troupe). News programs are dedicated mainly to politics with rare coverage of the environment relating to competition for resources.

NBT (as of August 2008) has a couple programs with an environmental theme, such as "Environmental Protection, "Hero of Nature" and agricultural shows carrying "sufficiency" nametag.

You may argue that environmental contents may be blended with any variety of shows, including those dealing with the quality of life, science or politics. As such, there is no need to label it explicitly.

That may be true. But one may ask what benefit one would get viewing these programs about campaigns urging people to carry cloth bags to a midnight sales, car rallies to plant trees in remote provinces, or campaigns against global warming with exhibitions of rare plants and animal species at department stores.

To me, these are only PR news to send us on a shopping spree. Many may forget that each of these "earth-loving" malls consume electricity as much as two small provinces combined.

May I ask you, kind readers, to take time to urge the management of both stations to roll out documentaries that encourage people to learn more about the earth and offer thoughtful ideas about earth-friendly living, than just carrying a cloth bag in order to claim a 20% discount.

As today's environmental news offers nothing new, the hope of academics and green activists for the broadcast media to be an important tool in the nation's environmental education remains for the most part out-of-reach. ■

นักสำรวจ เบื้องหลังเครือข่าย

พวกเราเป็นเด็กนักเรียนที่ชีวิตไม่ได้มีแต่การเรียนในห้องสี่เหลี่ยม พวกเราจึงได้ชวนกลุ่มกัน 8 คน ทำโครงการชมศึกษาสายลับโดยมีคุณครูอุ้มเข้ามา จิตศิลป์ เป็นคนที่คอยให้คำปรึกษาและเป็นพี่เลี้ยง กลุ่มของเราตั้งชื่อว่า “กลุ่มแกงหอยฮู้บๆ” เราสนใจเกี่ยวกับพันธุ์พืชและธรรมชาติ และได้ลงมือปฏิบัติโดยมี 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนหา ขั้นตอนขุด ขั้นตอนปลูก และขั้นแบ่งปัน

ในครั้งที่แรกที่เราทำโครงการชมศึกษาสายลับ พวกเรามีความซื่อสัตย์กันเต็ม เราทำการศึกษา คัดเลือก และสำรวจพื้นที่ที่พวกเราอยากศึกษา นั่นก็คือ ป่าชุมชนบ้านสันติคีรีฟ้า ซึ่งอยู่ใกล้ๆ กับโรงเรียนของเธอ การสำรวจของกลุ่มเราก็ทั้งอุปสรรคและข้อดี เราได้ค้นหาพันธุ์พืชเพื่อศึกษาสภาพความสมบูรณ์ของดินป่า ซึ่งเป็นป่าพลัดใบเต็มไปทั่วต้นไม้นานาพันธุ์ ส่วนมากจะเป็นต้นเต็ง ต้นชิง

เราเริ่มทำโครงการชมศึกษาเป็นนิตยสาร ป่าไม้ที่หล่อเลี้ยงชีวิต ส่วนใหญ่ที่นั่นบ้านซึ่งสามารถนำไปประกอบอาหารได้ และป่าของเราก็ยังมีประโยชน์ในด้านต่างๆ อีกมากมาย เช่น เป็นที่ชาวบ้านใช้ทำกิน เป็นแหล่งเชื้อเพลิงของโรงเรียนและชุมชน เรายังนำกิจกรรมโครงการชมศึกษาสายลับมาพบเจอกับป่าชุมชนมาชมนานอีกด้วย พวกเราสังเกตเห็นความสำคัญของป่าชุมชนสันติคีรีฟ้า จึงช่วยกันสำรวจและแบ่งปันข้อมูลกับชุมชนถึงความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชุมชนบ้านสันติคีรีฟ้า

นอกเหนือจากต้นไม้ พืชป่าแห่งนี้ยังมีสัตว์ที่น่าสนใจอีกหลายอย่าง ฮาจิ แมงมุม ทนฮอน ดีเสื่อไม้ไผ่ใหญ่ และอื่นๆ อีกหลายอย่าง เหมือน ๆ คงสงสัยละสิว่า ดีเสื่อไม้ไผ่ใหญ่คืออะไร มันเป็นดีเสื่อที่มีรูปร่างลักษณะเหมือนไม้ไผ่ทุกอย่าง มีเพียงตอนฤดูที่ออกไข่ จึงดูว่ามีเป็นดีเสื่อ ปีกดำในของดีเสื่อมีลวดลายที่สวยงาม ตอนแรกพี่เลี้ยงกลุ่มและตาปล้องเห็นว่ามันเป็นไม้ไผ่ แต่สงสัยว่ามันทำไมถึงขยับได้ทั้งๆ ที่ไม่มีลม เราจึงหุตมองว่ามันเป็นอะไร พี่เลี้ยงของเราสองเขย่าต้นไม้ดู เข้าดีเสื่อไม้ไผ่ใหญ่ที่ฤดูที่ออกไข่ปีนั้น เราจึงได้เห็นความสวยงามของมัน ซึ่งความสนใจให้พวกเราเป็นอย่างมาก

ชุดส่งไม้ไผ่อีกอย่างหนึ่งของป่าชุมชนสันติคีรีฟ้าคือต้นชื้อกับขอมปลวก มันขึ้นด้วยกันเสมอ มีขอมปลวกที่ไหนก็จะมีต้นชื้อที่นั่น และต้นไม้ก็ขึ้นชนิดที่ขึ้นคู่กันสองอย่างนี้ คือต้นกาสะลองป่า ทั้งสามสิ่งนี้ขึ้นอยู่ด้วยกัน วิชาทางท้องถิ่นสันติคีรีฟ้าเห็นว่าชนิดนี้เหมาะสมกับน้ำและดินชุ่มชื้นของขอมปลวก

“กลุ่มแกงหอยฮู้บๆ” ได้ช่วยมือและปรึกษากับชาวบ้านรุ่นสันติคีรีฟ้าในการพัฒนาป่าชุมชนให้อุดมสมบูรณ์และได้สังเกตเห็นว่ากฎของป่าที่มีอยู่ยังไม่เข้มงวดพอ ชาวบ้านจึงได้ตั้งกฎขึ้นมาใหม่ เช่น ถ้าหากคนใดตัดไม้ในป่าชุมชนจะปรับเงินและนำเงินส่วนนั้นมาพัฒนาป่าชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นหน้าที่ของชาวบ้าน และเป็นชุดศึกษาสายลับยาวรุ่นต่อไป ■

สมาชิกกลุ่มหอยฮู้บๆ ถ่ายรูปท่ามกลางความเขียวชะอุ่มของป่าสันติคีรีฟ้า
Hoy Jub Jub group members pose for a photo under the green canopy of San Krue Fa forest.

INVESTIGATORS OF SAN KRUE FA

WE ARE STUDENTS WHOSE LIVES ARE NOT CONFINED just in a box. So, eight of us formed a group and drew up a “Mahingsa” investigation project. Our teacher Janthana Veerasilp was the group’s adviser and attendant. We named our group “Kaeng Hoy Jub Jub.” We were interested in nature and plants and carried out our project in four steps: searching, surveying, conserving and sharing.

When we first started the Mahingsa investigation project, we were very excited. We searched, selected and surveyed an area for study. It was the San Krue Fa community forest near our school. We, Kaeng Hoy Jub Jub, found both obstacles and interesting things in our survey. We studied various kinds of plants in order to know how fertile the forest was. The forest was full of various kinds of trees, mostly of teng (*Shorea obtusa* Wall.ex Blume) and rung (*Shorea siamensis* Miq.) species.

It was during the rainy season when the project began. So, the forest was full of bamboo shoots, mushrooms, and indigenous herbs which can be

ผีเสื้อใบไม้ใหญ่ขณะหุบปีก
An Orange Oakleaf butterfly with its wings closed.

ผีเสื้อใบไม้ใหญ่ขณะกางปีก
An Orange Oakleaf butterfly with wings spread out.

cooked as food. We found that the forest was where villagers made their living. It was a source of learning for our school and community. We integrated the Mahingsa investigation project with our learning. This made us aware of the the importance of the San Krue Fa community forest. We surveyed the forest and shared what we learned from it. The forest was fertile and was a source of bio-diversity.

Besides the forest, there were also many kinds of interesting animals such as spiders, worms, and “big-leaf” butterflies. You may wonder what a big-leaf butterfly (Orange Oakleaf (*Kallima inachus*)) looks like. It is a butterfly that looks exactly like a leaf of a plant. As other kinds of butterfly, it has legs. We know it is a butterfly only when it spreads its wings. The insides of its wings have a beautiful pattern. Our teacher and cameraman first thought it was really a tree leaf, but wondered why it was moving although the wind was not blowing. We watched it with astonishment, not knowing if it was a butterfly or a leaf. When our attendant shook the tree, the big-leaf butterfly spread its wings and we saw how beautiful it was. We found many others apart from this one.

Other interesting things in the San Krue Fa community forest were *jee* trees and ant hills. Wherever there was an ant hill, there was always a *jee* tree. Another kind of tree we saw with the *jee* tree was a wild *kasalong* tree. Three of them, an ant hill, a *jee* tree, and a *kasalong* tree were always seen together. We were most interested in them. A local nature expert said the trees may like water and soil of an ant hill.

The Kaeng Hoy Jub Jub group and villagers exchanged opinions on how to maintain fertility of the San Krue Fa community forest. We came to a conclusion that the law of forest was not strict enough. So the villagers made it a new rule that whoever fells a tree in the community forest will be fined and the money will be used to develop the forest, to make it fertile so that villagers can make their living in it and a place for youngsters to study nature. ■

มองสิ่งแวดล้อม ด้วยเมตตาธรรม

สันติ อิศรพันธุ์

ในขณะที่คนส่วนใหญ่กำลังเฝ้าหาสันติภาพ ก็ยังมีคนจำนวนไม่น้อยที่เฝ้าหาสงครามและการทำลายล้าง แทบไม่น่าเชื่อว่ามนุษย์ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐยังคงครองแชมป์ผู้ทำลายสิ่งแวดล้อมตลอดมา และเป็นสาเหตุอันดับต้นๆ ของปัญหาโลกร้อนในปัจจุบัน

จริงๆ อยู่ หากนับย้อนหลังวิวัฒนาการของมนุษย์ในยุคแรกๆ เราได้ผ่านการใช้กำลังในฐานะนักล่ามาโดยตลอด ถึงแม้เราจะมีภูมิปัญญาในการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรจนกลายเป็นวัฒนธรรมและปรากฏเป็นแอ่งอารยธรรมกระจายอยู่ทั่วโลก แต่ไม่ว่าเทคโนโลยีจะพัฒนาไปเพียงใดก็ตาม สัญชาตญาณนักล่าก็ยังไม่หายไปจากจิตใจของมนุษย์ตราบเท่าที่โอกาสและปัจจัยต่างๆ จะบันดาลให้เป็นไป

ในวัยเด็กผมคุ้นชินกับการออกไปหาปลาและยิงนกของพ่อ อันเป็นกิจกรรมที่เป็นสิ่งปกติของเด็กๆ ในหมู่บ้าน ภาพพ่อสะพายปืนลูกซองยาวเดินออกจากบ้านไปตามท้องทุ่งที่ผมเห็นจนเจนนั่นไม่ได้ทำให้ผมมองพ่อว่าเป็นคนใจร้ายแต่อย่างใด ในขณะที่เดียวกันยังชื่นชมพ่อว่าเป็นคนเก่ง เป็นฮีโร่ที่สามารถพิชิตนกกระยางได้อย่างแม่นยำ ถึงแม้เหตุการณ์นี้ผ่านไปเกือบ 50 ปีแล้ว แต่ภาพเหล่านั้นยังอยู่ในความทรงจำของผมตลอดมา

หากจะถามว่าครอบครัวผมอยากจนขึ้นแค้นนักหรือถึงต้องล่านกกระยางมาเป็นอาหาร คำตอบก็คือ ไม่ใช่อย่างแน่นอน เนื่องจากในอดีตนั้นแถบลุ่มน้ำปากพนังยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยกุ่มหอยปูปลา แต่อะไรเล่าที่ทำให้พ่อผมหันไปจับปืนทุกครั้งเมื่อถึงฤดูกาลที่นกกระยางบินมาพำนักอยู่ตามชายทุ่งบ้านเรา หากมิใช่สัญชาตญาณนักล่าที่มีอยู่ในจิตใจของพ่อ ในขณะที่เดียวกันผมเชื่อว่าความรู้สึกนึกคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศไม่ได้อยู่ในความคิดคำนึงของพ่อแม้แต่น้อย ตลอดถึงเพื่อนบ้านคนอื่นๆ ที่มีพฤติกรรมคล้ายๆ กันด้วย

ผมได้เที่ยวหัวทกกันชีวิตไปกับการยิงนกตกปลาจนเพื่อนๆ มอบตำแหน่งฮีโร่ให้อยู่หลายครั้ง ต่อมาจึงเข้าไปเรียนหนังสือในเมืองทำให้ห่างเหินจากกิจกรรมเหล่านี้ไปโดยปริยาย และเมื่อไปเรียนหนังสือในกรุงเทพฯ ได้เรียนรู้อะไรๆ มากขึ้น มีวุฒิภาวะสูงขึ้นเมื่อย้อนนึกถึงอดีตคราใดไม่เพียงแต่ทำให้ผมรู้สึกอดสูกับพฤติกรรมของตัวเองรวมทั้งความเป็นฮีโร่ของพ่อด้วย หากแต่เราต้องกลับมาทบทวนถึงเท่าที่ในการมองธรรมชาติเสียใหม่

ฝูงนกกระยางพักหาอาหารที่ทุ่งนาแห่งหนึ่ง ขณะที่ชาวากำลังไถ
A flock of egrets congregate for food and rest at a paddy field as a farmer is ploughing it.

ผมหวนคิดถึงคลองบางตะพุงที่เคยอุดมสมบูรณ์ในอดีตซึ่งบัดนี้กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก อันเป็นผลพวงมาจากการสร้างเขื่อนแยกน้ำจืด-น้ำเค็มออกจากกัน ส่งผลให้ระบบนิเวศสามน้ำ (น้ำจืด น้ำกร่อย น้ำเค็ม) ที่เคยหล่อเลี้ยงชุมชนย่านนี้มาหลายร้อยปีต้องพังทลายลง ในป่าจากวันนี้จึงไม่มีกุ่มหอยปูปลาให้จับเหมือนเก่า สภาพน้ำนิ่งที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “น้ำตาย” นั้นปรากฏอยู่ทั่วย่านนี้ วิถีชีวิตญาติพี่น้องผมเปลี่ยนแปลงไปสู่ความลำบากยากเข็ญอย่างน่าวิตก

บัดนี้ ผมมีครอบครัวอยู่ที่ภาคกลางคือจังหวัดราชบุรี ด้วยความคิดถึงบ้านเกิดจึงเอาต้นจากมาปลูกไว้ด้วย ทำให้บ่อน้ำมีชีวิตชีวามากขึ้น เนื่องจากในบริเวณบ้านมีต้นไม้ร่มรื่นจึงเป็นที่อาศัยของนกนานาชนิด ที่น่าตื่นเต้นคือมีนกแก้วมาทำรังอยู่ที่ปากกริมบ่อน้ำ มันส่งเสียงร้องกล่อมผมทุกคืน นอกจากนี้ยังมีผึ้งและตัวต่อมาทำรังอยู่ไม่ขาด

หลังบ้านผมยังเป็นทุ่งนา ในทุกฤดูเก็บเกี่ยวและหว่านไถจะมีนกกระยางจำนวนมากบินว่อนอยู่เต็มท้องทุ่ง แต่เชื่อไหมว่า เป็นเวลากว่า 10 ปีแล้วที่ผมเฝ้าฝูงนกเหล่านี้ ยังไม่เคยได้ยินเสียงปืนแม้แต่นัดเดียว หรือได้ยินข่าวว่าจะมีชาวบ้านคนใดกระทำประทุษร้ายต่อนกเหล่านี้ ซึ่งผมต้องขอชื่นชมในน้ำใจอันสูงส่งของพี่น้องชุมชนย่านนี้เป็นอย่างจริงใจ

คำว่า “ชีวิตสัมพันธ์” คงไม่เป็นเพียงถ้อยคำหรูๆ แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือการตัดวงจรแห่งการฆ่าและการทำลายล้างในทุกรูปแบบไปจากจิตใจของเราโดยสิ้นเชิง เพื่อจรโลงไว้ซึ่งชีวิตน้อยใหญ่บนโลกใบนี้ หากเราปรารถนาสิ่งแวดล้อมที่ดี สิ่งที่ทุกคนสามารถทำได้ในทันทีคือมีเมตตาธรรมกับทุกสรรพสิ่ง ■

Treat the Environment with Kindness

Santi Issaraphan

WHILE MOST PEOPLE ARE YEARNING FOR PEACE, many other people are still in search of war and destruction. It's almost unbelievable that humans, at the top of the animal world, are the champion of environmental destruction and the primary cause of global warming.

Man has been hunter since the early age of human evolution. All the while, he has developed knowledge and wisdom, inventing tools and equipment for agriculture as witnessed by civilizations worldwide. But no matter how advanced technology has been developed, his hunter instinct has not left him and it readily surfaces when the right opportunities and circumstances arise.

As a child, I was used to my father's fondness of fishing and bird hunting. These activities were common to children in the village. Seeing him leaving our house to the field with a shot gun, he did not seem to me to be a cruel man. Instead, I admired him as my hero and a good marksman who could easily shot down an egret. Though nearly 50 years has past, that image is still firmly implanted in my mind.

Was our family so poor that we had to hunt egrets for food? The answer was a definite "not at all." In the old days, the Pak Phanang river basin was rich with fish, crabs and all kinds of mollusks. What made my father go out with a gun when it was time for egrets to migrate to a rice field near our village was nothing but the hunter instinct. I know that the environment or eco-system was never in his mind, nor in our neighbors'.

I indulged so much in fishing and shooting birds that I was looked up to with admiration by friends. Those activities waned after I went to school in town. And after I moved to Bangkok for further schooling, I learned much more and became more mature. Whenever I reminisced on my past, I often felt ashamed of my action as well as my father's "heroic" deeds. I have realized now that we have to review our attitudes toward nature.

I CAN STILL RECALL HOW BANG TAPHONG CANAL used to be abundantly rich in resources. It has now changed as a result of a dam built to prevent intrusion of seawater into the fresh water canal. But what the dam did was to destroy the eco-system that was made up of three types of waters – fresh, brackish, and salty – which had served as a lifeline for our communities for centuries. Today, there are no more fish, shrimp, crabs and mollusks to catch. The water has become stagnant, what the villagers call "dead water". My family's and neighbors' way of life has changed for the worse in an alarming way.

Now I have my own family in Ratchaburi province in the Central Region. Being nostalgic, I grew niphah palm trees that help liven up a pond near my house. My house is surrounded by green trees which are home to many species of birds. A family of *nok kwak* (White-breasted waterhen) built a nest in one of the trees by the pond, making beautiful music for me every night. There are also bee and wasp hives in the trees.

Behind my house are rice fields. In the planting and harvest seasons a large number of egrets fly all over the paddy fields. Believe it or not, for over ten years of watching these birds I have never heard even a single gun shot and never seen villagers do harm to them. I am sincerely full of praise for people in communities around here.

"Relationship of living things" is not just beautiful words but expressed the elimination of a cycle of killing and destruction in every form from our minds so that all living things on this earth, large and small, can live together. If we want to have a good environment, what we can do is to be kind to all things. ■

กฎหมาย องค์การอิสระ กำลังก่อร่าง

ในช่วงพฤษภาคม-กรกฎาคมที่ผ่านมา กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมมีกิจกรรมทั้งในเชิงการรณรงค์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการเตรียมการออกกฎหมายเพื่อดูแลสิ่งแวดล้อม

รับฟังความคิดเห็นร่างกม.องค์การอิสระ

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ได้รับมอบหมายจากกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ทส.) ให้ดำเนินการศึกษาและยกร่างกฎหมายจัดตั้งองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อม ให้สอดคล้องตามมาตรา 67 วรรค 2 ของรัฐธรรมนูญฉบับปี 2550 พร้อมทั้งแต่งตั้งคณะกรรมการศึกษาและยกร่างกฎหมายให้แล้วเสร็จภายใน 6 เดือน

ทั้งนี้ ได้จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรชุมชน สถาบันการศึกษา และนักวิชาการ แล้ว ใน 4 ภูมิภาค ได้แก่ เวทีภาคเหนือ จัดขึ้นเมื่อวันที่ 20 พ.ค.2551 ที่ จ.เชียงใหม่ เวทีภาคอีสาน จัดเมื่อวันที่ 23 พ.ค.2551 ที่ จ.อุดรธานี เวทีภาคใต้ จัดเมื่อวันที่ 26 พ.ค.2551 ที่ จ.สงขลา และเวทีภาคกลางและภาคตะวันออกที่ จ.ระยอง เมื่อ 30 พ.ค. 2551 โดยได้รับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์หลายประเด็น อาทิ การกำหนดอำนาจหน้าที่ การสรรหา การดำเนินงานขององค์การอิสระฯ และการนิยามความหมายของคำต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น “โครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง” “องค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ” “สถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ” เป็นต้น

ล่าสุดเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคมที่ผ่านมา ได้มีการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อร่างกฎหมายฉบับนี้อีกครั้งที่กรุงเทพฯ เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทั่วประเทศได้ร่วมแสดงความคิดเห็นต่อร่างกฎหมายฯ เป็นครั้งสุดท้าย ก่อนที่คณะกรรมการการศึกษาและยกร่างกฎหมายฯ จะได้นำร่างกฎหมายจัดตั้งองค์การอิสระด้าน

เด็กนักเรียนกำลังบันทึกข้อมูลนิทรรศการวันสิ่งแวดล้อมโลก ที่จัดเมื่อวันที่ 5-6 มิถุนายน ที่ผ่านมา

A group of students take note of an exhibition at an event to mark the World Environment Day during June 5-6.

สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ที่มาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนฉบับนี้ เสนอต่อกระทรวงฯ ต่อไป

มหกรรมวันสิ่งแวดล้อมโลก

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ได้จัดกิจกรรมรณรงค์เนื่องในวันสิ่งแวดล้อมโลก ประจำปี 2551 ภายใต้แนวคิด “ลดวิกฤตโลกร้อน: เปลี่ยนพฤติกรรม ปรับแนวคิด สู่มิตรกับคาร์บอนต่ำ” ขึ้นระหว่างวันที่ 5-8 มิถุนายน 2551 ณ อาคารคอนเวนชั่นเซ็นเตอร์ อิมแพค เมืองทองธานี จ.นนทบุรี ซึ่งมีผู้สนใจเข้าร่วมงานกว่า 8,000 คน

กิจกรรมภายในงานประกอบด้วย โชนนิทรรศการและการแสดงสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้ร่วมกับสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย จัดขึ้นบริเวณฮอลล์ 9 เป็นการแสดงนิทรรศการให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่การผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การออกร้าน

Independent Body Law Gets Hearings

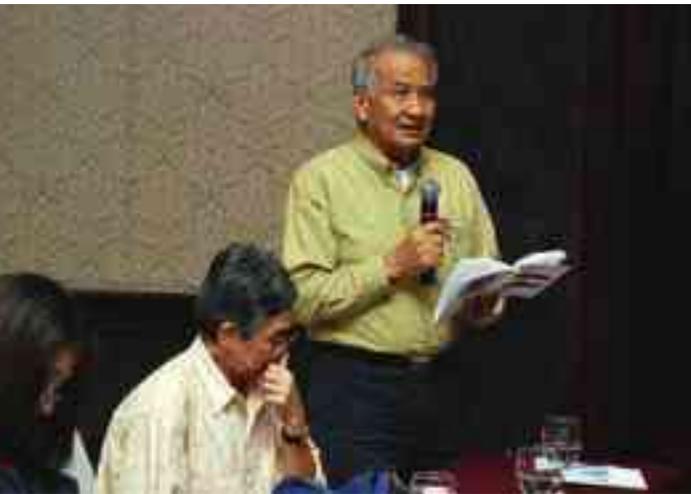
During May-July, the Department of Environmental Quality Promotion had carried out activities to promote environmental conservation and prepare for the issuance of an environmental law.

Public hearings on draft independent organization law

The department was assigned by the Ministry of Natural Resources and Environment to prepare for the drafting of a draft Independent Organization Law in accordance with Section 67 (2) of the 2007 Constitution and to appoint a committee to draft the law within six months.

Public hearings had been held to receive opinions of stakeholders including those in the public and private sectors, community organizations, educational institutions and academics. The first hearing was held in Chiang Mai for the northern region on May 20, the second for the northeastern region in Udon Thani on May 23, the third for the South in Songkhla on May 26, and the fourth for the Central Plains and the eastern region in Rayong on May 30. Many useful opinions and suggestions had been expressed at these forums, such as the scope of authority, duty, the selection and operation of the independent organization. Discussion was also made about the definitions of relevant key words, such as “project or activity that might cause severe impacts on the community”, “non-governmental organizations for environment and health” and “higher-learning institutions offering education on environment and health management”.

On July 21, the final public hearing was held in Bangkok for stakeholders to express their opinions on the draft law before the drafting committee would propose the law to the ministry.

ศ. ปริญญานุตาลัย แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกฎหมายองค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อมที่เวทีรับฟังความคิดเห็นเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม ที่ผ่านมา
Prof. Parinya Nutalai speaks during a public hearing in Bangkok on the draft legislation on the Independent Environment Organization on July 21.

จำหน่ายสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การนำเสนอผลงานตัวอย่างด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ช่วยลดภาวะโลกร้อนจากองค์กรชุมชน โรงเรียน และหน่วยงานต่างๆ และเวทีการแสดงจากเยาวชน เช่น การแสดงดนตรีไร้โซเคิล การแสดงของป๊อปอนด์ยูทูปดลกโลกสำหรับเด็กและเยาวชน การแสดงละครเพื่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการเปิดตัวโครงการรอยเท้าทางนิเวศในโรงเรียนปี 2551 การมอบรางวัลโรงเรียนต้นแบบการจัดการกล่องนม UHT อย่างยั่งยืน และการมอบรางวัลชุมชนชนะเลิศระดับประเทศ ในการประกวดธนาคารวัสดุไร้โซเคิลเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา 80 ชุมชน

ในส่วนของโครงการสัมมนาทางวิชาการ บริเวณห้องแกรนด์โดมมอนบอลรูม ประกอบด้วยการสัมมนาให้ความรู้กับภาคครัวเรือนภาคธุรกิจ และภาคอุตสาหกรรมในเรื่อง การขับเคลื่อนสู่สังคมแห่งการลดก๊าซเรือนกระจก และการนำเสนอดตัวอย่างของภาคธุรกิจที่ส่งเสริมการนำเทคโนโลยีการผลิตที่สะอาดมาใช้เพื่อการลดก๊าซเรือนกระจก เช่น หมู่บ้านเกษตรกรตัวอย่าง การผลิตก๊าซชีวภาพจากมูลสุกร และการผลิตไฟฟ้าจากถ่านหิน เป็นต้น

เปิดตัวแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษาอาเซียนปี 2008-2012

ประเทศไทย โดย กรมส่งเสริมฯ ร่วมกับ มูลนิธิอุทยานสิ่งแวดล้อมนานาชาติสิรินธรฯ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการว่าด้วยแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษาอาเซียน ปี 2008-2010 หรือ ASEAN Environmental Education Action Plan 2008-2012: Implementation Workshop ขึ้นระหว่างวันที่ 13-21 กรกฎาคม 2551 ณ อุทยานสิ่งแวดล้อมนานาชาติสิรินธร จ.เพชรบุรี เพื่อเปิดตัวแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษาอาเซียน ปี 2008-2012 อย่างเป็นทางการ พร้อมทั้งผลักดันให้ประเทศสมาชิกอาเซียนนำแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษาอาเซียนไปปฏิบัติใช้อย่างจริงจัง และมีกรจัดทำแผนสิ่งแวดล้อมศึกษาระดับประเทศ

ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการว่าด้วยแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษาอาเซียน ปี 2008-2012 ถ่ายรูปร่วมกันหลังจบสิ้นการประชุมเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม ที่ผ่านมา

ของแต่ละประเทศอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป โดยมีผู้แทนจากกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้แทนจากกระทรวงศึกษา และตัวแทนเยาวชน จากประเทศในกลุ่มอาเซียน 10 ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา พม่า ลาว เวียดนาม ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย บรูไน ฟิลิปปินส์ และประเทศจากเอเชียตะวันออกอีก 3 ประเทศ ได้แก่ จีน เกาหลี ญี่ปุ่น

การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสอาเซียนด้านสิ่งแวดล้อม ครั้งที่ 18 เมื่อเดือนสิงหาคม 2550 ณ ประเทศฟิลิปปินส์ โดยประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ ได้ให้ความเห็นชอบต่อแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษาอาเซียน ระยะที่ 2 (ASEAN Environmental Education Action Plan 2008-2012) และได้ให้การรับรองและประกาศใช้อย่างเป็นทางการ เมื่อเดือนกันยายน 2550 ในการประชุมรัฐมนตรีอาเซียนด้านสิ่งแวดล้อมอย่างไม่เป็นทางการ ครั้งที่ 10 ณ กรุงเทพฯ ตามที่สำนักงานเลขาธิการอาเซียนได้เสนอ ซึ่งภายใต้แผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมศึกษาอาเซียนดังกล่าว ยังได้ให้ความสำคัญในเรื่องการส่งเสริมความร่วมมือด้านการผลิตและบริโภคที่ยั่งยืนอีกด้วย ■

Participants of the ASEAN Environmental Education Action Plan 2008-2012: Implementation Workshop take a group photo at the conclusion of the workshop on July 21.

The World Environment Day

The Department of Environmental Quality Promotion, on behalf of the Ministry of Natural Resources and Environment, hosted a campaign event for the World Environment Day during June 5-8 at the Convention Center, Impact, Muang Thong Thani in Nonthaburi Province. The event attracted more than 8,000 participants.

Several activities took place with cooperation from the Federation of Thai Industries. These included an exhibition to promote environment-friendly production and consumption, sales of green products and services, presentations of activities aiming at battling global warming by community organizations, schools and various other agencies. There were also performances by youths, such as performance of musical instruments made of recycled materials, the launching of the 2008 Ecological

Footprint Projects in Schools, an award presentation for model schools in sustainable management of UHT milk cartons, and a national award presentation for community recycling banks to commemorate the 80th Anniversary of His Majesty the King's Birthday.

As well, there were academic seminars to educate the public on an attempt to move toward a low carbon society and to present case studies of businesses employing cleaner technologies to reduce greenhouse gases, such as model agricultural villages, production of bio-gas from pigs' waste, and power generation from biomass.

ASEAN Environmental Education Plan Launched

The Department of Environmental Quality Promotion in cooperation with the Sirindhorn International Environmental Park Foundation and the Office of the Basic Education Commission hosted the ASEAN Environmental Education Action Plan (AEEAP) 2008-2012: Implementation Workshop during July 13-21 at Sirindhorn International Environmental Park in Phetchaburi province. The workshop officially launched the AEEAP 2008-2012 to encourage ASEAN members to implement the plan and to develop their own environmental education plans. Participants included representatives of the Ministries of Natural Resources and Environment and of Education as well as youth representatives from ASEAN countries, namely Cambodia, Myanmar, Laos, Vietnam, Thailand, Malaysia, Brunei, the Philippines, as well as from three East Asian countries, namely China, Korea and Japan.

The workshop was a result of the 18th Meeting of the ASEAN Senior Officials on the Environment (ASOEN) in August last year in the Philippines. All ASEAN member countries have endorsed the second phase of AEEAP 2008-2012 and announced its official launch at the 10th informal meeting of the ASEAN Environment Ministers in Bangkok in September last year. The action plan also emphasizes the promotion of cooperation on sustainable production and consumption. ■

วสันต์ เตชะวงศ์ธรรม Wasant Techawongtham

ตุ๊กแกกินตับ

ในเวลาที่พ่อแม่กลัวลูกน้อยนอนไม่หลับ เด็กที่ร้องแง โงแง มักจะได้ยินคำว่า “เดี๋ยวตุ๊กแกมากินตับนะ”
จึงมีเสียงก๊วกรากจากช่องท้องดังก้อง “ตุ๊กๆๆๆ ..... ตัก...แก ตัก...แก” เด็กน้อยจะกลัวจนต้องเข้ขยับเสียงงหยด
กระตุกกระดิกตัวในทันที ความกลัวนี้จึงฝังรากในใจคนไทยไม่น้อยมาจนถึงปัจจุบัน
แต่คำว่า “ตุ๊กแกกินตับ” แท้จริงมิได้เป็นเพียงกุศโลบายที่คนรุ่นก่อนนำความน่ากลัวและลึกลับของสัตว์มาหลอกล่อ
ให้เด็ก ๆ เชื่อฟังเท่านั้น แต่ยังมีสอดถึงความช่างสังเกต ช่างจดจำ และเข้าใจธรรมชาติมาผูกเป็นเรื่องราวและ ความเชื่อ
อยู่กลางบทกลางตอน
เรื่องแรกเรื่อง “งูเงี้ยวกินตับตุ๊กแก” เกิดขึ้นเพราะตามวิถีไทยที่ปลูกเรือนใกล้ชิดกับป่าสวนไร่นา ตุ๊กแกจะมากอดจับ
แมลงกินเป็นอาหาร ส่วนงูเงี้ยวก็เป็นสัตว์อีกชนิดหนึ่งที่พบได้บนต้นไม้ข้างบ้าน คนรุ่นก่อนเชื่อสืบต่อกันมาว่า เมื่อตุ๊กแก
เริ่มแก่ตัวจจะร้อง “ตับแกๆ” หรือฟังเป็น “ตับแกๆ” นั่นหมายถึงตุ๊กแกแก่มาจนตับบวมโตจนอัดอั้นจนตับช้ำโครง ตุ๊กแก
จึงร้องเรียกให้งูเงี้ยวให้มากินตับตัวเอง เมื่องูเงี้ยวมาหา ตุ๊กแกจะอ้าปากแล้วให้งูเงี้ยวเข้าไปกินตับข้างใน
จากนั้นผู้เฒ่าผู้แก่ก็ต่อเติมเรื่องราวว่า ตุ๊กแกจะมากินตับเด็กอีกทอดหนึ่ง
อย่างไรก็ตาม มีผู้ศึกษาพบว่า งูเงี้ยวเข้าไปในปากตุ๊กแกจริง แต่ไม่ได้ไปกินตับ มันเข้าไปกินอาหารที่ไม่พ่องในท้อง
ของตุ๊กแก เป็นความสับสนที่ตามธรรมชาติที่เอื้อเพื่อต่อกันของสัตว์สองชนิดนี้ ตุ๊กแกกินหางของงู งูเงี้ยวก็อ้อมท้องโดย
ไม่ต้องลงแรง
ถึงกระนั้น แม้ว่าจะมีข้อมูลมากมายที่อธิบายคุณประโยชน์และความน่ารักของตุ๊กแกได้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์แล้วก็ตาม
เรื่องงูเงี้ยวกินตับตุ๊กแก หรือแม้แต่ความเชื่อที่ว่าถ้าโดนตุ๊กแกกัดจะต้องกินอุจจาระ 3 ชาม น้ำ 3 โอง หรือต้องรอ
ฟ้าร้อง 7 ครั้งตุ๊กแกถึงจะปล่อย ก็ยังเป็นเรื่องพูดคุงกันอย่างสนุกปากบนความน่าสยองขวัญมาจนถึงคนยุคนี้

Tukkae Kin Tab

Many parents, in trying to calm their cranky young children at bedtime, often resorted to telling them to stop crying or else “gecko will come and eat your liver”.

The threatening words would sound even more ominous if a gecko happened to belch out its cry “tok...tok...tok...tokkae...”, putting the kids in fearful silence. To this day, the fear continues its grip on the heart of many Thais.

The expression “Tukkae kin tab (gecko will eat your liver)” is a benevolent tactic that the older generation used to demand obedience from children. But it also demonstrated the ancient folks’ keen observation and understanding of nature, which had given them the necessary materials in making up many stories and beliefs.

For example, a belief that “Golden Green snake eats gecko’s liver” is related to the traditional Thai way of life of having living quarters close to their orchards and crop fields, suitable habitats for both animal species.

People in the ancient time believed that a mature gecko’s call “tub...kae” was meant for the snake to go inside the old gecko and eat its liver. From there they further made up their own story about the gecko eating a child’s liver.

A study found, however, that a green snake would go inside a gecko not to consume its liver but to clean out the gecko’s undigested food instead and cure its indigestion, which is a kind of symbiosis between the two species.

Despite scientific data about the benefits of having geckoes around, the belief about the snake and the gecko or even a belief that a person bitten by a gecko must consume three bowls of excrement and drink three jars of water or wait for thunder to strike seven times to be released of its bite continues to scare the wit out of many people nowadays.

คุณรู้จักทะเลดีแค่ไหน?

คุณอาจเคยเห็นทะเลมานับครั้งไม่ถ้วน ทว่ายังมี
ความลับ ความลวง และสิ่งปรากฏตา เกี่ยวกับทะเล
อีกมากมายรอการค้นหา

พบกับเส้นทางสีเขียวฉบับหน้า
“ทะเลที่มองไม่เห็น”

How well do you know the sea?

You may have seen the sea
innumerable times. But there remain
numerous mysteries, deceptions
and disguises about the sea that are
waiting to be discovered.

**Read about the “Invisible Sea” in
the next edition of *Green Line*.**

สายตรงจากผู้อ่าน

มีประสบการณ์ เกี่ยวกับทะเลอย่าเก็บไว้ซึ่งคนเดียว
เขียนมาเล่าสู่กันฟัง เพียงหนึ่งหน้ากระดาษเอสี่
พร้อมรูปภาพสวยๆ

หากเรื่องของคุณได้ตีพิมพ์ในคอลัมน์
“จากผู้อ่าน” รับไปเลยของกำมัลสุดเก๋
และมีความหมาย อย่างบัตรอวย รับส่งอีเมลมาที่
milkywaypress@gmail.com
หรือทางไปรษณีย์ที่ “ส่วนสิ่งแวดล้อมศึกษา กรม
ส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม” ตามที่อยู่ด้านล่าง
วงเล็บด้านล่างซองว่า “สายตรงจากผู้อ่าน”
ภายในวันที่ 30 ธันวาคม 2551

From the readers

Have an impression about the seas?
Don't keep it to yourself. Write to us,
an A4 page in length with some nice
photos. You may have a chance to
get published and a gift to boot.

Delay no further. Send your story
in to milkywaypress@gmail.com
or by mail to “Environmental
Education Section, Department of
Environmental Quality Promotion”
at the address below. Write “From
the readers” in parenthesis on the
bottom of the envelope.

Deadline: December 31, 2008.

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
49 พระราม 6 ซอย 30 ถนนพระราม 6
กรุงเทพฯ 10400

โทรศัพท์ 02 298 5628

โทรสาร 02 298 5629

**Department of Environmental
Quality Promotion, Ministry of
Natural Resources and Environment**

49 Rama VI Soi 30, Rama VI Rd.,
Bangkok 10400

Tel. 02 298 5628 Fax. 02 298 5629